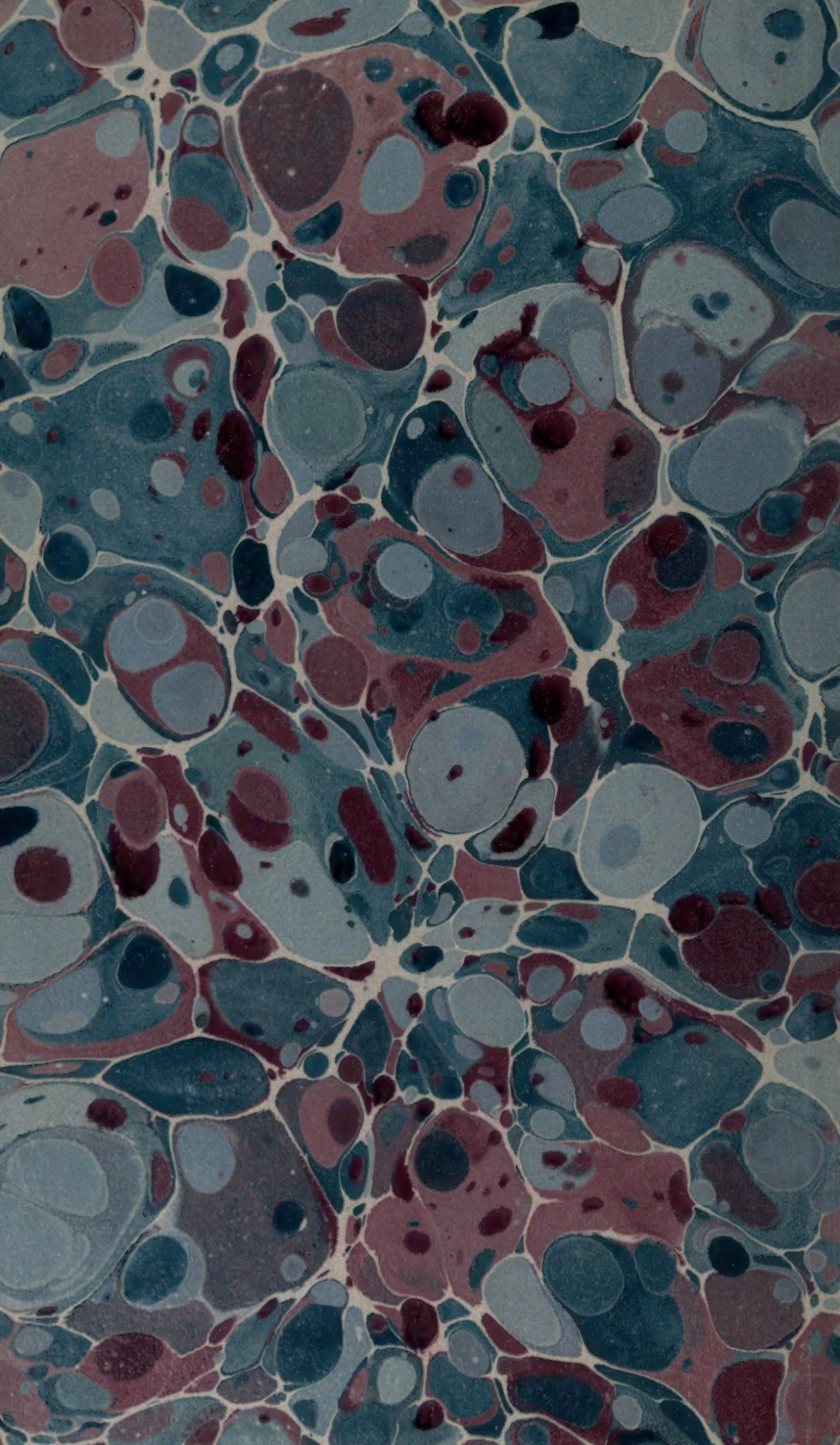

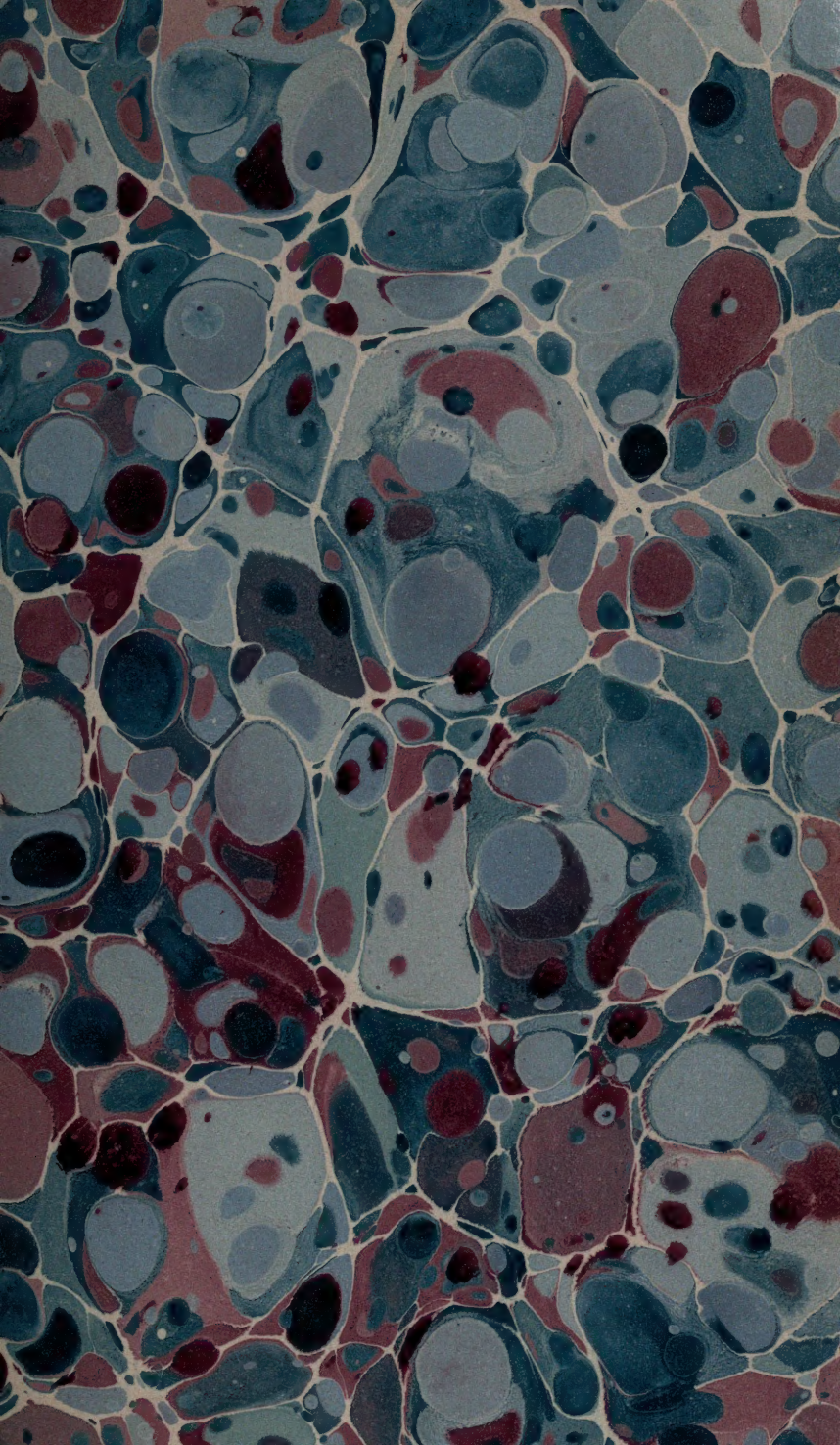

GBINDERI
KAGEN

297
(NB: Op. tilles paa Hyldr under 298.

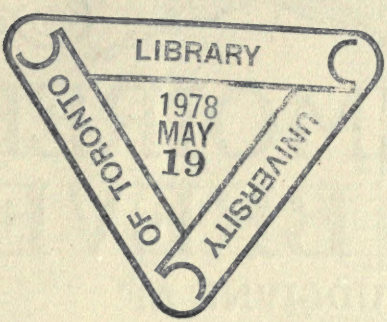

DL
103
.5
M5
bd14

MEMOIRER OG BREVE

UDGIVNE AF
JULIUS CLAUSEN og P. FR. RIST.

XIV

PASTOR LAURIDS PRIP:
UNGDOMS-ERINDRINGER

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG
KØBENHAVN
1911

PASTOR PRIPS UNGDOMS-ERINDRINGER

UDGIVNE AF JULIUS CLAUSEN OG P. FRRIST

TRYKT I 800 EKSEMPLARER

LANGKJÆRS BOGTRYKKERI
KØBENHAVN

Pastor *Laurids Prips* Optegnelser om sin Barndom og Ungdom er det første Bind af „Memoirer og Breve“ der hidrører fra en Nulevende.

De er oprindelig nedskrevne for hans Børn og efter deres Opfordring. Ved at forelægge dem for en større Kres har det været nødvendigt at udelade en Del, som nærmest var optegnet med Hensyn til Forfatterens Slægt, men som formentlig ikke kunde have Interesse for andre.

Udg.

Forfatterens Fødested i Fredericia.

MIN FADERS SLÆGT

DER gik Sagn i Familien om, at Familien *Prip* var en gammel Slægt. Sagnet stammede fra min Faders Hjem, men noget fast Holdepunkt havde man ikke, og har det ikke endnu. Farbroder *Hans Prip,* der var Væver i Gjelballe ved Kolding, skal have ejet „en gammel Bog", hvori Familien nævnes, men hvad det var for en Bog, véd jeg ikke. Haandskreven var den, men den er desværre gaaet tabt. Spørgsmaalet beskæftigede os meget i vort Hjem, men vi savnede Midler og Veje til at faa oplyst, om vi stammede fra den gamle danske Adelsfamilie *Prip.* Jeg har søgt saa godt, jeg kunde, at bringe Lys i Sagen, men det er ikke lykkedes mig — endnu. — — — Saa langt, som Kirkebøgerne gaar tilbage, har vor Familie boet i Middelfart, hvor Slægten lever endnu.

Henimod Slutningen af det 17. Aarhundrede boede dér i Byen en Garver og Skomager *Lorents Hansen Prip,* som var gift med *Birgitte Knudsdatter.* Han døde 1730 og havde 3 Sønner, af hvilke den mellemste, *Abraham Lorentsen Prip,* født 1710, blev gift 1738 med *Mette Andersdatter,* der døde 1774. Skomager *Abraham Prip* indtog en højere Stilling i Middelfart Borgerskab, da han var Stadskaptajn. Da han blev begravet 1779, ringede alle Byens Klokker.

Han havde to Døtre og 5 Sønner, af hvilke *Anders Abrahamsen Prip* (født 1744, død af Kolik 1812) blev gift 1769 med *Margrethe Rasmusdatter,* og ligesom Faderen maa have været en ret velhavende Mand, da i Følge Kirkebogen „alle 4 Klokker ringede ved hans Begravelse". Af hans sex Børn var *Rasmus Prip* født 1771 og gift 1799 med *Mette Marie Johannesdatter.* Denne *Rasmus Prip* var vor Bedstefader. Han var Garver og Skomager og sad i en god Bedrift, men de trange Krigsaar og den store Familie — 14 Børn, hvoraf jeg dog kun har kunnet finde Navnene paa de 11 — var Skyld i, at han ved sin Død kun efterlod sig sit Hus og sit Indbo. Hans Hustru, „fyenske Bedstemoder", var født 1774 og døde 1847, jeg kan erindre hende som en statelig gammel, stilfærdig Kone, men klar og villiefast, hvis Ord havde Vægt og afgørende Betydning for den store Børneflok, endnu da de var gifte og hjemfarne. Fader har fortalt os, at da vor Bedstefader døde 1815 og hun sad tilbage med alle de uforsørgede Børn, hvoraf de fleste var smaa, laa hun en Nat uden at kunne

sove for Bekymringer. Da lød en Røst tæt ved hendes Øre, som sagde: „Du skal ikke frygte, *Mette Marie!* Der skal nok blive sørget for Dig og Dine!“ Og selv om ingen af Børnene kom i glimrende Kaar, fandt de dog hæderlige Stillinger og fik gode Hjem. „Fyenske Bedstemoder“s Moder, *Maren Christiansdatter*, levede i sin Ungdom paa Landet og var gift med en Snedker, tidligere Rytter, *Johannes Jørgensen*. Hun skal have havt saa ualmindelige Kræfter, at hun kunde tage en Tønde Hvede under hver Arm og gaa med dem. Fader har fortalt det, og saa kan vi Børn ikke tvivle derom.

„Fyenske Bedstemoder“ maatte realisere sine Ejendele, og der blev ikke Tale om Arv til Børnene. Fader skal dog som sin Part have arvet en Kakkelovn, rimeligvis den gamle Bilæggerovn med Indfyringslaage fra Skorstenen i Køkkenet, som i min Barndom stod i vort Hus paa den anden Side Forstuen. Det var vistnok paa den jeg læste følgende Indskrift: „Her slaaer tvende Gamle Leyer — For det kolde Norden Veyer.“ Den saa ganske hyggelig ud, men hygieinisk har den næppe været. Bedstefader havde havt Arbejde oppe paa Herregaarden Hindsgavl som Sadel- og Skomager, og efter hans Død fik Bedstemoder, da hendes Hus var solgt, Fribolig i det saakaldte „Skyttehus“ ved Indkørslen til Parken, og senere indtil sin Død i et lille Hus nedenfor Kongebroskoven, paa selve Stranden ved Kongebroen. Huset staar der endnu og Kilden tæt ved, hvor vi hentede Vand til Kaf-

fen, naar vi besøgte Bedstemoder, er lige saa klar og frisk som den Gang, men Vandet samles nu i en rigtig Brønd med Pumpe; jeg har været der senere, ogsaa da vi i Krigen gjorde Strandvagt ved Kysten. Jeg husker tydeligt Bedstemoders sidste Besøg i vort Hjem i Fredericia, da den pyntelige gamle Kone traadte ind ad vor Dør. Hun maa være død 1847, men Mindet om hende lever iblandt os.

Den ældste af Faders Søskende, *Anders Prip*, var Krambodsvend og døde ung. Den næste i Rækken, *Johannes Prip*, født 1802, kom i Kobbersmedlære og begav sig paa Rejse, efter at være udlært. Han vandrede gennem Tyskland, Polen, Østerrig og Ungarn til Klagenfurt i Illyrien, og hans lange, eventyrlige Rejse gav i Hjemmet Stof til megen Tale. En Gang, da han var i Polen, kom han efter en lang Vandring i en øde Egn til en stor Herregaard, hvor han bad om Husly og Mad. Han blev venligt modtaget, og da Herremanden hørte, han var fra Danmark, kaldte han ham ind til sig og spurgte ham om Navn og Fødested osv. Det viste sig, at Herremanden var af Slægten *Prip* fra Danmark, hvorfra en af hans Forfædre under Trediveaarskrigen var udvandret. En anden Gang var han og en Kammerat nær ved at omkomme af Sult og Kulde. Penge havde de ikke, og der var lang Vej til den næste By, hvor de paa Laugshuset kunde afgive deres „Gruss", forevise deres Vandrebog og modtage deres „Geschenck". De satte sig i Vejgrøften og var vel

frosne ihjel, hvis de i deres Udmattelse var blevet siddende; men Farbroder fik da Øje paa noget, der lignede en Klud, som laa frossen fast i Vejens Hjulspor; han sad og prikkede og stak i Isen og Sneen med sin Stok for at faa den løs uden at gøre sig Tanker derved, og blev mere og mere ivrig dermed. Det viste sig saa, at Kluden var en Pengepung med Penge i, om end ikke mange; men det gav dem dog fornyet Mod, saa at de naaede deres Bestemmelsessted. Blandt Mønterne i Pungen var der en Platin-Dukat, som Farbroder gemte, og som min Broder *Rasmus* senere fik i Faddergave.

Farbroder *Johannes* kom hjem i December 1828, og hans Moder boede da i Huset ved Kongebroen i Middelfart. I min Barndom var Begreberne om „Handwerks-Burschen" ikke høje, og dem, vi i Fredericia saa komme vandrende med deres „Felleis" ad Dæmningen ved Stranden, gjorde ikke stærkt Indtryk af Velstand og Ædruelighed. Naar Fader derfor senere fortalte om sin Broder *Johannes*, søgte han at fremhæve Forskellen paa denne og dem af Arten, som vi plejede at se, og jeg glemmer ikke, at han fortalte, at Farbroder gik med pibet Kalvekrøs, hvilket vel i den Tid var et Tegn paa, at man var en Gentleman. Han skal have været usædvanlig dygtig og noget af det, man dengang kaldte „Cirkelsmed", en ældre Benævnelse for de Kobber- og Jærnsmede, som var særlig kunstfærdige, for ikke at sige Kunstnere.

Farbroder *Johannes* nedsatte sig i Fredericia,

giftede sig med *Marie Grønning* og havde vist meget at bestille; men jeg har det Indtryk, at han var mere optaget af Experimenter, end af at lave tarvelige Kobberkedler. Han paatog sig f. Ex. at lave forskellige Blæseinstrumenter til Borgerkorpset, hvilket indbragte ham mere Berømmelse end Indtægt. Ved sin Død efterlod han Faster *Marie* i smaa Kaar. Hun var et yderst godmodigt og stræbsomt lille Menneske, tjente sit og sin Datters Ophold ved at vadske og hjælpe til i Huset „omme hos Harcksens", en Slags Klub og finere Beværtning i *Vollertsens* Gaard, hvor nu bl. a. Jærnbanehotellet ligger. *Trine Prip*, deres eneste Barn, blev gift med en Underofficer, *Carl Glæsner* og flyttede til Kjøbenhavn. Faster *Marie* gik ogsaa tilhaande hos *Schucani's*, om hvem der gik mange Rygter. Manden var kommen til Fredericia i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede og ejede et efter de daværende Forhold pragtfuldt Hus og havde aabenbart mange Penge. Man sagde, at han havde været ansat som Intendant ved et af Napoleons Hærkorps, men var løbet bort med Krigskassen og havde søgt Ly og Skjul bag Fredericias og dens Asylrets skærmende Volde. Fru *Schucani* levede endnu i min Barndom, hun var meget rig og Genstand for min barnlige Nysgerrighed, thi Faster *Marie* fortalte mig, at hun var en lunefuld og heftig Dame; men naar hun var i godt Humør, spillede hun Klaver for hende og sang „Bertrands Abschied", „Napoleon, Din Stjerne monne dale" o. fl. Hendes Hus oppe i „Solgaden" gjorde et

underligt tillukket Indtryk paa mig, og hun levede et meget ensomt Liv; maaske har det været hende en Trøst dog at have én Tilhører til sit Spil og sin Sang, selv om det kun var en stakkels fattig Vadskerkone. Det smukke Schucaniske Gravmæle findes paa den katholske Kirkegaard.[1])

Faders yngste Broder, *Hans Prip,* var født 1814 og kom efter sin Konfirmation i Væverlære og nedsatte sig senere som Væver i Gjelballe i Koldingegnen. Han var en Mand med mange Interesser, var ivrig Jæger, holdt Jagthunde og var Kammerat med Egnens Proprietærer. Et Stykke Jord gav ham et pænt Udbytte ved Siden af Vævningen, der ikke interesserede ham videre, og i vort Hjem troede vi altid, at han var velhavende. Han døde af Tyfus 1852, og hans eneste Datter blev gift i Aarhus.

Disse to Farbrødre *Johannes* og *Hans* var foruden min Fader de eneste af de mange Brødre, som blev voxne, og de efterlod sig kun én Datter hver. Jeg mindes min Faders Stolthed over sine „6 raske Drenge", som han kaldte os, der kunde bevare Navnet, hvad der nu ogsaa er god Udsigt til.

Af Faders mange Søstre blev kun *Karen* og *Sara* voxne og gifte. *Karen* blev gift med Hattemager *Christian Bonnesen,*[2]) der fik det gamle Hus i Middelfart overdraget af Bedstemoder. Jeg husker

[1]) Louis Schucany var født i Graubünden 1796 og døde i Fredericia 1849. Hans Hustru Mette Marie Buhmann overlevede ham længe, og stiftede 1877 et Paaklædnings-Legat for Konfirmander, men mistede sin Formue og døde næsten i Fattigdom.

[2]) Hattemager Christian Bonnesen (1804—1894) blev 1830 gift med Karen Prip (1805—1872).

det grant endnu, med dets to Etager ud til Gaden, Porten, der var udlejet til en Slagter, den store Gaardsplads, Mellemhuset med Hatteværkstedet og Slagteriet dér, hvor der i Bedstefaders Tid havde været Garveri, og saa bagved: den forholdsvis store Have med de dejlige Æble- og Pæretræer. Det var vore længste og saa at sige eneste Udflugter, at sejle fra Fredericia til Middelfart for at besøge Faster *Karen* og Faster *Sara*. Hattemager *Bonnesen* og hans Hustru var begge arbejdssomme og flittige Mennesker, han lavede Hatte, hun syede Kasketter. Naar vi kom i Besøg, blev jeg mange Gange forsynet med en ny Kasket; thi Faster *Karen* var en mild og kærlig Sjæl, der gerne vilde glæde os, naar hun kunde. De naaede en solid Velstand og opdrog deres store Børneflok godt og havde den Glæde inden deres Død at se deres eneste Søn *Rasmus Bonnesen*, der var født c. 1840, overtage den Virksomhed, de havde grundlagt. Hans Børn har optaget vort Familienavn og kalder sig *Prip-Bonnesen*.

Den anden Faster, *Sara*, var gift med Smedemester *Ankersen* „henne paa Torvet", en dygtig, lidt faamælt Mand i gode Kaar. Hans Have gik ned til Stranden, hvor han havde sin lille Baadebro og sin pyntelige Baad. Han passede sit Haandværk, men hans største Interesse var dog Jagt, Fiskeri og Sejlads. Naar han kunde tage sig fri, laa Bæltet og lokkede ham med sine fortrinlige Strømtorsk og sine Vildænder, og „Smed Anker" færdedes sent og tidligt derude. Det var en Fest

for os at komme til Middelfart og besøge ham og Faster *Sara* med de sorte Øjne og det sorte krusede Haar. Hvilke Pandekager kunde hun ikke bage! og hvor tumlede vi os ikke i Baaden og ved Stranden, pilkede Torsk og dørgede Makrel, som hun stegte til Aften! Ja det var et herligt Liv! Der var ogsaa en stor Børneflok, som alle lever endnu. Smed *Ankersen* og Faster Sara døde begge i Aaret 1892.

Ved den sydlige Side af Kirken i Middelfart findes vor Families gamle Gravsteder. De, som hviler dér, hviler der alle med Ære.

MIN MODERS SLÆGT

Familien *Thim* stammer rimeligvis fra Landsbyen Thim eller Tim i Hind Herred, Ringkjøbing Amt. Min Moders Fader, *Christian Hendrik Thim*,[1]) var født i Vejle 1771, hvor han lærte Handskemagerprofessionen og nedsatte sig saa i Fredericia, hvor han købte et Hus med en Jordlod; thi lige fra Byens Anlæg hørte en Jordlod til hvert Hus, eller idetmindste et Stykke af Volden til Afgræsning. Bedstefaders Jordlod laa langt ude ved „det høje Træ“ og var som oftest beplantet med Kartofler, der udgjorde en væsenlig Del af den daglige Føde i min Barndom. Det gamle skrøbelige Hus laa i Ridder- eller som vi

[1]) Handskemager Christian Hendrik Thim (1771—1848) gift 1802 med Helene Christence Noer, død 1847.

kaldte den „Ryttergaden“. Bedstefader giftede sig 1802 med en ung Pige, *Helene Christence Noer,* hvis Fader, *Lars Jensen Noer*, hed eller kaldtes Noer, fordi han var kommen til Byen fra Norge som Soldat i sidste Halvdel af det 18. Aarhundrede, og hvis Moder, *Mette Jensdatter,* som Enke blev Ringerske ved Kirken. Denne min Oldemoder naaede en meget høj Alder og boede i en lille Lejestue i Nærheden af Kirken. Moder, der hed *Ane Lausine Thim*, var født 16. Juli 1803 og som var den ældste af Børnene, besøgte tidt „gamle *Mette Klokkers*“ i sin Barndom og ledsagede hende op i Kirken, naar der skulde ringes med Aftenklokken. Senere besørgede hun endogsaa Ringningen alene, da Bedstemoderen ældedes stærkt. Det var ikke uden Angst, at den lille Pige gik over Kirkegaarden i Mørke og op ad den skumle Trappe til Klokkerne, der hænger øverst oppe i Kirkens Gavl, men den Gamle trøstede hende med, at der intet var at frygte, naar man gik i sit „lovlige Kald“. En mørk og stormende Vinteraften, da hun skulde op ad Trappen, hørte hun imidlertid en underlig Pusten ved de nederste Trin, og da hun føler sig for, faar hun fat i noget Loddent og bliver samtidig slaaet i Ansigtet. Hun løb skrigende hjem, og Bedstemoderen og Nabolaget gik nu med Lygter og Bevæbning til Kirken for at se, hvad det var, der vilde hindre, at der blev ringet med Aftenklokken. Saa fandt de en stakkels Kalv, der havde søgt Ly for Uvejret. Saa blev der ringet med Klokken, som det sig hør og bør, skøndt noget senere end ellers.

Moders gamle Hjem i Ryttergaden gjorde et ret velhavende Indtryk paa mig som Barn, med det lange, svære Egetræs Bord, ved hvis nederste Ende Bedstefader sad og syede Handsker og Boldte, medens Bedstemoder syede Skrædder-syning ved den øverste Ende. Naar jeg kom, i Reglen snublende over det uvant høje Dørtrin, saa hun paa mig over de store Hornbriller, som sad langt nede paa Næsen, og saa blev jeg for-synet med en vældig „Mellemmad", der med Hen-syn til Paalæg langt overgik hvad jeg hjemme fra var vant til, og som jeg paa Fodbrædtet under det store Bord sad og fortærede i stille Fryd, medens jeg saa mig om paa alle de gamle rare Sager i den rummelige Stue.

Bagved Bedstemoder stod et Egetræs Chatol med forskellige fine Kopper og et Par store Chi-nesere af Porcellæn, som vistnok blev solgt paa Auktionen efter Bedstefader, men rimeligvis ikke existere mere; thi man maa jo erindre, at Byen er bleven bombarderet og skudt sønder og sam-men et Par Gange siden. Det var stadig en stor Fornøjelse for mig, naar Bedstemoder lod den ene af dem nikke med Hovedet, den anden havde faaet en Skade i Halsen og maatte nøjes med at holde Hovedet skævt og se til.

Tilvenstre for Døren stod en stor Egetræs Slag-bænk, der kunde slaaes ud til alle fire Sider og afgive Leje til en hel Familie. I det andet Hjørne stod en vældig Himmelseng med pyntelige „Spær-relagen" (ɔ: Gardiner) af blaablomstret Lærred.

Jeg husker den godt fra en Fastelavnsmandag 1847. Jeg skulde piske Bedsteforældrene op med et pragtfuldt Fastelavnsris, som vi om Søndagen havde pyntet med Blomster af kulørt Papir. Men det var haard Vinter med Sne og Frost, og saa tilbød min trofaste Broder *Anders* at trække mig derop paa Slæden igennem de store Snedriver. Bedsteforældrene havde længe været oppe, og da vi holdt for Døren, smuttede Bedstemoder hurtig op i Sengen, for at jeg kunde have Fornøjelsen af at piske hende op; men jeg opdagede en Flig af hendes Kjole, der hang udenfor Dynen, og saa led min Fornøjelse et stort Skaar ved, at jeg kunde mærke, at det hele var arrangeret.

Det var et tarveligt og nøjsomt Hjem, hvor der blev arbejdet strængt. Alt maatte udføres i Haanden, dengang fandtes der jo ingen Maskiner, og Bedstemoder, som lærte unge Piger at sy, havde den Læreregel, at „en lang Traad gi'er en doven Sypige", — jeg forstaar ikke rigtig hvorfor. De havde deres tarvelige Udkomme og opdrog deres Børn under ret streng Tugt. Bedstefader brugte f. Ex. den Kur om Vinteren, naar Børnene havde Frost, især i Hælene, at han strøede lidt Krudt i det aabne Saar og stak Ild paa det, „det var saa godt til at trække Frosten ud". Moder har selv fortalt det, saa sandt er det.

Der var i det hele taget noget underlig gammeldags ved Folk deroppe i Ryttergaden f. Ex. ved gamle *Jeppe Børup* med de gule Knæbenklæder, de hvide Strømper, den røde Tophue og den tær-

nede Vest med strikkede Ærmer. Samme Hovedbedækning brugte Bedstefader ogsaa i Hjemmet. Han var en ualmindelig høj, noget duknakket, Mand med et strængt alvorligt Udseende. Bedstemoder husker jeg som en lille stilfærdig Kone med et mildt Ansigt, pyntelig og proper som hele Hjemmet. Moder blev strængt opdraget og godt opøvet i Orden og Pligttroskab. Hun har fortalt, at Bedstefader en Gang i hendes tidligste Barndom tog hende paa Armen og bar hende ned til Raadstuen, hvor en Tyv blev pisket og brændemærket. Efter at Rakkeren havde trykket det glødende Jærn, med en Galge som Mærke, ind i hans Pande, blev han lukket ind i Nischen under den store Raadhustrappe, som ved et Gitter var afiukket fra Gaden og hvor Halsjærnet var fastgjort i Muren. De mange Folk kunde efter Exekutionen frit tale med Misdæderen. Bedstefader kom med Moder paa Armen ogsaa hen til Gitteret og spurgte ham, hvordan han havde det. „Aa, gode Mand, De kan nok tænke Dem, hvordan jeg har det," svarede han jamrende. „Hold Dig nu fra at stjæle en anden Gang," sagde Bedstefader og gav ham et Pengestykke, som han nok fik mange af i Løbet af Dagen. Paa Moder gjorde det et stærkt Indtryk, hvad der vel ogsaa var tilsigtet; os fyldte det med Gru og Rædsel, naar hun senere i Mørkningen ved Kakkelovnsilden fortalte derom.

Moder var særlig flink i Skolen, og den gamle Lærer *Bache*, der først døde 1857 eller saa om-

trent, kaldte hende, endnu da hun var en Kone paa halvhundrede Aar, for „min lille Ane Lausine". Hun lærte godt at regne og skrive, hvad Fader aldrig fik lært. Siden maatte Moder derfor føre al Korrespondance i vort Hjem og fik Lejlighed til at holde sig i Øvelsen, da hun fik de mange Drenge at skrive til.

Efter Konfirmationen kom Moder strax ud at tjene, først hos Klædefabrikant *Schwartz's*, hvor hun fik Lejlighed til at lære Tysk, senere hos Major *Neckelmanns*[1]) og tilsidst hos Borgmester *Rahbek's*, hvorfra hun blev gift.[2])

Bedstemoder døde først, vistnok i Efteraaret 1847, og Bedstefader følte sig nu meget ensom og kunde sidde længe hjemme hos os og tale med Fader, der siden sjelden nævnte ham uden at tilføje: „Ja, den gamle Handskemager, det var en Hædersmand." Hans sidste Juleaften tilbragte han ogsaa hos os. Hans anden Datter, Moster *Mette*, var nemlig bleven gift med Væver *Linneballe*, der var Retsvidne og tilsidst blev Arrestforvarer, hvorved han fik Bolig paa selve Raadhuset. Men det var meget imod gamle Bedstefaders Villie, at Svigersønnen overtog denne Bestilling og han syntes, at det at være „Tyvetrækker", som han kaldte det, var en uværdig Bestilling. Da saa Moster *Mette* inviterede den Gamle Juleaften, var han ikke til at formaa til „at spise sit Juleaftens Maaltid paa

[1]) Afskediget Major Johan Frederik Neckelmann døde i Fredericia 1853, 74 Aar gl. og var gift med Ane Kirstine Bang, død 1869, 83 Aar gl.

[2]) Justitsraad Jacob Rahbek (1782—1852) var Borgmester og Byfoged i Fredericia fra 1820—1850.

Raadstuen". Han kom der i det hele taget nødig. Saa kom han da ned til os og deltog i vor Festaftensmad: Røget Svinehoved med Grønlangkaal og Æbleskiver, som der var gjort Forberedelser til lige fra den Dag Grisen blev slagtet og dens Hoved beredt til Røgning.

Gamle Bedstefader døde i Foraaret 1848. Der blev plantet en Hængeask paa de Gamles Grave paa Dansk Kirkegaard, den voxede frodigt; mon den staar der endnu?

Huset i Ryttergaden blev solgt til Gørtler *Harder*, der byggede det om, hvad det nok kunde trænge til.

Moders eneste Broder, *Hendrik Thim*, nedsatte sig som Væver i Smidstrup mellem Kolding og Vejle, hvor han tillige var Ringer ved Kirken. Det var en Fest at besøge Morbroder i hans lille Hus ved Kirken, hvor vi fik Indtryk af, at der var mere Velstand og Overflod paa Livets Goder, end i vort eget Hjem. Moder elskede ham, og det var en stor Glæde, naar den høje, sindige og alvorlige Mand en sjælden Gang besøgte os. Da jeg var bleven Student, var jeg derude og blev Genstand for en aldeles rørende Kærlighed og Omhu. Jeg vilde blive der om Natten, men der var ikke Tale om, at de efter deres Mening kunde gøre det godt nok for mig i deres propre og pyntelige lille Hjem, og de havde derfor bedt om Natteleje for mig oppe paa Smidstrupgaard hos Proprietær *Ammundsens*[1]) (den theologiske Professor *Ammundsens* Bedste-

[1]) Kammerraad Jørgen Vilhelm Ammundsen til Smidstrupgaard, død 1870.

forældre), hvor jeg da ogsaa nød gæstevenlig Modtagelse, men — jeg maa bekende, at jeg hellere var bleven nede i det lille Hus ved Kirken hos Morbroder *Hendrik*. Der blev sunget og spillet oppe paa Gaarden om Aftenen, jeg kunde lidt af begge Dele, men Dagen efter hørte jeg, at Morbroder havde staaet udenfor og lyttet og glædet sig over, at hans Søstersøn var med der indenfor, hvor der var Sang og Spil og Lystighed. Den milde, fordringsløse Mand døde 1869.

Hans eneste Datter, *Lene*, blev 1869 gift med min Broder *Frederik*, men døde af Brystsyge to Aar efter i Fredericia, medens han var i Mexico.

Om Moster *Mette*, der blev født 1805 og gift med *Linneballe* har jeg fortalt. En af hendes Sønner, *Christian Linneballe*, var under Dybbøls Belejring udtagen til Ambulancesoldat og vakte Beundring ved den Ro, hvormed han færdedes ude i Skyttekæden for at opsamle de Saarede. Da der efter Dybbøls Fald skulde uddeles nogle Dannebrogskors efter Kompagniets eget Valg, sagde Kaptajnen foran Fronten: „Er ikke alle i Kompagniet enige med mig i, at vor Ambulancesoldat *Christian Linneballe* først skal have Dannebrogskorset?“ Et enstemmigt Ja var Kompagniets Svar, og Fætter *Christian* maatte frem og modtage sit Kors. Der var lidt af en Sven Dufva ved ham. Efter Krigen rejste han med Kone og Børn til Amerika, hvor det skal gaa ham godt.

Moders anden Søster, *Magdalene*, var født 1807. Hun kom til Kjøbenhavn og fik Plads i et fint

Hus og blev saa gift med en prægtig Mand, *Mads Hansen* fra Glud ved Horsens. Han var Opsynsmand ved det daværende kgl. Klædeoplag paa St. Annæplads, hvor han havde Bolig, og deres Hjem var et godt Tilholdssted for mig og mine Brødre under vort Ophold i Kjøbenhavn. Vi legede da nede paa den store Plads, hvor nu det forenede Dampskibsselskab har sine Lokaler, med alle vore livlige og velbegavede Fættere og Kusiner. Vi sang firstemmige Sange i den store lave Stue, og naar Tante opvartede med Punsch, holdt vi Taler og sang gamle Selskabssange fra Onkels og Tantes Ungdomstid: „Smilende Haab, Du elskte Barn, som svæver", „Der var en Tid, da jeg var meget lille", „Hvi rose I saa vore Fædre", o. m. fl. Tante sang begejstret med og gamle Onkel hørte til med et fornøjet Smil. Var gamle Bedstefader maaske vel streng mod sine Børn, var Onkel og Tante maaske alt for milde. Det lykkedes da heller ikke deres Børn at trænge igennem de Vanskeligheder, som man vel maa igennem for at erobre sig en Stilling i Livet; de faldt saa tidt tilbage paa Hjemmet, hvor Kaarene efter Onkels Død 1869 efterhaanden blev trange; de fleste af dem døde iøvrigt som unge og Tante beholdt en Tid Friboligen, indtil hun kom paa Almindelig Hospital, hvor jeg af og til besøgte hende og glædede hende. Kunde jeg blot have taget hende med mig, den trofaste gamle Sjæl. Hun døde 1891. Hun delte trolig med os, saa længe hun havde noget.

HJEMMET OG DETS OMGIVELSER

Min kære gamle Fader var født den 13. Juni 1806. Jeg kalder ham gammel, thi for mig staar han som gammel; en stærk, ikke høj Skikkelse med en svær graanende Haarvæxt, ejendommelige karakteristiske Ansigtstræk med et klogt, ikke sjælden skælmsk Udtryk i de livlige Øjne.

Fyenske Bedstemoder havde en Slægtning, der var Gaardmand paa Samsø og som havde Brug for en Dreng, der kunde vogte Faar, og Bedstemoder mente, at hendes *Jørgen* kunde udfylde Pladsen som Faarehyrde, skøndt han kun var 9 Aar gammel. Der blev lovet Drengen god Behandling, et Sæt Klæder og meget andet godt — det var jo hos en Slægtning. Drengen kom altsaa til Samsø strax efter Bedstefaders Død i 1815, skøndt det ikke manglede paa Advarsler. En gammel Mand af Slægten *Prip* i Middelfart gik op til Bedstemoder og sagde: „Du vil da vel ikke sende Din Dreng til Samsø? De gør ham tosset derovre!“ Men hun følte sig bunden til sin Aftale, og det blev et saare strængt Aar for den lille *Jørgen Prip*. Naar Fader omtalte det, sagde han gerne: „Det var Hug og Had, og lidt Mad.“ Langt ud i Udmarkerne blev han sendt med sin Faareflok og tilbragte dér sin Tid. Pjaltet, halvnøgen og sulten drev han om med sine Faar. De nye Klæder udeblev, Maden skortede det paa, Renlig-

hed og Skolegang var der ingen, der tænkte paa. Fader kaldte det altid „et Lidelsens Aar". Det var i Nærheden af Kolby Kaas paa Samsøs Sydside. I det gamle Brattingborgs Ruiner indrettede han sig en Slags Hule eller Hytte, hvor han søgte ind i ondt Vejr. Men da Sommeren var gaaet, forlangte han bestemt at komme hjem, og blev i den Anledning nogenlunde renset, fik sit Haar klippet med en Uldsax og fik en Dragt af stribet Dynevaar; saaledes udstyret mødte han hos sin Moder, da hun i Efteraaret 1815 havde faaet Enkebolig i „Skyttehuset" paa Hindsgavl. Den følgende Sommer blev han Havedreng her hos Gartneren, blev godt behandlet og havde en sorgfri og lykkelig Tid. Han maatte luge, rense Frugttræerne for Mos og plukke Jordbær. Der var altid mange Gæster paa Hindsgavl, og naar han laa mellem sine Jordbær, lyttede han til alle de mange Samtaler han hørte, og den livlige Dreng opsnappede da mangt og meget, som gav ham noget at tænke paa. Stort anden Undervisning fik han ikke, ellers havde han med sine ualmindelige Evner nok bragt det vidt, nu blev hans Liv en bevidst eller ubevidst Længsel efter Kundskaber — som aldrig blev stillet.

Da han var bleven konfirmeret, kom han i Snedkerlære hos Snedker *Groos* i Middelfart, og efter 1825 at have gjort sit Svendestykke, den traditionelle Dragkiste, som Moster *Magdalene* købte, og som endnu er i Familien, fik han Arbejde ovre i Fredericia. Her følte han efterhaanden mere Lyst

til at beskæftige sig med større Friluftsarbejder i Skibe og Baade nede ved Havnen, og arbejdede ogsaa en Tid paa *Poulsens* Værft i Aabenraa.

Han havde imidlertid lært Moder at kende, medens hun tjente hos Borgmester *Rahbek* som Stuepige og Barnepige for hans Datter *Annine*, et svagt og vanskeligt lille Barn, som trængte til al den Omhu, Moder kunde yde. I 1827 blev mine Forældre gifte og lejede en Lejlighed nede hos Smed *Melsing* i Vendersgade, hvor nu Tunnelen gaar under Baneoverkørslen. Der blev min ældste Broder Rasmus født 1828; det var det eneste Sted, hvor der den Gang var Fortogsfliser, og naar jeg senere hen gik i Skole, maatte jeg altid over paa Fliserne og tænkte da paa min „store Broder," der var Student i Kjøbenhavn — jeg var ikke helt utilbøjelig til at tro, at disse Fliser var lagt der til Ære for ham, en Mening, jeg dog senere frafaldt.

Fader var en i høj Grad alsidig og praktisk Mand, der frejdig gik i Gang med alt, hvad der paa nogen Maade kom ind under Tømrer- eller Snedkerarbejde. Han fik dels Arbejde hos gamle *Mads Munk*, dels arbejdede han paa egen Haand som Baadebygger. Hertil fordres der et skarpt Øje, og han havde ikke lært Tegning, næsten ikke Skrivning og daarligt nok Læsning, men ved en hurtig og klar Opfattelse lærte han meget ved ganske stilfærdig at se efter, hvorledes andre bar sig ad. Da han senere fik den store Drengeflok, der alle lærte noget i de forskellige Retninger, de

slog ind paa, kunde han inderlig fryde sig. Det var ligesom en Oprejsning for ham, troer jeg.

Da min Broder *Anders* kom hjem til Fredericia efter at have lært Skibsbyggeri i Aabenraa og sejlet som Tømmermand paa store Skibe hele Verden over, været med i Krigen og lært Skibskonstruktion m. m., byggede han efter egen Tegning en prægtig Skonnert: „Elbo". Fader var dengang en gammel udslidt Mand, og min Broder var nu stillet saaledes, at han kunde underholde ham og Moder. Den Gamle kom hver Dag ned paa Tømmerpladsen og fulgte med levende Interesse, hvad der gik for sig. Da Skibet endelig var færdigt og stolt gled ned ad Beddingen og ud i Havnen, gik Fader hjem og satte sig stille hen paa sin Stol i Hjørnet af Stuen, lagde sit Hoved ned paa Bordet og græd længe — nu havde hans Søn naaet det, som han selv saa inderlig gerne vilde have naaet! Ja, hans Liv var i en vis Henseende noget af en Tragedie!

Men jeg maa tilbage til min Faders Virksomhed i Fredericia i hans unge Aar. Havnen var dengang først ved at blive til, hidindtil havde man hjulpet sig med en Landingsbro lige for Enden af Strandgade (Vendersgade) ved „Færgemandens Plads". *Mads Munk* havde Arbejdet ved den nye Havn, og Fader arbejdede hos ham; men var der intet Arbejde, byggede han Baade hjemme i vor Gaard, og hans Baade blev snart bekendte som solide og velsejlende. Jeg var paa det Tidspunkt stor nok til at lægge Mærke til, hvad der foregik om mig,

og vi Smaadrenge lærte snart at gøre os nyttige med at yde Haandsrækninger: „holde Planker til“, eller „holde imod“, naar der blev „kilet og naglet“ osv. Det var i Aarene 1844—48. Da var Fader i sin fulde Kraft, og var der ikke Velstand i Hjemmet, saa var der i hvert Tilfælde dengang sjælden Mangel.

Imidlertid var Havnefogdens Søn *Peter Petersen* kommen hjem. Prinsen [1]) havde hjulpet ham til at lære Skibsbyggeri og Konstruktion i Troense, saa det var ikke underligt, at han kunde tage Magten fra Fader, der jo var Autodidakt. Det er et af de tunge Minder fra Barndomstiden, den Dag Fader kom hjem fra Stranden paa en usædvanlig Tid og fortalte, at han havde mødt *Peter Petersen*, som med ungdommeligt Overmod havde sagt til ham: „Nu kan Du gaa hjem, *Jørgen Prip*, nu bliver der ikke mere for Dig at gøre.“ Fader havde da ganske sagtmodig svaret: „Aa, der bliver vel lidt at gøre for mig ogsaa.“ Men det var rigtigt nok, nu fik *Peter* alt Havnearbejdet og Fader „kunde gaa hjem.“ Saa byggede han Baade, men ogsaa det tog af, og — tilsidst maatte han tage Arbejde for Dagleje hos *Peter Petersen*, 4 Mark om Sommeren og $3^1/_2$ Mark om Vinteren, vel at mærke naar Vejret var til at arbejde i ved den aabne Kyst. Saaledes gik det hele Resten af min Barndom for min Fader: tidlig op om Morgenen, en

[1]) Som Prins paadrog Frederik VII sig som bekendt Kongens, Frederik VI.s, Unaade, og efter et kort Togt til Island 1834 fik han Ophold i Fredericia til Kongens Død 1839. Prinsen fungerede som Kommandør for Fyenske Infanteriregiment under Generallieutenant Castonier.

Time Middag, og hjem naar det var mørkt. Vi maa takke Gud for hans stærke Helbred; men naar det svigtede, stod den bitre Nød for Døren, som den Gang, da han laa saa længe syg af Tyfus. Vi var fem Brødre hjemme og opholdt os alle i den lille Stue og det endnu mindre Sovekammer. Da var han nærved Døden og Nøden var stor; Moder stred og førte en haard Kamp, de faa Værdisager blev solgte. De to Sølvskeer, som vi ejede, blev solgte til Guldsmed *Struntze*, og Platindukaten, som Farbroder *Johannes* havde fundet i Polen og givet *Rasmus* i Faddergave, blev solgt til Købmand *Byberg* — for at skaffe Brød. Ja, det var knugende tungt, da Fader var syg, og jeg følte det undertiden, som om jeg aldrig havde Lov til at være glad mere. Lige saa drøjt var det, dengang Fader i en umaadelig stræng Vinter fik Koldbrand i Hænderne, de stakkels Hænder, som skulde skaffe Føden til os alle. Han gik stadig paa Arbejde, ellers stod det hele jo stille, men hans Hænder var som døde, og det maatte regnes for en stor Velvillie af *Peter Petersen*, at han overhovedet gav ham Dagløn, — det har ikke gjort Sagen lettere for Fader. Naar han kom hjem og havde spist, gik han dengang strax i Seng, men hele Aftenen og Natten kunde vi høre ham ligge og banke med Hænderne paa Dynen.

Hvad der blev gjort ved Sygdommen, véd jeg ikke, men den blev først hævet efter lang Tids Forløb, i hvilken Hænderne var fulde af Saar.

Skøndt Tiderne var tunge, kunde han dog be-

vare Humøret, lod det til. Han var mere praktisk erfaren end nogen paa Pladsen, og kom man i vanskelige Tilfælde, blev der altid kaldt paa *Jørgen Prip*, og saa kunde Hovedet hjælpe, hvor Hænderne svigtede. Dette erkendte Mester *Petersen* ogsaa og sagde det til Fader, der ganske tørt svarede: „Du kan ingen bedre faa til at være Degn end en afsat Præst, thi han véd, naar han skal sige Amen!"

Hvorledes min Moder i slige Tider skaffede Mad til os alle af de faa Indtægter, er mig en ufattelig Gaade. Ernæringen var jo ikke kraftig, men vi fik dog Mad hver Dag, selv om det om Morgenen kunde være usikkert, hvorfra den skulde komme. Mærkelig tidt hændte det, at der kom Hjælp paa en aldeles uventet Maade. En stræng Vinteraften, da vi sad om den lillebitte Lampe og Stemningen var saare trykket, hørte vi én arbejde sig gennem Snedriverne udenfor, komme ind i Forstuen og stampe Sneen af Fødderne. Manden, der kom ind i Stuen, kendte vi ikke strax, da han havde en stor Kappe paa, men opdagede saa, at det var Guldsmeden, *Struntze*, som vi havde solgt vore Sølvskeer til. „Der er indsamlet nogle Penge i velgørende Øjemed," sagde han, „og jeg vil spørge, om De vil modtage 4 Rigsdaler?" Vi blev først stumme af Glæde, saa kom Takken. Det var tilvisse en Nødhjælp.

Et saadant Extra-Tilskud bragte Moders Finanser paa Fode for en Tid, thi i Nøjsomhed og Omtanke var hun den ypperste, jeg har kendt, — og

hvor kunde hun ikke takke Gud! Kateketen *Hansen*,[1]) der senere blev Præst i Fjelstrup ved Haderslev og endte som Katholik, bragte os tidt et eller andet, som vi kunde have Brug for. En Eftermiddag kom Fruen og hendes Søster, Frøken *Clausen*, ned til os og bragte os en Hilsen fra min Broder *Christian*, der dengang var i Lære hos deres Broder, Juvelerer og Guldsmed *Hans Christian Clausen* i St. Kongensgade i Kjøbenhavn. De sad længe og talte med Moder og spurgte ved deres Bortgang, om hun vilde modtage et Pund Kaffebønner, hvilket med Tak blev modtaget. Bønnerne blev lagt paa Hylden over Køkkendøren, men om Natten drømte Moder saa levende, at der laa et Firemarksstykke mellem Bønnerne, at hun vaagnede, stod op og saa efter, og — saa laa der virkelig en Firemark i Kaffen, og den kom godt tilpas.

Under min Skolegang var jeg stadig Kordreng og maatte som saadan møde hver Søndag og til hver kirkelig Forretning, men jeg havde aldrig hidtil været saa heldig at komme i Betragtning, naar der ved Juletid blev uddelt en lille Belønning af Kirkeværgen, *Caspar Jensen*, for vort Arbejde som Kordrenge. En Daler var det højeste, som nogen havde faaet, og vi Smaafyre var i stærk Spænding, naar Pengene skulde uddeles. Jeg var

---

[1]) Jørgen Lauritz Vilhelm Hansen (1810—84) blev 1841 Kateket og Lærer ved St. Michaelis Borgerskole i Fredericia, 1850 blev han Præst i Hammelev ved Hadersiev, 1854 Præst i Fjelstrup. Han blev Katholik og tog Afsked 1863. Han var gift med Emilie Augusta Clausen. (Se Johs. Fibiger: Mit Liv og Levned. Side 255 f.).

alt i flere Aar vendt skuffet hjem fra Uddelingen, maaske paa Grund af min Lidenhed. Endelig lykkedes det — jeg fik en blank Daler — og ilede glædestraalende hjem. Det var Dagen før Juleaften og Moder havde anstillet mange Beregninger for at gøre det lidt festligt med de yderst smaa Midler, hun havde at raade over. Saa styrtede jeg ind ad Døren: „Mo'er, jeg har faaet en Daler!" Hun blev helt stum, saa brast hun i Graad og sagde: „Aa, Gud ske Tak, nu kan vi faa en glad Jul!" Og det fik vi, — ikke med Juletræ og Gaver, thi det kendte vi kun af Omtale dengang, men nu kunde Moder bage en Julekage med mange Rosiner i, og alene dette, at vi ikke skulde spise til Middag paa sædvanlig Maade Kl. 12, men da faa Kaffe med Smørrebrød og et lille Stykke Julekage, som vi bed af paa den sparsommeligste Maade, for at det skulde vare rigtig længe, og saa endelig Festmaaltidet: det røgede Svinehoved med Grønlangkaal og tilsidst de mageløse Æbleskiver, — hele denne Forandring i den sædvanlige Husorden, og Julesalmerne, som vi begyndte at synge om Morgenen i Sengen, gav en Julefest-Stemning, som er mig et Vidnesbyrd om, at Juleglæden har en sælsom Magt til at trænge ind selv i den fattigste Vraa og bringe Lys over Juletiden selv for den, der bogstavelig talt aldrig har set et Julelys blive tændt.

Fader vedblev at arbejde hos *Peter Petersen*, saalænge han kunde. Der blev bygget Smaajagter, foretaget Reparationer, og der var i Reglen Arbejde

til 5 à 6 Mand, men det var strængt Arbejde. Man havde jo dengang ikke noget Savværk i Fredericia og kendte ikke til at tildanne Tømmeret med Saven, men de store Egestammer maatte tilhugges med Øxen. Haardt Arbejde og sparsom Føde slider paa Folk, og Fader blev ogsaa tidlig gammel, men han holdt ud, saalænge han kunde, og da han ikke evnede at arbejde længere, kom *Anders* hjem, og Forældrene havde saa deres Underhold hos ham. Min Fader døde d. 21. Oktober 1871. Jeg forberedte mig dengang til at aflægge homiletisk og kateketisk Prøve d. 24. Oktober for Biskop *Engelstoft* i Odense, da Fader blev syg af Tyfus, men jeg naaede at komme hjem og stod ved hans Leje, da han blidt og roligt døde.

Moder, som var født 1803, var væsenlig forskellig fra Fader. Hun var livligere, mere talende, havde et hurtigt Hoved og var utrættelig virksom, hun havde altid Brug for ethvert Øjeblik og forstod at benytte sin Tid. Blandt et af de mangfoldige Salmevers, hun kunde citere, hed det hyppigt: „Selv Guds Almagt kan ej kalde — tabte Øjeblikke frem igen.“ Et Vers, der forresten i min Barndom gav mig Anledning til mange Grublerier: Kunde da den almægtige Gud ikke kalde tabte Øjeblikke tilbage? Der var jo dog ingen Grænser for hans Almagt! Og dog syntes jo her at være en Grænse? — Jeg kunde ikke klare det!

Med sit glimrende Helbred forstod min Moder at udføre alt husligt Arbejde i vort Hjem. Hun havde født ni Børn uden at have kvindelig Hjælp

i Huset, var staaet op tredie Dagen efter hver Fødsel, havde ammet alle sine Børn, passet Huset, lavet Maden, syet alle vore Klæder, spundet og strikket Strømper, stoppet, lappet og farvet — rigtignok saaledes at vi selv ogsaa fik noget af Kuløren paa Hænder og Ansigt. Ja, den kære gamle, utrættelige Moer — havde hun ikke været den hun var, hvad vilde der saa være bleven af os? Naar Kampen for en hæderlig Tilværelse rykkede mine Forældre nær paa Livet, førte min Fader den mere i Stilhed end Moder, der havde den Opgave, at bringe det lille Budget til at balancere. Dette lykkedes saa godt, at deres Gæld, da endelig alle Børnene var komne hjemme fra, kun beløb sig til 150 Daler, — som de havde laant, da de købte Huset i et af deres Ægteskabs første Aar.

Min Moder døde i 1891, 88 Aar gammel, i Svendborg i min ældste Broders Hus og blev begravet ved min Faders Side paa Michaelis Kirkegaard i Fredericia. Begge hendes Sønner talte ved hendes Grav, og der kom saa mange Kranse til hendes Kiste, at Klokkeren for mig taxerede dem til „over 200 Kroner", — flere Penge end hun nogensinde havde ejet, saa man kan sige, at hun ved sin Død var rigere, end da hun levede.

Hun var jo selv opdraget under streng Tugt, og „den som elsker sit Barn, tugter det tidlig" var et af hendes Valgsprog, men hun blev meget mild med Aarene, hvad vel tidt er Tilfældet. Naar vi havde begaaet et eller andet strafværdigt, kunde

hun anklage os for Fader, naar han kom fra Arbejde om Aftenen, men naar det saa trak sammen til en Afstraffelse, kunde hun paa det hæftigste lægge sig imellem, hvilket foranledigede Fader til at mumle noget om „Kvindfolk". De mindste af os slap næsten altid fri for Exekution, det blev kun et Rap af Faders Tommestok, der stak i den lange Buxelomme ved hans højre Haand. Men hvis Moder mente, at der var sket nogen af os Uret, var hun som en Løvinde, der værnede sine Unger. Hun kunde ikke godt taale, at der blev sagt noget nedsættende om os. Højsindede og ærekære, som de begge var, er det mig umuligt at tænke mig, at nogen af dem kunde vige fra Sandheden, og derfor var Løgn ogsaa den eneste Synd, som ufejlbarligt drog Straffen over os. Efter vore ydre Forhold hørte vi jo til det lavere Samfundslag, men de forstod at holde os fra alt lavt og usselt, som der fandtes nok af, og som vi let kunde blive Vidne til, naar vi kom udenfor vort eget Hjem.

DET GAMLE HUS OG DETS OMGIVELSER

NAAR man nu med Dampfærgen kommer over Lillebælt og styrer ind i Færgelejet i Fredericia, ligger det gamle Hus ligefor — men nu er det ombygget i tre Etager. I min Barndom var det et gammelt og lavt lille Hus, hvor man med Lethed kunde naa Loftet med Haanden. Vi syn-

tes dengang, at der var god Plads i det lille Hus, der var en Stue paa to Fag og et Kammer paa et Fag, netop saa bredt, at der kunde staa en Seng, der i Længde var knap nok for et voxent Menneske, men saa bred, at der baade kunde ligge 3 og 4 Børn i den. Desuden var der ogsaa Plads til Moders Dragkiste, den der altid knagede i Stormvejr; Moder fortalte, at den var lavet af en gammel Egestolpe, der havde baaret en af de gamle hollandske Stubmøller oppe paa Volden, af hvilke der endnu i min Barndom var én, „Valeurs Mølle", tilbage. Hele Møllen drejedes om en saadan Stolpe, der jo maatte døje meget af Tidens Tryk og Stormens Ryk. Og senere, da den blev parcelleret ud i Dragkister og andre svære Møbler, knagede endnu det gamle Tømmer i Stormvejr, i Mindet om fordums Strabadser mod Vejr og Vind. Vist er det, at vi Børn, naar vi var puttede i Seng og Stormen tudede derude, og vi kunde høre Bølgerne bruse dernede mod Dæmningen bag ved Volden, tidt laa og lyttede til den gamle Dragkistes Knirken og Knagen ved Siden af os. Det var for os som om den fortalte Historier fra gamle Dage. Nu staar den i min ældste Broders Sovekammer i Kjøbenhavn.

Paa den anden Side Dragkisten, ved Vinduet stod en gammel Pult, som min Broder *Rasmus* havde købt paa en Auktion, og hvor han læste sine Lektier til Latinskolen. Senere blev det mig, der tilbragte mange Timer med Læsning og Skrive- og Regneøvelser ved samme Pult. Det lille Kam-

mer blev ligesom Husets Lønkammer, hvor vort aandelige Arbejde spirede frem og udfoldede sig.

I selve Stuen foran, som syntes os stor, var alt Bohavet lavet af Fader, ja ikke det alene, men ogsaa Loft, Gulv, Vinduer og Døre, Klapbordet mellem Vinduerne, Træstolene, hvoraf den i Krogen ved Vinduet var forbeholdt Fader, og endelig Slagbænken, der kunde trækkes ud og afgive Natteleje til to, undertiden tre, ja i en snever Vending til fire Børn: to og to imod hinanden. Dette gav jo ikke altid en fredelig Søvn, men blev Spektaklet for stærkt, kom Fader med Riset, som sad bag Spejlet og som vi havde en umaadelig Respekt for, netop fordi det blev brugt saa sjeldent. Ja, den kære gamle Slagbænk, hvori vi ogsaa lærte at gaa, idet Moder lukkede Laaget op og satte os i den, saa vi kunde trave frem og tilbage og ikke komme noget til, naar hun under det huslige Arbejde og med de 9 Børn trængte til at have Hænderne fri. Nu staar den gamle Slagbænk i min ældste Datters Hjem i Skibby Lægebolig.

Inderst i Stuen var Alkoven, hvor Fader og Moder sov, den havde en kønt udskaaren Portal og smukke Søjler, som Fader havde udført i en ledig Time. Hele Stuen med det hvidtskurede, sandstrøede Gulv, de kridhvide Gardiner og de mange Blomster, gjorde et yderst tarveligt, men pynteligt, nyvadsket Indtryk. Men især husker jeg den gamle firkantede Kakkelovn henne i Krogen, som om Aftenen, naar vi sad i Mørkningen for at spare paa Belysningen, sendte sin Lysstraale hen

over Gulvet. Hvor var der ikke hyggeligt! Saa fik vi Forældrene til at fortælle om gamle Tider, og da Moder havde en god Sangstemme, og da vi Drenge havde lært nogle firstemmige Sange i Skolen, var det ikke sjældent, at vi sang; men naar Mørkningstiden blev mig for lang, listede jeg mig til at læse ved Skæret fra Kakkelovnen og har paa den Maade læst mangen god Bog. Naar Lyset saa blev tændt, et Tællelys eller en lille Glaslampe uden Kuppel og Glas, læste vi højt. *Rasmus*, der var bleven Student 1847, da jeg var fire Aar gammel, drog stadig Omsorg for, at vi havde Bøger, især kan jeg fra den Tid huske „Erik Menveds Barndom", „Christen Bloks Ungdomsstreger", „Wilhelm Zabern" o. fl. Disse Aftener, hvor der blev læst højt af en af os Børn, medens Fader havde et Extraarbejde f. Ex. med at skære Nagler til Baadebygning og Moder stoppede Strømper eller spandt, er nogle af mine bedste Barndomserindringer.

Bagved Stuen var Køkkenet med Murstensgulv og den store aabne Skorsten, hvor der var Plads til et aabent Ildsted, ja to om det skulde være. Over Døren til Køkkenet hang der et gammelt Kobberstik, en Arv efter Bedstefader *Thim*, Handskemageren, oppe i Ryttergaden. Det forestillede Christi Begravelse i en Kiste, baaren af Engle og omgiven af alle Lidelsens og Dødens Atributer, med Underskrift: *Hic jacet dominus vitæ* — — Jeg har i min Barndom tidt undret mig over den Pragt, som „Jesu Grav" der var udstyret med.

Bag Køkkenet var Spisekammeret, og jeg kan ikke tænke paa det uden næsten at fornemme Lugten af frisk Rugbrød. Thi naar der paa nogen mulig Maade kunde skaffes en saa stor Sum tilveje, at der kunde købes en Skæppe Rug, blev den anskaffet og malet hos Møller *Lecks* nede paa Møllen ved Havnen; saa lagde Moder Dejg og lavede fire Brød, store og brede, saa at en Rundtenom kunde forslaa noget, og disse Brød bar vi ét for ét hen til Bager *Buhl*, hvor de blev bagt. Jeg mindes den trygge Følelse, vi havde, naar de fire store Brød laa friske og duftende ude paa Hylden i Spisekammeret, en Følelse som Folk, der lever uden Næringssorg, vel neppe kender til.

Vandet i Gaardens Brønd smagte saa dejligt den Gang, men naar vi senere kom hjem, fandt vi, at det paa Grund af Strandens Nærhed havde en temmelig stærk salt Smag, men som Børn smagte det kosteligt, og vi kendte jo heller ingen anden Drik end den i Vandspanden i Køkkenet. Saa var der Porten, hvor Fader i sin Tid byggede Baade, og hvor der nu stod en Høvlebænk. Fra Porten var der Indgang til et Soldaterkammer, hvor der som oftest laa en à to Mand i Indkvartering. Hvor havde vi ikke mange Ting for i den Port, der ret var vor Tumleplads. Med lidt af Faders gamle Værktøj lavede vi Smaaskibe, som vi undertiden kunde sælge til Drengene oppe i Byen, der ikke kendte stort til Søvæsen, men nok kunde more sig med at lade disse smaa Skibe sejle i Vold-

graven. Engang havde jeg den Fryd at faa den svimlende Betaling af 2 Mark for et lille Skib; jeg bragte dem selvfølgelig hjem til Moder, thi vi kendte ikke noget til den Slags Particularisme at have Særejendom, men derimod en stærk Følelse af Forpligtelse til at hjælpe med til Udkommet, naar vi kunde. I Porten arbejdede vi ogsaa paa at sætte „Hove“ under Træsko og Trætøfler, og „*Jørgen Prips* Drenge“ var vel kendte for, saadan som de „hovede Klodser“. Over Portrummet laa de Ruser til Tørring, som tilhørte *Lucas Møller* og *Mads Christoffer*, der havde lejet Aalefiskeriet i Møllebugten. Det hørte til vor Vinterproviant at faa 2 Lispund Aal for at give Ruserne Husly. De største Aal blev flækkede i Ryggen og røgede, og de smagte lifligt til det noget sure og tunge Rugbrød, naar vi om Aftenen ristede Aalestykkerne paa Ildtangen over Kakkelovnsilden. Naar det stormede af Nordøst i Høstnætterne, vidste vi, at „i Nat giver det mange Aal“, Moder kunde saa vente at faa travlt med at rense vore 2 Lispund og skure dem med Sand og en Mursten til Saltning og Røgning, og vi var saa om Morgenen nede at se de lange Aalebaade komme ind i Havnen, halvt ladede med Fangsten, der som en levende, stadig glidende og bevægelig Masse fyldte Baadenes Bund. „Den Odde af Landet, hvorpaa Staden er bygt, hedte i fordum Tid Bersodde“, hedder det i N. Jonges chorografiske Beskrivelse af Danmark, Kbh. 1777 Side 589, „hvorudover de mange fede og store Aal, som her fanges, kaldes endnu „Bersaal“.

Vor lille Have med Ligusterlysthuset var en dejlig fredelig Plet med Georginer, Asters og Reseda langs Gangene og Urtebede for Resten, men det var ikke noget velkomment Bud, naar det hed, at vi skulde luge i Haven. Saa vilde jeg dog hellere trække Arbejdet paa Træskoene længere ud, endskøndt jeg ogsaa kunde faa for meget af det, og der var med Hensyn til denne Lugning stadig en lille Krig mellem Moder og mig. Mine Søskende var vistnok ikke bedre, det skulde da være *Frederik*, som altid har været af de frommeste Børn, jeg nogensinde har kendt. Nu er Haven omtrent forsvundet, da Grundene mellem Havn og Banegaard er bebyggede.

Fader og Moder var jo ved deres Giftermaal fattige og vedblev at være det. De boede først til Leje, men saa blev det gamle Hus nede ved Volden sat til Auktion og blev solgt for resterende Skatter, som Ejeren, *Niels Hummel*, ikke kunde betale. Gammelt og forfaldent var det, rimeligvis fra Byens første Tid, thi da min Broder *Anders* rev det ned mange Aar efter, viste det sig, at det gamle Egetømmer, som fandtes i rigelig Mængde, Stolpe ved Stolpe med en enkelt Længde tørrede Lersten mellem hver Stolpe, var brugt før og var fuldt af Taphuller. Der gik ogsaa det Sagn, at de bedste Bygninger i de Landsbyer, som blev nedrevne for at give Plads til Fredericia, blev flyttet ind i Byens Gader og dannede de lave Husrækker, som fandtes i min Barndom, da man kun saae ganske faa toetages Huse i Byen.

Fader købte da Huset med Have for 150 Daler, som han laante af Trinitatis Kirkes Midler, og som han trolig svarede Renter af til Kirkeværgen *Peter Sindberg* hele min Barndom igennem. Nu fik han travlt og Brug for sin vidunderlige Evne til at udnytte selv de mindste Ting. Væggene blev rettede, Lergulvet lagt om med Brædder, Loftet udbedret, de smaa Blyvinduer med grønne Glas afløste af nye og større med klare Ruder, en Kakkelovn til Stuen blev købt af gamle *Hans Møller*, der med sin Jagt havde hentet den i Kjøbenhavn, og Bilæggerovnen blev rejst i den lille Lejlighed paa den anden Side Indgangen, som i min Barndom blev beboet af Lejefolk. Saaledes dannedes Hjemmet efterhaanden, og Børnetallet forøgedes og voxede til 9 Børn, af hvilke de 6 blev store og fløj ud fra Reden med en varm og stærk Kærlighed til dette lille Hjem. Et stærkt Sammenhold knyttede dem til hinanden, og var der Sorger og Bekymringer og tunge Byrder, hjalp de alle til at bære dem. Men ogsaa selve det gamle Hus holdt godt sammen, thi i begge Krigene, især 1849, har det døjet meget under Fjendens Kugler og Granater og blev dog staaende. Maaske det ogsaa har været Vidne til Svenskekrigen paa allernærmeste Hold.

I Forlængelsen af vort Hus og hen til Hjørnet laa et andet, der var Mage til det, havde samme Husnumer (625 a og b) og oprindeligt havde tilhørt samme Mand. Her boede i min tidligste Barndom den „rigtige“ gamle *Thomas Kragh*; en

af de senere Ejere havde nemlig samme Navn.[1]) Hvor han stammede fra, ved jeg ikke bestemt, vistnok fra Bjerreherred, nord for Vejlefjord. Han var med sit noget støjende Væsen altid godlidende og hjælpsom, og vi levede i god Forstaaelse med ham. Han havde været Sømand, efter Datterens Fremstilling en forvoven Orlogsgast, og levede ogsaa senere af Søen og paa Søen. I Regelen havde han en større Baad, hvormed han sejlede i Fragtfart til Kolding, Middelfart og Vejle. En af Sønnerne, *Niels Kragh*, kan jeg huske, og Døtrene *Magdalene, Julie* og *Dorthea* voxede op i Hjemmet, hvor der var en tarvelig Beværtning for Sømænd og Skippere, og hvor *Magdalene* skal have skrevet sine første Vers med Kridt paa Bordet for Gæsterne. Døtrene skal, i Modsætning til Forældrene og i Betragtning af de Forhold, de levede under, have været stærkt udviklede i aandelig Retning. Mine ældre Brødre laante Bøger hos dem, og jeg kan dunkelt mindes en af de høje smukke Piger, der sang og spillede Guitar for mig. Det var *Thomas Kraghs* Stolthed, naar Døtrene havde lært en ny Sang, og saa maatte mine Forældre ind og høre den.

Jeg erindrer godt *Thomas Kraghs* Hjem, saaledes som det var i min første Barndoms Tid, og som det var til for faa Aar siden, da Huset blev ombygget. Der var en Stue foran, hvor Gæsterne sad, med et langt Bord og en Bænk under Vin-

[1]) Skibstømrer og Fragtskipper Thomas Nielsen Kragh død 1846, gift med Anne Kirstine Pedersen, død 1877.

duerne, og en Stue bagved, hvor Gæsterne aldrig kom, og hvor de tre Døtre havde deres Opholdssted, hvor de syede Skræddersyning for at erhverve Udkommet, og hvor de havde deres Bøger, deres Guitar og hvad de ellers med deres udprægede Sans for højere Interesser holdt i Hævd; og det aandelige Liv, som trivedes og udviklede sig dér, var ret mærkeligt. Min Broder *Rasmus*, som nu er 82 Aar gammel, og som med stor Sikkerhed kan erindre sig *Thomas Kraghs* Hjem, kom tidt som Dreng op i „Øverstestuen" og laante Bøger af Søstrene. I denne Stue kom Gæsterne aldrig, de havde en saa stor Respekt for den høje, kæmpestærke *Thomas Kragh*, at de end aldrig turde forsøge derpaa, thi de vidste, at det var ubehageligt at komme i Berøring med hans Kæmpenæver.

At Døtrene voxede op til saadanne Personligheder, som Tilfældet blev, maa kaldes beundringsværdigt, og var ikke alene Vidnesbyrd om deres medfødte Evner, men ogsaa om den sædelige Kraft, som til Trods for at Hjemmet var „et Værtshus", raadede i deres Hjem. Sladderen, som ellers var villig nok til at besmitte hvad og hvem det skulde være, formaaede aldrig at sætte en Plet paa dette Hjem og paa dets ejendommelige og hver paa sin Vis begavede Medlemmer. Jeg har først nu bragt i Erfaring, at en norsk Forfatter, *John Paulsen*, i sine Erindringers III Del har talt haardt dømmende Ord om *Magdalene Thoresen* og hendes Hjem. Der er næppe nogen, der har

set dette Hjem paa nærmere Hold end vi, og jeg føler mig opfordret til at tilbagevise denne urigtige Dom saa alvorligt og skarpt, som den efter sin Natur fortjener det.

Den ene af Døtrene, *Dorthea,* var brystsyg og forlovet med en Præst, vistnok den senere Provst *Mathiesen* i Øsse og Næsborg ved Varde, en Købmandssøn fra Fredericia; men hun døde, inden hun blev gift, hvilket vakte megen Sorg i Familien og i Nabolaget, der med Stolthed havde været Vidne til, at en af Kresen dernede ved Stranden havde hævet sig saa højt over deres Niveau.

Paa den Tid havde Prins *Frederik* (Frederik den Syvende) Ophold i Fredericia og spillede selvfølgelig en stor Rolle i Byen. Han var jævn og ligefrem og talte venligt med alle han traf paa, vel ogsaa med *Thomas Kragh* og hans Døtre, og der skal være opstaaet en hel Del Sladder i saa Henseende. Men paa os og paa alle, der kendte dem, gjorde de altid Indtryk af at være elskværdige og uskyldige Piger. I Længden blev de dog med deres Anlæg og Fremadstræben kede af den lille Bys indelukkede Atmosfære. Et Par Aar efter blev *Magdalene* set paa Udstillingen i Kjøbenhavn, hvor hun talte Fransk med et Par unge Damer, hvis Lærerinde hun var, og faa Aar efter blev hun gift med Provst *Thoresen* i Bergen.[1]) Da

[1]) Anna Magdalene Kragh (1819—1903) kom 20 Aar gammel til Kbhvn. for at uddannes til Lærerinde. 1842 kom hun som saadan i Huset hos Provst Hans Conrad Thoresen (1802—1858) i Norge, som hun ægtede Aaret efter. Hendes Produktion som Forfatterinde vil være bekendt.

hun var 46 Aar gammel, begyndte hun som Forfatterinde at skabe sig et Navn, som alle kender.

Da *Thomas Kragh* saa Fader bygge Baade hjemme i sin Gaard, fik han ogsaa Lyst dertil, skøndt han aldrig havde lært Haandværket. Han havde jo flere Baade, men nu skulde de afløses af en efter hans eget Sind, og den vilde han selv bygge. Der blev lagt Køl og rejst Stævne ovre i Runddelen foran Ridehuset nedenfor Volden, men det gik kun langsomt, og Baaden, der jo stod under aaben Himmel, vred og kastede sig, saa at den, da den endelig blev planket op, viste sig at være noget skæv. Alle, der gik forbi, og som han spurgte, gav det samme Svar, at den var skæv. „Det kan der løbe 10 forbi, uden at se," svarede *Thomàs Kragh*, og Baaden, som han kaldte „æ Brig", gjorde virkelig ogsaa god Tjeneste og mangen forvoven Tour efter Sand og Brænde. Den havde faaet sit stolte Navn „Briggen", fordi den bar to Master med Sprydsejl, men var forøvrigt ikke større end en god stor Jolle. Naar Forholdene var trange i Hjemmet, trøstede han altid Konen med, at der snart kom Penge i Huset, naar nu „æ Brig" kom hjem med sin Ladning. Han var altid frejdig og med lyse Forhaabninger. Da han engang ved et Barselgilde hos Naboens, Skipper *Niels Bauers*, sad ved et Bord og talte højt og bandede „Fanden gaale mæ" paa sin sædvanlige Maade, gik gamle Dr. *Rørdam* hen til ham og foreholdt ham venligt at aflægge den megen Banden og Sværgen, da man dermed ikke kunde indgaa i Himme-

riges Rige. „Aa," sagde *Thomas Kragh*, „kan der komme saa mange andre derind, saa kommer A vel og derind," et ikke ukendt Ræsonnement den Dag i Dag.

Hans Datter *Magdalene Thoresen* har med poetisk Udsmykning fortalt et Optrin af hans Liv,[1]) som blev omtalt i mit Hjem saaledes:

En Juleaften med Storm, Snefog og Isdrift kom en Søofficer, der kendte *Thomas Kragh* fra Tjenesten, og bad ham indtrængende om at sætte ham over til Strib, Færgefolkene vilde ikke gaa ud, men han var sikker paa, at han nok vilde vove det. *Thomas Kragh* svarede: „Næj, det er it et Vejr og gaa ud i!" Officeren blev ved at trænge paa og sagde tilsidst, at han havde forandret sig svært, siden de sidst havde med hinanden at gøre: dengang var han en Gut, nu var han en gammel Kælling. Det kunde *Thomas Kragh* ikke staa for.

Han fik Sønnen *Niels* med og gik til Stranden til Trods for alle Konens Forestillinger. Saa begyndte Overrejsen og en lille Stund gik den godt, men saa kom Frosttaagen og store Flager af Grødis fra Kattegat, der omklamrede Baaden, saa den hverken kunde komme frem eller tilbage. Isen frøs fast om den. Fra Land kunde de ikke ses, og en isnende Kulde var det. Af Proviant havde de intet, undtagen en Kransekage, som skulde bringes over til Transportforvalter *Dehlholms* paa Strib, og den kunde de da ikke godt spise. Drengen frøs bitterlig i sin korte Trøje, og det gjorde

[1]) Se „Ved Lillebælt" i „Ide og Virkelighed" 1869 S. 555—584.

de to andre ogsaa. Da sprang *Thomas Kragh* pludselig op og greb Roerpinden og begyndte at stryge den over Armen, som man stryger Buen over en Violin. „Dans! Nu skal I Fa'en gaale mig danse!“ raabte han og gjorde vilde Dansetrin paa den snevre Plads i Baaden. De troede, han havde mistet Forstanden. „Vil I ikke danse, faar I Hug,“ skreg han, saa forstod de, at der var god Mening i hans Paafund og at det kom an paa at røre sig for ikke at fryse ihjel. Saa sprang de omkring, saa godt Pladsen tillod det, og Kransekagen gik med i Løbet. Min Broder *Rasmus* fortæller, at man hele Natten kunde høre dem raabe om Hjælp ude i Isen. Julemorgen lettede Taagen, og da Folk kom ned paa Broen, saa de Baaden derude i Isen og de tre Mennesker springende spillevende om i den. Strømmen havde sat Isen med Baaden længere ind, end de selv vidste; men hvorledes skulde man bringe dem Hjælp, der var dog et godt Stykke ud til dem og Isen var tynd? Saa kom den stilfærdige *Jens Jansen,* Styrmanden, der boede et Par Huse fra os, slæbende med to lange Brædder, forsynede paa Midten med Stropper til Hænder og Fødder, og en lang smækker, men stærk Line. „Hent mere Tov,“ sagde han, „og føj det til, alt som jeg kommer længere ud.“ Saa krøb han ud paa Brædderne, som han Skridt for Skridt flyttede frem og naaede saaledes Baaden, fik Linen gjort fast og brød saa Isen foran Baaden, medens de fra Land læmpelig halede ind. Paa den Maade fik man dem ind opad Formiddagen. „Det

var Julenat og ingen Mad," sagde *Thomas Kragh*, og *Jens Jansen* blev Dannebrogsmand eller fik Redningsmedaille i den Anledning.

Da „æ Brig" efterhaanden blev tung og vandtrukken, blev den brugt til Sandgravning og til at hente Brænde fra Trelde-Skov, og den døjede mangen Tørn udenom Skanseodden, hvor Søen kan staa haardt ind fra det aabne Hav. Da saa *Thomas Kragh* en Gang havde hentet en Ladning friskfældet grønt Brænde fra Trelde og maaske taget lidt mere ombord, end klogt var, svigtede Baaden udenfor Havnen, gik under og sank som en Sten. Der gik flere Dage, inden man fandt ham, Dage, om hvilke *Magdalene Thoresen* senere sagde, at de var de tungeste i hendes Liv. Jeg kan huske, at en høj Kone kom styrtende ind ad vor Dør til Moder og at hun græd saa hæftigt, at Blodet strømmede ud af hendes Næse og Mund, medens hun raabte: „Thomas er druknet! Thomas er druknet!" Det gjorde et frygteligt Indtryk paa mig lille Dreng.

Saa blev hans Hus solgt, Enken flyttede bort, jeg véd ikke hvorhen, men i den almindelige Bevidsthed stod hun senere som en, der ikke havde nogen Nød, da hun blev hjulpet af „Provsten i Norge". Senere, i 1866, traf jeg hende, da jeg som Student sejlede hendes Datterdatter *Sara*, der blev gift med Fabrikant *Ludvigsen* paa Nørrebro, i en Storm fra Middelfart, hvor jeg holdt Sommerferie, til Fønsskov, hvor Fru *Thoresen* boede den Sommer med sin Moder paa en Bondegaard.

Thomas Kragh lignede en gammel Viking med

sin høje Skikkelse, sit livlige koleriske Ansigt og sit lange sorte Skæg, der næsten naaede ham til Bæltestedet og tidt var knappet ind under den islandske Trøje; en lodden Hue, en af de saakaldte Helsingørshuer, bar han Sommer og Vinter. Saadan saa *Magdalene Thoresens* Fader ud. —

Blandt vore Naboer var ogsaa den gamle Færgemand henne paa Hjørnet, et af de tykkeste Mennesker, jeg har set. Hans længste Rejse var at komme op paa Volden, hvor han kunde se Færgen gaa til og fra Strib. Heldigvis kom han der ikke henad Aften, thi saa hændte det, at vi Drenge kunde tjene os en Extra-Mark ved at sætte Folk over til Fyen. Det var ulovligt, men vi trøstede os med, at *Jørgen* Færgemand var rig nok. Muligt er det ogsaa, at hans betroede Mand, den sorthaarede *Hans* Færgekarl, saa igennem Fingre dermed, fordi det faldt ham selv ubekvemt at besørge Overfarten, naar Dagen var tilende. Og saa gik den ulovlige Trafik for sig, der tidt gav en velkommen Extra-Indtægt og var til stor Fornøjelse for os Drenge.

En dejlig, fuldstændig stille Aftenstund, men med rivende Strøm nordpaa, kom min Ven og gode Kammerat, Lods *Jørgensens Peter* og foreslog mig at hjælpe ham med at ro en Rejsende over til Strib. „Vi kan tage Lodsjollen," sagde han, „der kommer ingen Skibe, der tager Lods i det stille Vejr." Jeg var strax parat, og vi roede Manden over. Godt kendt med Strømforholdene holdt vi godt op i Møllebugten, hvorfra Strømmen, naar

vi roede lige i Syd, førte os over til Stribs Færgebro. Vi fik vort Markstykke og begav os paa Hjemvejen.

Da vi kom et Stykke ud fra Land, hørte vi høje Raab og Tale ud for Skanseodden, det lød som Barnestemmer, og vi talte om, at det ikke kunde være rigtig fat. Vi følte os trygge nok i den gode store Lodsjolle, skøndt vi selv var Børn — jeg var henved 11 Aar og *Peter* lidt ældre — men vi holdt nordpaa med Strømmen, som i rivende Fart førte os ud forbi Kastellet. Strømmen var saa stærk, at den dannede Hvirvler paa Vandet, og vi kom snart ud i det, som man nærmest maatte kalde det aabne Hav. Her opdagede vi en lille Pram. I Agterenden sad et Par ganske smaa Drenge og en tredie sad paa Midtertoften og pjattede med et Par smaabitte Aarer, hvormed han søgte at arbejde sig op mod Strømmen, der i rivende Fart kørte Prammen nordpaa. Det var deres Raab og Tale, vi havde hørt i den stille Aften. Vi fik deres Fangeline gjort fast i vor Baad, og nu begyndte en Roning saa anstrængt, som jeg endnu aldrig havde prøvet. Vi roede længe og kom ogsaa fremad, men da vi naaede Kastelspynten, hvor Strømmen skærer ind med stor Kraft, kom vi ikke af Stedet. Tørsten plagede os voldsomt, og jeg søgte at drikke Søvand af den hule Haand, men det læskede ikke og smagte bittert. „Lad os ro lige paa Land og saa stage os frem," sagde jeg til *Peter*, og det gjorde vi. Vi fik Landet fat nede ved Østerstrand, „Borgerstranden", som vi kaldte den, fordi Bor-

gerne plejede at exercere dér, og saa stagede vi os langsomt frem til Kastellet, hvor Landingsbroen endnu stod fra Krigens Tid. Men her var Strømmen saa rivende og vore Kræfter saa faa, at der var ikke ringe Fare for, at Baaden kunde „skære tværs“ og rives bort og vi falde i Vandet, og saa havde det været ude med os. Men vi holdt fast, kom endelig lykkelig forbi og hen til Svømmeflaaden, der laa trygt indenfor Odden, hvor ingen Strøm førte nordpaa, men snarere var lidt „Bagvande“, der førte os henad mod Havnen. Her var stor Uro. Man havde set os gaa ud med Lodsjollen Kl. 7, og nu var den 11. Lodsen, min Fader og mange andre stod paa den „lange Bro“, parate til at give os en ordenlig Overhaling; men da de saa Prammen med de tre smaa forkomne Drenge, der havde været savnet hele Eftermiddagen, og som uden vor Hjælp var drevne af, især da det var begyndt at blæse op med en rigtig frisk Kuling, saa vankede der ingen Bebrejdelser. Vi var saa udmattede af den lange Roning, at vi næppe kunde kravle op af Baaden og maatte løftes op over Bolværket. Da vi gik hjem, maatte jeg holde mig ved Faders Arm, og jeg fik da et Ord at høre af ham, som han sjælden brugte, men som jeg kunde glæde mig ved i mange Dage, han sagde, at jeg var en „flink Dreng“. Der faldt ikke mange rosende Ord i vort Hjem. Det var jo en Selvfølge, at vi skulde opføre os ordenligt, og det gjorde vi os i Regelen ogsaa Umage for, det var jo ikke noget at gøre Væsen af. Men naar Fader sagde et

rosende Ord, var det for mig som en Verden af Glæde. Da jeg vaagnede om Morgenen, laa jeg i en glad Følelse, og da jeg lidt efter lidt besindede mig paa Grunden til min Glæde, var det den, at Fader havde kaldt mig en flink Dreng. Naa, jeg fik det halve af Markstykket, og det maa vel siges, at det var fortjent.

I Regelen gik vore Ture til Strib mere regelmæssigt, dog ikke saa tidt, at vi kunde beregne os en stadig Indtægt. Det var hver Gang en lille Begivenhed for os, og de Penge vi tjente, var af saa stor Betydning, at vi længe huskede dem, da de jo var god Tilvæxt til Indtægterne, som Moder med sin vidunderlige Sans for Økonomi følte som en betydelig Værdi for Budgettet.

Men det var den gamle Færgemand med sit lune Smil og sine tørre Bemærkninger, vi kom bort fra, ham som sagde: „Du gaar nok i Tanker lige som Færgemandens Kat, der tog Kyllinger i Stedet for Mus". I hans Skænkestue med det hvidtskurede Bord og Bænken under Vinduet hentede vi Øl til Fader eller til at dyppe Grød i. Det var som Regel Konen, der tappede det hjemmebryggede Øl af Ølankeret paa Skænken, eller af og til Datteren, *Maren,* ved hvis Bryllup med Konsul *Hansen* jeg var med som Kordreng i Kirken. Jeg ser endnu hendes høje, lidt svære og statelige Skikkelse med det kønne rolige Ansigt. Hendes udmærket dygtige Mand havde tjent sig op til Underofficer, udmærkede sig i Slaget ved Fredericia og blev Dannebrogsmand. Han var „Fanø-

mand" af Fødsel og var oplært til Handel; da han efter Krigen slog sig ned i Fredericia, grundlagde han sammen med *Loehr*[1]) et Saltkogeri i det gamle Sildesalteri nedenfor *Lecks* Mølle, ud mod Strandkanten. Der blev bygget Kar saa store som Huse nede ved Stranden, og i dem blev Saltstenene opblødte i Søvand, som blev pumpet over dem. Det opløste Salt blev saa ledet ind i flade Jærnpander, hvorunder der brændte en stadig Ild, der fik Vandet til at fordampe, saa at Saltet blev tilbage. Det interesserede os i høj Grad som Børn. Saltkogeriet gav Anledning til, at der kom Skibe i Havnen med Saltsten og Kul, og Smaaskibene, Brødrene *Holms* og *Christian Madsens* o. fl. Jagter fik noget at sejle med. *Loehr* og *Hansen* blev efterhaanden betydelige Mænd i Byen, og *P. Hansen*[2]) blev i Krigen 1864 fungerende Borgmester, da de civile Myndigheder fortrak, og skal under Østerrigernes Okkupation ved mange Lejligheder ved sin Konduite have været Borgerne til stor Hjælp. Han flyttede senere til Kjøbenhavn. *Anders* byggede ham en dejlig Lystbaad „Pernille".

Men Færgemandens gamle Gaard henne ved „Færgemandens Plads" for Enden af Strandgade (den nuværende Vendersgade), dér, hvor Strandporten førte ud til Skibsbroen, før Havnen var anlagt, er nu borte med samt hele sin gamle Romantik.

---

[1]) Konsul og Fabrikant Christian W. Loehr, død 1891.

[2]) Konsul Poul Hansen var senere Ejer af Søllerødgaard og døde 1908, 82 Aar gl. Han var Medejer af Hotel „Kongen af Danmark", Medlem af Tivolis Bestyrelse m. m. Dannebrogsmand og Ridder af Dannebrog.

Oppe paa Bakken, „bagomme“ ved det saakaldte Søbjerg med de reformerte Marker, laa nogle Smaahuse med Haver, der dannede en Stump Gade, der tabte sig i Marken op mod Volden. Her var *Abrahams* Hjørne, et Samlingssted for os Drenge, naar vi legede Røvere og Soldater, men allesammen mest lignede Røvere. Hele dette Nabolag afgiver nu Plads til det store Jærnbaneterræn, og Bakkerne, selv den store Helvedesbanke, hvorfra vi om Vinteren paa vore Slæder kunde flyve langt ud over Engene, er nu afgravede og planerede.

Der boede gamle *Jokum Bender*, der saa tidt vandrede forbi vort Hus ved Hjælp af to Stokke. Vi betragtede ham med en vis Nysgerrighed, blandet med Gru. Der gik det Sagn, at han havde været mellem Røverne i Vissenbjerg Gyde, et ilde berygtet Sted i Fyen, hvor den ene Røverbande havde afløst den anden. Hans ene Ankel, hed det sig, var næsten overgnavet af Lænken i Slutteriet, hvor han havde siddet i mange Aar, indtil han kom til Fredericia, hvor der fra Byens første Tid var jus asyli og hvor det næppe har været et videre pynteligt Samfund, der udgjorde Byens første Befolkning, dengang da man „bad Gud bevare sig for at rejse til Fredericia“.[1]) Dette Omdømme holdt sig langt ned gennem Tiderne og foranledigede stadig, at adskillige „Løsslupne“ søgte dertil. Saaledes er det ogsaa muligt, at *Jokum Bender* var hommen hertil fra Fyen, thi jus asyli blev først

[1]) Se Wilse, Beskrivelse af Stapel-Staden Fridericia, S. 44.

ophævet 1821, og fyensk talte han. Han var iøvrigt en foretagsom Mand, der bl. a. virkede en Del til Fiskeriets Opkomst. Hans Sønner, *Søren* og *Christian Bender*, og nogle unge Fiskere var i hans Tjeneste og drev Fiskeriet i større Stil end hidtil, da man havde indskrænket sig til Fiskeri med en enkelt Snøre. Fader gjorde hans Baade i Stand, og han kom derfor jævnlig ind til os, og da Fader engang spurgte ham, om det var sandt, at han havde været i Slutteriet, svarede han: „Aa, *Jørgen*, det var, fordi jeg havde været ulydig imod vor Øvrighed." Sønnen *Søren* ejede et Hus i vort Nabolag og en Slup, hvormed han sejlede paa Flensborg, hvor han flyttede hen efter Faderens Død og i Krigen 1864 lod sig bruge af Tyskerne som Lods. Dette regnede Fredericianerne med Rette som en Skamplet for deres By, der havde fostret ham, og de ansaa det for en hævnende Nemesis, da Flensborgeren, den berygtede Slesvig-Holstener, *Lappedose*, bedrog ham for alt det, han paa saa skammelig en Maade havde erhvervet. Han endte som Fisker og druknede i Flensborg Fjord.

Gamle *Jokums* anden Søn, *Christian Bender*, blev Lods og boede med sin ret talrige Familie en Tid lang i vor saakaldte lille Lejlighed paa den anden Side Indgangen. Jeg holdt ikke af ham. Han skældte altid ud, naar vi Børn ikke behagede ham, og det gjorde vi sjældent, og naar han ikke slog, var det vel, fordi han havde saa stor Respekt for Fader. Jeg var engang faldet i Vandet ude i Hav-

nen. Det hændte os saa tidt, baade i Stranden og i Voldgraven, men denne Gang var det alvorligt. Jeg havde knækket min Aaretold, og ved at ro imod Stævnen gik jeg ud paa Hovedet, Baaden gik hen over mig og holdt mig nede, jeg var nærmere Døden, end jeg ellers havde været, og min sidste Tanke, som endnu er mig klar, var et Farvel til Livet. Saa saa min kære Ven, Lods *Jørgensens Peter*, min tomme Baad drive i Havnen, han kom derud og saae mig saa nede paa Bunden, fik med en Baadshage fat i min Bluse og fik mig paa den Maade trukket op. Jeg blev livløs lagt over en Tofte, roet i Land og lagt op paa Broen. Fader, der arbejdede paa den anden Side af Havnen, hørte *Christian Bender* raabe: „*Jørgen*, kom her over, Din Dreng er druknet!" Han kastede sig i en Baad, kom over til Broen og tumlede med mig, til jeg slog Øjnene op. Det første, jeg saa, var Faders Ansigt, bøjet ned over mig, og det første jeg hørte var *Christian Benders* Ord: „Ja, Du sku'e ha'e nogen ordenlige Prygl, som Du altid ligger der og rakker i Jollerne!" Men saa hørte jeg Fader svare: „Du kan jo slaa Dine Drenge, naar Du synes det, jeg skal nok passe mine."

Christian Bender blev selv derude tilsidst. Han blev oversejlet af en Skonnert, som var kommen paa Grund ude paa Kastelspynten og som, da den uventet pludselig gled af Grunden, kæntrede hans Baad. Jeg husker ikke, om de fandt ham, men jeg husker, at der ved Kirken skete Indsamling til hans Enke og Børn.

Min Ven *Peter*, der halede mig op af Havnen, var Søn af den anden Lods, *Jørgensen*, og var en brav og honnet Gut, der ikke alene forstod at sejle med en Baad, men som, ligesom jeg, havde særegen Sans for Læsning. Han gik tilsøs og gik overbord i Atlanterhavet. Mange Gange har jeg tænkt paa denne min kære, fordringsløse Barndomsven.

Jeg kommer nu nærmere og nærmere til mit eget Hjem, men endnu er der et og andet, som maa fortælles, for at faa Beboerne i det gamle Hus i den rette Belysning.

En af dem, der bidrog til at kaste Lys over det, var *Emanuel Holck*, det var mit Ideal, mit Sværmeri. Han var en Søn af Kammerjunker, senere Etatsraad, Herredsfoged *Holck* i Fredericia og hørte altsaa til et højere Samfundslag end mit. At han trods dette dog med umiskendelig Fornøjelse jævnlig kom hjem til os, var maaske det, der først indtog mig for ham. Han elskede at sejle, og vi Drenge kunde jo altid skaffe en Baad, om ikke andre, saa *Andreas's* „Havgasse". Det var ikke noget pynteligt Fartøj, men flyde kunde den da, om end med lidt Besvær, og med den sejlede vi, naar vi kunde se vort Snit til at faa laant et Sejl til den. Vi faldt i Vandet af og til. Da dette en Gang overgik *Emanuel*, og jeg fik ham halet op, spurgte han strax: „Tog jeg Svømmetagene?" Han var begyndt at lære at svømme, men i Befippelsen havde jeg ikke lagt Mærke der-

til; hvordan han klarede sig, da han kom hjem i det vaade Tøj, véd jeg ikke. Vi andre kunde i saa Tilfælde vente os en Dragt Klø, og om Sommeren gik vi derfor med det vaade Tøj, til det blev tørt paa Kroppen. Om Vinteren kneb det mere, og saa listede vi os om Aftenen til at putte de vaade Klæder ind mellem Kakkelovnen og Væggen; men naar Moder opdagede det, efterat vi var komne i Seng og hun eftersaa vore respektive Garderober, fik vi som oftest de vaade Strømper om Ørene. Situationen var jo ogsaa noget vanskelig for hende til Tider, da vi jo i Regelen intet havde at skifte med. Vi byggede vore Smaaskibe sammen med *Emanuel* ude i Porten, hvor vi i det hele taget havde mange Ting for. Jeg havde mere Udbytte af at tale med ham end med de andre Kammerater fra Nabolaget, thi han gik jo i Latinskolen, hvorfor han a priori af mig blev betragtet som et højere Væsen, hvem jeg kunde spørge om saa mange Ting, som jeg ikke selv kunde klare, og hans elskværdige og fordringsløse Væsen gjorde ham end mere til Genstand for min Kærlighed. Allerede det, at jeg havde en Broder, der var Student, havde uendelig meget at sige for mig, thi det gjorde, at jeg kom til at se ud over meget i vore Forhold, der ellers maaske kunde have draget nedad, og Venskabet med *Emanuel* var ligeledes i høj Grad betydningsfuldt for mig derved, at jeg ved at laane Bøger af ham fik ligesom en frisk Luftning fra andre Egne. De hjalp til at lære mig at se og finde Glæde i de smaa

dagligdags Ting, jeg gik imellem, og til at lade min Fantasi og mine Tanker søge bagved disse Ting og svæve ud og faa frit Løb lige op til det højeste — ogsaa ud i det vildeste. *Emanuel* var en Del ældre end jeg, han kom til Kjøbenhavn, blev Forstkandidat med en udmærket Examen, blev Overfører paa Vallø og døde ung. Hans Brødre *Alfred* og *Harald Holck* boede jeg senere sammen med paa Elers Kollegium, hvor især *Harald*, den senere Byfoged i Nysted, blev min gode Ven og daglige Omgangsfælle, men jeg glemte aldrig min kære *Emanuel.*[1])

Blandt andre i Nabolaget maa jeg nævne gamle *Cramer*, som jeg altid kommer til at tænke paa, naar jeg læser H. C. Andersens „Pebersvendens Nathue", maaske ogsaa fordi min Moder altid kaldte ham „Pebersvenden". Han havde en lille Handel bagved vor Have og var en tavs og gnaven ugift Mand, med lidt tysk Accent. Han boede ganske alene og besørgede selv sin Husholdning og passede selv sin Butik. Han var saa nøjeregnende med Vægt og Maal, at man sagde, at han havde halve Kaffebønner liggende i Vinduet, for at kunne lægge en halv Bønne paa Vægtskaalen, naar en hel vilde være for meget. Naar han om Søndagen gik ud, var han iført en brun Frakke med umaadelig lange Skøder og en ejendommelig

[1]) Af Kammerjunker, senere Etatsraad Peter Carl Christian Holcks (1802—65) Sønner blev Alfred Valdemar (f. 1840) Kontorchef i Universitetets Kvæstur, Harald Julius (f. 1843) Borgmester i Nysted og Ferdinand Emanuel (1838—1885), Skovrider ved Vallø.

Kasket, der lignede en Bikube, der var formet ved Hjælp af Fiskeben, som var synlige paa Ydersiden. Saavidt jeg husker, fandt man ham død, en Gang da hans Dør i flere Dage havde været lukket og man brød den op. Da *Bille* i 1848 beskød Fredericia, sprang en Granat i gamle *Cramers* Butik, hvor den naturligvis anrettede en vældig Forstyrrelse. Da der blev ryddet op og Kalkpuds og Murbrokker blev kastet ud paa den ubrolagte Gade, gik Rygtet, at *Christen Jansens* Søn *Hans* havde fundet et stort Stykke hvidt Sukker mellem Kalkstumperne, og jeg var med til ivrigt at søge mellem Brokkerne, men jeg var ikke saa heldig.

Oppe paa Banken ved Kalkovnen laa Fattighuset, der som andre slige Anstalter gemte flere mærkelige Existenser. Der var f. Ex. lamme *Karen*, der hjalp Moder med at spinde Garn til vore mange Strømper. Moder købte Ulden, spandt den ved *Karens* Hjælp og strikkede vore skinnende hvide Strømper, som jeg af Forfængelighedshensyn gerne vilde have farvede, men det vilde hun ikke høre noget om. I vore trange Kaar vilde gamle *Karen,* Fattiglemmet, gerne hjælpe os, og jeg husker, at hun forærede mig Løgæbler, som hun gemte i Sengehalmen for at de ikke skulde fryse, naar jeg var oppe i hendes fattige Stue med Lergulvet og Bilæggerovnen, for at hente en Vidiekurv fuld af de Rugbrødsskorper, som hun ikke kunde tygge, til vor Gris. Naar saa den store Begivenhed indtraf, at der blev sendt Bud til Slagteren *Hans Wansch (Devantier)* om at slagte Gri-

sen, fik lamme *Karen* altid lidt Slagtemad, som Vederlag for sine Skorper og Æbler.

Saa var der Tambur *Thorsen*. Næsten hver Dag saa vi hans høje Skikkelse gaa forbi vort Hus, Støvlerne var hullede og skæve, Buxerne frynsede, Frakken revet og revnet og hele Personen forhutlet. Han boede nu ogsaa i Fattighuset. Endnu var hans Holdning rank, men noget vaklende, især naar han om Aftenen styrede hjemad. Han havde været en smuk Mand og en flink Tambur og Paukeslager, men levede nu en ynkelig Tilværelse, vel mest af hvad han kunde tiltigge sig af Officererne, især af Lieutenant Grev *Platen* ude i Kastellet, hvor han, med sine undertiden ret pudsige Indfald, var en Slags Hofnar og hvor han hentede sin Føde, for en stor Del i flydende Form. Da *Frederik VII* boede i Byen som Prins, tog han sig meget af *Thorsen*, men naar *Hr. Aarslev* i sin Bog: „Paa Fredericia Vold" (Kbhvn. 1899) siger, at Prinsen fik ham vænnet fra Drikkeriet, er det ikke rigtigt, *Thorsen* drak, naar han kunde faa noget at drikke, lige til sin Død. Vi Børn betragtede ham med frygtblandet Interesse. Han var indirekte et Opdragelsesmiddel for os, thi naar vi kom hjem med revet Tøj, kunde Moder udbryde: „Du ligner jo Tambur *Thorsen*," og saa skammede vi os og syntes, vi var sunkne dybt, thi vore Forældre havde en særlig Evne til at lære os at tage Afstand fra alt det, der baade i ydre og indre Henseende var uværdigt og pjaltet.[1])

[1]) Om Tambur Thorsen og i det hele taget om Fredericia paa den Tid se ogsaa Vejle Amts Aarbøger 1909. I.

I Gaden bag vor Have boede *Lucas Møller*, der tørrede sine Aaleruser i vor Port. Han blev en velhavende Mand, og da hans Hus under Belejringen 1849 blev skudt ned, byggede han et nyt, der overgik alt, hvad vi havde set i vort Nabolag. Det hed sig, at han havde Magt til at „sætte Koldfeber", og da jeg en hel Sommer havde været hærget af denne Sygdom, blev jeg tilsidst sendt over til ham. Han rystede først paa Hovedet, men spurgte mig saa ud om Sygdommen og allehaande Ting og sendte mig saa hjem. Og vist er det, at fra nu af aftog Feberen fra Dag til Dag, og snart efter forlod den mig helt. Jeg betragtede siden *Lucas Møller* med umaadelig Respekt.

Tæt ved Siden af *Lucas* boede gamle *Niels Poulsen* og hans Kone *Lisbeth*. De levede af at købe Fisk ved Stranden og fordelte dem i Knipper, som de anbragte paa hver sin „Torskestang" for at sælge dem omkring i Gaderne. I Regelen levede de stilfærdigt i Fred og Enighed i deres lille Lejestue, men naar *Niels Poulsen* havde drukket mere end sædvanligt, hvilket skete med bestemte Mellemrum, kom hans gamle Kaper- og Vikingeblod i Bevægelse og han blev som rasende. „Her skal forsandt ryddes op!" raabte han saa og kastede Møbler, Husgeraad og alt hvad de ejede ud paa Gaden, og naar gamle *Lisbeth* protesterede og vilde holde igen, fik hun Ris og kom selv bagefter. Saa blev de gode Venner igen og levede atter i Fred en Tid, til han atter fik Bersærkergang. Han var i sin tidligste Ungdom bleven pres-

set af Englænderne og havde i mange Aar gjort Tjeneste i den engelske Flaade. Naar han var oplagt dertil, kunde vi Børn nok faa ham til at fortælle om Livet ombord i de engelske Orlogsmænd og jeg fik derved en Forsmag paa Marryats Romaner. Han fortalte om Entringer og Angreb paa fjendtlige Skibe i de store Barkasser med en Kanon i Forstavnen og fulde af bevæbnede Orlogsgaster, der bed sig fast i Skibssiderne, naar de entrede og stormede op over Rælingen og ind ad Kanonportene. „Det skulde forsandt gaa gesvindt!" sagde *Niels Poulsen*. Han havde ogsaa tjent under *Nelson*, men da Fader spurgte, om han havde været med den 2. April til at kæmpe mod sit Fædreland paa Kjøbenhavns Red, svarede han: „Nej, *Jørgen*, det har jeg forsandt ikke, men jeg var med et Sted, som de kaldte Trafalgar!" Her faldt som bekendt Nelson 1805.

Saa døde gamle *Niels Poulsen* omtrent 1852, og en kort Tid efter fandt man gamle *Lisbeth* druknet i deres Brønd, og jeg var Øjenvidne til, at man drog hende op og bar hende ind. Men om hun af Vanvare var styrtet derned eller selv af Længsel efter sin gamle *Niels* havde søgt Døden, blev jo aldrig opklaret.

De største Skibe, der i min Barndom hørte hjemme i Byen, var *Hans Møllers* Jagt og Broderen *Henrik Møllers* Slup. De sejlede begge i Fragtfart paa Kjøbenhavn og dannede den sædvanlige Forbindelse mellem vor By og Hovedsta-

den; man havde ikke saa travlt dengang. Vel forsynet med en god Madkurv begav man sig paa Rejsen, kunde, naar man var heldig, gøre den paa et Par Dage. men ogsaa, som da Moder første Gang 50 Aar gammel var i Kjøbenhavn, være 12 Dage undervejs. Naar Provianten slap op, maatte man holde ind til Kysten og proviantere. De gamle Skippere blev senere afløst af deres Sønner *Jens* og *Thomas Møller.* Den sidste gik under med Sluppen udenfor Helsingborg; den første, *Jens Møller,* lever endnu som en gammel Mand i Fredericia, og blev Expeditør her, da det forenede Dampskibsselskab blev oprettet. Han fortalte engang, at han som Skipper paa Jagten havde havt Jomfru *Rasmussen,* den senere Grevinde *Danner,* med som Passager fra Kjøbenhavn, da Prinsen *(Frederik VII)* opholdt sig i Fredericia, men at Kommandanten, den gamle General *Castonier*[1]) følte sig foranlediget til i al Stilhed at sende hende retour med første Skib.

Jeg har ovenfor omtalt den gamle Skibsbygger og Tømmermand *Mads Munk,* en ejendommelig og karakteristisk Personlighed. Han havde i sin Tid en ret betydelig Virksomhed, gode Forbindelser og mange Folk i Arbejde, deriblandt ogsaa af og til min Fader, da denne var kommen til Fredericia og var bleven gift. *Mads Munk,* der var en velbegavet Mand med mange, maaske altfor

[1]) Generallieutenant Frederik Julius Christian Castonier (1761—1838) var fra 1819 Chef for fyenske Regiment og Kommandant i Fredericia, samt fra 1823 kommanderende General i Nørrejylland. Frederik VI viste ham 1834 den Tillid at ansætte Prins Frederik (Fr. VII) under ham som Kommandør for Regimentet.

mange Ideer og Interesser, holdt ogsaa Værtshus ovre paa den anden Side Havnen. Efterhaanden gik det tilbage for ham, samtidig med at Fader fik mere at bestille med Havnearbejdet og dertil havde Brug for mange Folk, men *Mads Munk* gjorde saa gældende, at Fader hverken var Borger eller havde gjort Mesterstykke og derfor ikke havde Lov til at holde Folk. Nu havde Fader netop fuldendt Bygningen af en lille Kutter, „Frederik Carl Christian", til Prinsen, der selv jævnlig kom ned til ham og fulgte Arbejdet med Interesse, og da der nu blev fordret Mesterstykke af ham, kaldte han Sagkyndige og Autoriteter sammen og forespurgte dem, om Kutteren ikke maatte erkendes som en fuldgod Mesterprøve, hvortil der enstemmig blev svaret Ja. Paa den Maade blev Fader Skibstømrermester, fik Borgerskab og Borgerpligter, gjorde bl. a. Tjeneste i Borgerkorpset og maatte som borgerlig Artillerist sværge med Haanden paa Kanonen at være rede til med Liv og Blod at værge sin By, naar det maatte fordres af ham.

Men den ene løste den anden af ved Havnearbejdet. Fader kom efter *Mads Munk*, og selv blev han afløst af en anden og maatte tage Arbejde hos ham. Med *Mads Munk* gik det ned ad Bakke og han fik tilsidst Bolig i Hospitalet, en Fribolig for gamle Borgere. Han kom undertiden ned til os om Søndagen. Hvis han havde levet under andre Forhold, var han med sine udmærkede Evner sikkert kommen vidt, men Fredericia var med sine smaa fortrykte Forhold ikke nogen frodig Jord-

bund for Folk med rige Muligheder. *Mads Munk* blev skudt under Belejringen 1849. Da Ilden rasede rundt omkring i Byen, kom der Brandfolk fra Kjøbenhavn for at slukke den, og Beboerne hjalp til hvor de kunde. *Mads Munk* var stadig paafærde mellem Ild og Granater og kørte Vand paa en Brandslæde med Vandtønde og Forspand, saa slog en Kugle ned og borttog den øverste Del af hans Hoved.

Henad Vinter kom der Liv i Havnen, der om Sommeren til Tider kunde være ganske tom, men om Vinteren drog man dengang hjem og lagde op. Saa blev der Liv i Havnen. „Fanømændene" sejlede ind og lagde op. Der blev losset Kul og Saltsten, andre Skibe, der havde losset i andre Havne, kom ballastede hjem. Fader havde tidt Arbejde i Skibene, og vi Børn kom da ogsaa ombord og fik mangen god Beskøjt at gnave paa. Folkene havde travlt med at tørre deres Tøj efter Sørejsen og med at pakke deres Kister; de Unge, der første Gang havde været i England, lagde forsigtig deres Fajancekopper og grelt kolorerede Fajancehunde ovenpaa. Saa blev der lejet Vognmænd, der skulde køre dem tvers gennem Jylland til Strandby, hvorfra Overfarten gik til Fanø, og højt belæssede med Køjesække og Skibskister kørte de ud af Byen, og hvor der var en Plads eller et Hjørne af en Skibskiste hang Sømændene med Ansigter, der straalede af Glæde over, at de nu skulde hjem og have det godt. Imidlertid laa de store

Galeaser nede i Havnen, og det syntes mig altid, at de ligesom laa og hvilede ud, til Travlheden igen begyndte om Foraaret. Der laa ogsaa Skonnerter med lettere Former og slankere Rig, lettere paa Foden og hurtigere i Vendingen. Jeg fik altid Udlængsel ved at se dem.

Fra vore Vinduer saa vi Folk færdes paa Volden, der jo var Byens almindelige Spaseregang, især om Søndagen. Naar jeg saa de mange pyntede Mennesker i de pæne Klæder, følte jeg mig undertiden lidt mismodig, ligesom sat udenfor, thi selv om jeg havde rent og ordenligt Søndagstøj, kunde jeg dog ikke maale mig med dem, der færdedes forbi deroppe paa Volden. Engang da jeg følte mig særlig trykket, da jeg manglede Søndagsbenklæder, fandt jeg et Par af mine ældre Brødres, som jeg, der var den næstyngste i Flokken, billigvis maatte slide, men Moder havde endnu ikke havt Tid til at sy dem om. Jeg smøgede dem saa op forneden, snørede Remmen fast om Livet, tog min pæne Bluse af graat Bomuldstøj paa og vilde saa afsted for at blande mig i den pyntede Skare, men Moder opdagede mig og fik mig standset. Jeg maatte afføre mig mine pragtfulde lange Buxer og gik ud i Porten og græd. Men jeg følte snart, at det var en daarlig Anvendelse af Søndagen og listede mig saa ned over Voldgraven, fik en Baad ved Havnen, sejlede ud og morede mig herligt i mine gamle Klæder. Jeg maa bekende, at det var med Hensyn til Klæderne, at jeg stærkest

følte, at vi var fattige — og at være Genstand for medlidende Blikke kunde jeg ikke døje.

Blandt dem, der hver Dag passerede forbi paa Volden, var først og fremmest den yderst sirlige Kammerherre *Lorentz*,[1]) der var paa Vejen fra sin Bolig til Toldboden. Han var Toldinspektør i Byen, en vigtig Stilling i den Tid, da alle Skibene skulde stoppe op ved Fredericia og betale Strømtold. For mig var han Indbegrebet af alt Fint og Fornemt. Saa kom Justitsraad *Mariager*[2]) forbi, en venlig udseende Mand, der en Gang gjorde mig henrykt ved at spørge mig, hvad jeg hed og hvem jeg var en Søn af. Ogsaa den gamle General *Moltke*[3]) gik deroppe paa Volden, han der i Slaget ved Fredericia førte 4. Brigade, og som jeg saa op til med Ærbødighed, fordi han rigtig havde været med den 6. Juli. Han saa heller ikke ud til at kunne bøje af eller vige til Siden, om det saa var Vandpytterne paa Volden efter Regnvejr stampede han altid lige igennem dem.

Nede paa Toldboden var der anbragt en gaadefuld Jærnbøjle paa begge Sider af Gadedøren. Om Morgenen ved Kontortid kom en gammel Mand humpende oppe paa Volden paa to Træben ved Hjælp af et Par Stokke. Det var gamle *Drastrup*,[4]) der i 1807 havde mistet begge Benene og nu var Tolder i Fredericia, hvor han ved Hjælp af de

[1]) Kammerherre Carl Philip Julius Lorentz (1789—1865) Toldinspektør i Fredericia fra 1834 til 1862.

[2]) Justitsraad, Toldkasserer i Fredericia Peter Gerhard Mariager, død 1860. (Clausen og Riis, Memoirer og Breve, VIII.)

[3]) Generallieutenant Anton Carl Frederik Moltke (1784—1863).

[4]) Toldkasserer i Fredericia Johan Jacob Drastrup, død 1849, 61 Aar gammel.

nævnte Jærnbøjler hjalp sig op ad Trappen til Toldkontoret. Han havde en Søn, som blev sindssyg og løb bort fra Hjemmet og flakkede om i Fuglsang Skov, vi var derfor en Tid lang meget bange for at komme i denne Skov, og Frygten holdt sig længe efter, at det stakkels Menneske var blevet bedre anbragt.

Toldpersonalet syntes os iøvrigt aldrig at have noget at bestille, men de var jo, selv om de som oftest gik med Hænderne paa Ryggen og røg af deres Merskumspiber, alligevel Statens aarvaagne Øjne, der i al Stilhed betragtede enhver, der gik forbi og taxerede enhver mistænkelig Pakke, man holdt i sin Haand.

Blandt de Spaserende paa Volden var der endnu mange flere, som var Genstand for mine barnlige Betragtninger og satte mine Tanker i Bevægelse, skøndt jeg ikke kom i personlig Forbindelse med dem og aldrig talte med dem. Ved at se tilbage paa min Barndomstid, finder jeg saa mange smaa Ting, sande Ubetydeligheder, som blev Momenter i min Udvikling. Og hos disse Mennesker var der ofte noget som jeg beundrede, saa op til eller havde Ærbødighed for, jeg havde en levende Følelse af, at de bevægede sig i en Sfære, hvor Dannelse og Kundskaber satte dem i Stand til baade at modtage og at meddele meget, som jeg kun lige havde en Anelse om. Naar jeg derfor, idet jeg passerede forbi dem, opsnappede en enkelt Ytring, greb jeg den og holdt den fast, og kunde da vende og dreje den og undersøge den

fra alle Sider, for at faa noget ud af den. Paa den Maade havde min Fader lært den Smule, han kunde, og paa samme Maade maatte jeg ogsaa foreløbig søge at vinde frem.

En Mand, som saaledes daglig satte mine Tanker i Bevægelse, var gamle Rektor, Dr. *Bjerregaard.* Jeg ser ham endnu med det faste Aasyn og de stærke Træk vandre forbi med tunge Trin, om Vinteren iført en Chenille med mange Slag. Han havde været min Broders Rektor og dimitteret ham til Universitetet, og jeg syntes, at han derved var bleven en Mand, som ogsaa vi derhjemme var kommen i et vist Forhold til. Jeg havde hørt, at han var en stiv Latiner, der baade kunde tale og skrive Sproget med Lethed. At han i sin beskedne Stilling som Rektor ved „det lærde Institut i Fredericia" kunde være trykket af økonomiske Vanskeligheder paa Grund af sin store Børneflok, kunde jeg dengang vanskelig tænke mig, da jeg var tilbøjelig til at tro, at den, som var rig paa Lærdom, ogsaa maatte være rig paa Penge. Jeg har senere set mange Exempler paa, at disse Arter af Rigdomme ikke altid følges ad, ja maaske ovenikøbet meget sjeldent. Sin Skole styrede *Bjerregaard* med fast, vel ogsaa undertiden med *tung* Haand, men der lærtes noget.[1])

Pastor *Dines Pontoppidan*[2]) ved Trinitatis Sogn

[1]) Dr. phil. Janus Bagge Friis Bjerregaard (1807—1870).

[2]) Dines Pontoppidan (1814—79) var fra 1856 Præst ved Trinitatis Kirke i Fredericia og fra 1863 ved St. Mortens Kirke i Randers. Han var Fader til Lægerne Erik og Knud Pontoppidan, Præsten Morten Pontoppidan og Forfatteren Henrik Pontoppidan.

hørte ogsaa til dem, jeg næsten daglig saa deroppe, i Reglen fulgt af en Flok større og mindre Børn, hvoriblandt rimeligvis flere af dem, der senere har vundet sig et Navn. Engang standsede han med dem ved de fem Kanoner, der laa deroppe ovenfor vort Hus og øvede de mindste af Børnene i at tælle dem. Jeg tænkte dengang og siden, at en saadan „Spaseretur med Fader" maatte kunne give godt Udbytte for en Børneflok. Vi andre maatte jo anderledes famle os frem, inden vi baade bogstavelig og i overført Betydning lærte at tælle til fem. Der var ikke Tid og Lejlighed til hos os at øve Kultur, det galdt mere om at klare sig selv, hver maatte gaa sine Veje — eller Omveje, og vi lærte det da ogsaa omsider.

Pastor *Stahlschmidt* og hans Hustru[1]) gik ogsaa daglig forbi. Han var Præst ved den reformerte Menighed og Student fra et tysk Universitet, vistnok Göttingen, hvor han skal have duelleret. Han var desuden en fortrinlig Lærer i Tysk oppe paa Latinskolen, da han maatte lade „Skolemesteren hjælpe paa Præsten".

Den reformerte Menighed i Fredericia, der stammede fra 21 Familier, der 1719 var indvandret til Byen fra Brandenburg, hvor de havde nedsat sig, da de ved Ophævelsen af det nantiske Edikt var fordrevne fra Frankrig, dannede ligesom en Stat i Staten og var noget for sig selv. Den beboede den Del af Byen ved Kongens Port, hvor Husene i

---

1) Pastor Georg Carl Vilhelm Stahlschmidt, død 1870, 51 Aar gl., var gift med Else Marie Cathrine Herholdt.

min Barndom laa ret spredte mellem Haver og smaa Marker. Hist og her laa Tobakshuse, hvor Tobakken, der var deres væsenligste Indtægtskilde, blev tørret og behandlet. Man havde Indtryk af, at de udelukkende gav sig af med at dyrke Tobak og „Potater", og at det var et føleligt Uheld for dem, naar disse blev syge eller slog fejl. Til den intensive Drift, som deres Smaalodder var Genstand for, blev der hentet Gødning fra hele Byen, og den Mand, som befriede os for det, der skulde fjernes af den Art, var en *Honoré*, som var vor gode Ven. Man kunde se, at de Reformerte hørte til et andet Folk, de var i Reglen mørkhaarede og mørkøjede, gennemgaaende ualmindelig smukke Folk, og arbejdsomme, nøjsomme og hæderlige. Ikke faa af Mændene gik over i dansk Militærtjeneste, og jeg traf flere Gange i Krigen reformerte Bysbørn mellem Underofficererne og Spillemændene, med Navne som *Honoré*, *Devantier*, *Hermann*, *Fournais*, *Deleuran*, *Dufresne*, *Desmarez*, *Dupont* o. fl. I Drengeaarene var der tidt Krig mellem de reformerte Drenge og os „nede fra Stranden". De kaldte os „Strandmaagerne" og vi dem „Bykragerne", og der blev undertiden leveret ret livlige Batailler mellem os. Om Søndagen kom de tidt i større Flok ned til Havnen og betragtede med Undren Livet dernede. Deres Bemærkninger om Skibe og Søvæsen var Genstand for vor største Medlidenhed, hvad vel vore Bemærkninger om Kartoffeldyrkning og Tobaksavl vilde have været i lige saa høj Grad for dem.

Pladsen udenfor vore Vinduer, hvor Volden bøjede mod Syd og dannede et fremspringende Hjørne ved Delmenhorst-Bastion, var Tumlepladsen for os i vor tidligste Barndom. Bakken op til Volden var udenfor vore Vinduer og den var om Vinteren en dejlig Slædebakke, ikke saa halsbrækkende som „Helvedesbanken" fra Søbjerget og ned i Fournais's Eng, men god for os Smaa til at øve os paa. Om Sommeren satte vi os i Græsset paa Voldsiden og rutschede ned, og der dannede sig paa den Maade en forbavsende glat Bane, men det gik jo ud over vore Buxer og kunde føre en ret ubehagelig Opgørelse efter sig, naar vi om Aftenen kom hjem. Her under Volden stod det store Ride- og Exercer-Hus med en stor rund Plads foran, hvor Rekrutterne blev øvede. Soldaterne gik endnu dengang i de gamle Uniformer, den røde stumpede Trøje med de smaabitte Skøder, de lyseblaa Buxer, Gamacherne, Kammisskoene, det hvide Lædertøj og den vældige Chakot. Før Krigen 1848 var det den eneste Uniform, vi kendte.

En Del af Officererne og Underofficererne ved Bataillonen i Fredericia var tysktalende, og den Salve af dansk-tysk Veltalenhed, hvormed de kunde overøse de arme Soldater, bestod ikke af lutter Komplimenter. Naar Moder efter Middag var færdig med sit huslige Arbejde, satte hun sig hen med sit Sytøj eller sin Strikkestrømpe og kunde da ikke undlade at se paa Exercitsen og lægge Mærke til den Behandling, Soldaterne fik. Naar Fader saa

kom fra Arbejde om Aftenen, klagede hun over, at hun i Tidens Løb skulde sende 6 Sønner ind til den Behandling. Men undertiden kunde hun, heftig som hun var, ikke holde sin Forbitrelse i Tømme, til Fader kom hjem.

Der var en tysktalende Lieutenant, som Moder især havde i Kikkerten. Blandt hans Rekrutter var der en Mand, som var skæv, og som Lieutenanten havde sat sig for at ville gøre lige. Han puffede og stødte ham baade her og der, men Stakkelen var skæv og blev skæv. Saa fandt Lieutenanten paa at stille ham hen i Udkanten af Pladsen, lige udenfor Moders Vindue, og give ham en stor Kampesten under den ene Arm for at tvinge hans Legeme over til den Side, der var højest, og derved gøre ham lige. Moder saa en lille Tid derpaa, saa kunde hun ikke styre sig længer, hun gik over og tog ganske rolig den store Sten fra Soldaten og kastede den henad Jorden. Lieutenanten kom da farende imod hende og overdængede hende med tyske Kraftudtryk, men hun gav ham igen paa samme Sprog, og sagde tilslut: „Dér boer jeg, og dér kan De finde mig, men gør De saadan noget én Gang til, saa skal *jeg* nok finde Dem, om jeg saa skal gaa lige til Generalen". Saa gik hun, men Soldaten blev sat ind i sin Trop, og der blev, saa vidt vi kunde se, ikke mere „rettet" paa ham paa den Maade. Vi morede os tidt over Lieutenanten, naar han gik forbi og skulede til vore Vinduer. Men Moder havde en Følelse af, at hun ligesom havde værnet om sine egne Unger.

Ja, hun tænkte altid paa sine Drenge. Da *Rasmus* havde meldt sig i 1850 og laa i Barakkerne ved Dannevirke efter Slaget ved Isted, kom det adskillige Soldater tilgode derhjemme i Fredericia og kostede Moder adskillige Kopper Kaffe, thi naar en Soldat kom ind til os og saa lidt spinkel og forkommen ud, tænkte hun strax paa sin ældste Søn nede ved Dannevirke. Det var ligesom hun, ved at hjælpe den fattige Soldat, fik et lille Regnskab med Vorherre, som hun uvilkaarlig troede vilde gengælde det overfor hendes Søn. Og hvorfor ikke?

Da *Christian*, den mindste og spinkleste af os allesammen, laa i Rendsborg som Soldat, tænkte hun uafladelig paa ham, og naar hun saa en mellem Soldaterne udenfor, der lignede ham, fulgte hun ham med stor Opmærksomhed for at forsikre sig om, at han kunde holde Øvelserne ud. — Ja, der var meget at tænke paa for Moder, og der blev endnu mere, da vi alle kom ud fra Hjemmet. Men det vidste vi, hvor vi saa færdedes, at der gik ikke nogen Aften hen, uden at hun i sin Aftenbøn havde tænkt paa os og havde talt til Gud om os og om hvorledes hun mente, at vi kunde trænge til Hjælp og Støtte. Anden Hjælp og Støtte havde hun jo aldrig kunnet yde os, efter at vi var komne hjemmefra, — men *den* var vi sikker paa.

BØRNENE

Min Broder *Rasmus* var den ældste af os Søskende og blev født 4. Nov. 1828 i Smed *Melsings* Gaard i Strandgade. Han viste sig tidlig at være i Besiddelse af gode Evner og en livlig Opfattelse, og da han kom i Friskolen, var Fader, der fulgte ham derop til Indskrivning, uforsigtig nok til at lade et Ord falde derom til gamle Lærer *Jensen,*[1]) som forestod den nederste Klasse, hvor der undervistes efter den lancasterske Methode, og dette kom Drengen dyrt til at staa; thi *Jensen* forsømte ikke nogen Lejlighed til at haane „den kloge *Prip* nede fra Stranden". Men *Jensen* var vist heller ikke hverken Pædagog eller Lærer med Interesse for sin Gerning. *Rasmus* sled sig imidlertid gennem Skolens Klasser og var 1840, 12 Aar gammel, Skolens Dux.

Samme Aar blev Dr. *H. Chr. Rørdam*[2]) Præst ved Michaelis Kirke. Da han som fremmed kom til Byen, havde han Brug for en Vejviser, der kunde sige ham, hvor de forskellige Folk boede, som han først skulde besøge og knytte Forbindelse med. Han gik derfor ned i Skolen for at tale med Kateket *Galskiøt*[3]) om at faa en af Skolens Drenge,

---

[1]) Klokker Peter Jensen (1788—1856) var i 31 Aar Tredielærer ved Michaelis Skole i Fredericia.

[2]) Dr. theol. Hans Christian Rørdam (1803—69) blev 1840 Sognepræst ved Michaelis Kirke i Fredericia og Erritsø, og 1850 i Hammer og Lundby i Præstø Amt. Han blev 1829 gift med Conradine Engelbreth (1807—85).

[3]) Johannes Galskjøt (1804—80) blev 1834 Kateket ved Michaelis Kirke i Fredericia og Aaret efter Lærer ved Byens lærde Institut. Han blev sidst, 1862, Præst i Magleby, Præstø Amt, og tog Afsked 1875. Han var gift med Amalie Elisabeth Antoinette de Kløcker (1813—75).

der egnede sig til dette Brug. Han fik da Anvisning paa Duxen, min Broder *Rasmus*, som blev antaget. Under deres Vandring omkring i Byen underholdt *Rørdam* sig med Drengen, og endte med at spørge ham, om han, naar Familien nu snart kom fra Laastrup, hvor han før havde været Præst, kunde have Lyst til at hjælpe i Huset med at gaa Byærinder, bære Brænde, trække Køerne hjem fra Engen, og hvad der ellers kunde forefalde. Tilbudet blev naturligvis modtaget med Glæde. Det blev i vort Hjem regnet for et stort Held at faa slig „fast" Stilling. Virksomheden som Keglerejser i Klubben, som *Rasmus* hidtil havde bestridt, kom saa til at gaa over til min Broder *Christian* og efterhaanden til de mindre Brødre, og *Rasmus* kom op i Præstegaarden.

I denne var et Par jævnaldrende Sønner *Holger* og *Skat Rørdam*,[1]) som min Broder naturligvis saa op til med Beundring, om ikke for andet, saa fordi de lærte Latin og *kunde* lære Latin. Naar han om Aftenen kom ind i Præstens Stue med Brænde til Kakkelovnen, sad Præsten og læste med sine Sønner, og *Rasmus*, der, saavidt Tiden tillod det, lyttede efter, var forundret og forbavset over, at Mennesker overhovedet kunde lære saadanne Ting. Det gik ham maaske, som det senere gik mig paa et lignende Standpunkt: uagtet der var en brændende Lyst i ham til at lære sligt, følte han dog en nedtrykkende Overbevisning om, at det for ham var umuligt.

[1]) Historikeren Dr. theol. & phil. Holger Frederik Rørdam født 1830, blev 1883 Sognepræst i Lyngby, Kbhvns. Amt. Broderen, Thomas Skat Rørdam (1832—1909), blev Biskop over Sjællands Stift.

Vi Søskende havde alle været med til at synge i Kirken som Kordrenge og er paa den Maade opdragne ved Kirken, mere end mange andre Drenge. Ogsaa *Rasmus* var Kordreng. En Søndag hørte han oplæse fra Prædikestolen, at der var en Gratistplads ledig i Latinskolen, der kunde søges til en tolvaars Dreng. Fader arbejdede dengang paa Snoghøjs Færge, som var trukken paa Land ved Snoghøj Færgebro. I den Tid Arbejdet stod paa, havde han sit Ophold hos *Fibiger*,[1]) der ejede Snoghøj og Færgefarten dér, Moder var altsaa ene hjemme med Børnene, da *Rasmus* kom løbende hjem og fortalte: „Moer! der er en Gratistplads ledig paa Latinskolen! Kunde jeg faa den, saa kunde jeg først rigtig lære noget!“ Moder slog det hen og forsøgte at bringe Drengen til at indse, hvor urimeligt det var at tænke derpaa: Hvis han gik i Latinskolen, maatte han jo altid gaa pænt klædt og „altid gaa med Sko“! Men Drengen blev ved sit, og tilsidst sagde Moder: „Du kan jo løbe til Snoghøj og tale med Fader derom“. *Rasmus* løb og naaede derud henad Eftermiddagen. Han fremstillede Sagen for Fader, og denne hørte stille paa ham, indtil han var færdig. Saa svarede han efter nogen Betænkning: „Hvor kan Du dog finde paa saadan noget, — gaa hjem til Din Moer igen. Der bliver ikke noget deraf.“ Drengen vendte om og gik grædende hjem.

Da han var gaaet, tænkte Fader imidlertid nær-

[1]) Kancelliraad, Transportforvalter i Snoghøj og fra 1839 Postmester i Fredericia, Carl Lindam Fibiger, død 1840, 60 Aar gl., havde arvet Snoghøj og Færgegaarden efter sine Forældre.

mere over Sagen, og han sagde til sig selv: „Hvorfor kan det egentlig ikke blive til noget? Hvorfor skulde min Dreng ikke kunne lære noget, bare fordi han er fattig?“ Han søgte vel at slaa Tanken hen, men det vilde ikke lykkes, den lod ham ingen Ro, og det endte med, at han trak Trøjen paa og fulgte efter *Rasmus*. Saa talte Fader og Moder sammen alene, og der har vel været mange Betænkeligheder at overvinde, men Enden blev, at Fader gik op til Pastor *Rørdam* og spurgte ham, der kendte *Rasmus*, om han troede, Drengen kunde studere. Det troede han nok, og han lovede, at han vilde gøre sit til, at han fik Pladsen. Faders andre Betænkeligheder i Retning af at skaffe det fornødne til Klæder og Bøger osv. hørte *Rørdam* stille paa og sagde tilsidst: „Nu vil vi lægge Sagen i Guds Haand, og han skal nok gøre Udveje, naar han vil have ham frem ad den Vej!“ Saa gik Fader hjem og tidlig næste Morgen ud til Snoghøj igen.

Men *Rasmus* kom i Latinskolen, og vist er det, at Gud i Himlen fandt paa Udveje, og gamle *Rørdam* var hans villige og lydige Tjener. Han skaffede Hjælp til Klæder, Sko og Bøger, skaffede ham Venner rundt i Byen, hvor han kunde spise til Middag, skaffede ham endogsaa en Hjælp fra Kronprinsen (Frederik VII), som tidligere havde boet i Fredericia, men først og fremmest stod Præstegaarden ham aaben, hvor han hos Præstefolkene havde en aldrig svigtende Støtte og i Sønnerne broderlige Venner og Kammerater.

Hans Skoletid gik under den strænge Rektor *Bjerregaard*, og for at fortjene lidt læste han desuden med yngre Kammerater. Den Dag han blev konfirmeret, blev jeg døbt, og han stod Fadder til mig — og hvad gamle *Rørdam* og hans Hus havde været for ham, det blev *Rasmus* og hans Hus fuldt ud for mig.

Jeg var kommen til Verden den 13. December 1842 og kom til at hedde *Laurids*. Maaden, hvorpaa jeg fik dette Navn, var lidt underlig. Fader havde nemlig en Tid lang Arbejde hos en gammel rig Jøde, Garver *Lazarus* i Middelfart, og da Fader en Lørdag Aften gjorde Anstalt til at tage hjem og *Lazarus* vilde have Grunden at vide, sagde Fader, at han næste Dag skulde have en Søn konfirmeret og en anden døbt. Da *Lazarus* spurgte, hvad Drengen skulde hedde, maatte Fader bekende, at det vidste han ikke, det havde hans Hustru nok bestemt, som hun plejede. „Du skal kalde ham Lazarus," sagde saa den Gamle, „det er et godt Navn." Fader mente jo, at Navnet kunde være godt nok, men at det dog kunde volde Besvær at bære det Navn hele Livet igennem, da det jo var saa ualmindeligt. Men den Gamle vilde ikke give tabt og da Fader ogsaa stod imod, sagde han: „Saa skal Du kalde ham *Laurids, Lazarus* er Hebraisk og *Laurids* er Dansk". Den gamle Jøde viste herved, at han hverken kunde Hebraisk eller Latin eller Dansk, men Fader maatte jo tro ham og ventede muligvis, at den rige gamle Pebersvend vilde betænke Drengen med en Gave eller

en lille Arv, naar han absolut vilde bebyrde ham med sit Navn. Navnet fik jeg, men hverken Faddergave eller Arv.

Hjemme ydede Forældrene *Rasmus* al den Støtte de kunde. Jeg kan huske, at Moder klagede over, at Støvlerne var saa dyre. Her kan fortælles et lillebitte Træk, som er karakteristisk for Moder. Da *Rasmus* 1847 blev Student, fik han et Par nye Støvler hos Skomager *Povl Lorentzen* (Prip), en fjern Slægtning af Fader, som boede oppe i „Lillegaden". Støvlerne blev ikke strax betalt, men der blev givet Henstand til bedre Tider, der var jo netop paa den Tid saa mange Udgifter. Skomageren krævede ikke, og mange Aar gik hen. Da Fader var død 1871 og Moder fik sit Livsophold hos sine Børn, laa hun en Nat vaagen, og Tankerne gik viden om til gamle Dage. Da kommer hun pludselig til at tænke paa Støvlerne og spørger sig selv: blev de mon nogensinde betalte? Hun blev meget urolig og kunde neppe vente, til det blev Dag, før hun gik op til *Povl Lorentzen*, der jo imidlertid var bleven en gammel Mand, og spurgte ham, om han ikke havde Penge tilgode for et Par Støvler. Manden svarede nej, hun skyldte ham ikke noget. Men Moder lod ham ingen Ro, han maatte op paa sit Loft efter sin Regnskabsbog fra 1847 og fandt saa virkelig, at Støvlerne *ikke* var betalt. Der var gaaet over 30 Aar, og Moder betalte dem nu og var fornøjet. Hun tænkte meget paa Døden og paa det store Regnskab, nu var hun glad over, at *den* Post var slettet.

I Skolen gik Sagerne deres jævne Gang for *Rasmus*, og det varede ikke længe, før han naaede sine Jævnaldrende i Kundskaber. Han blev aldrig paa Grund af sin fattige Herkomst overset af sine Kammerater, og ikke sjældent aflagde de Besøg i vort Hjem. Adskilligt hos os var dem nyt og vort fattige Hjem kunde byde dem Glæder, som de ikke kendte fra deres eget, her var jo Stranden, Volden, Runddelen og vor Port, hvor de spillede Kav og Kegler, og en hel Flok Smaa, som de kunde lege med. Det var gode Kammerater, og Tonen iblandt dem var god.

I sit sidste Skoleaar boede *Rasmus* oppe paa Kvisten hos Bedstefader i Ryttergade, da der i vort lille Hjem med de mange smaa Børn var for lidt Ro for ham. Det var et gyseligt Hummer, koldt og uhyggeligt, som ikke i lange Tider havde været benyttet til andet end Pulterkammer. Nede i Hjørnet var der i Væggen et Hul, der var stoppet med en Klud. Han sov i en Feltseng, i hvis Bund der var spændt Reb, og der fandtes saa vidt jeg husker ingen Kakkelovn. Det har været en streng Vinter for ham, og hvorledes han under de Forhold kunde læse, er mig en Gaade.

Der var altid et vist Røre i Byen, naar Skolen sendte sine Dimittender til Universitetet. I 1847 afgik der syv, og de sejlede med Dampskibet, som dengang var begyndt at overtage Persontrafiken til Kjøbenhavn en Gang om Ugen. Af de syv fik én Udmærkelse, og Resten fik ikke under Laud i noget Fag.

Artium blev altsaa lykkelig absolveret, og der var stor Glæde i Hjemmet; men midt i Glæden kom ogsaa Sorgen. Vor eneste Søster, *Marie*, døde hjemme 14 Aar gammel, medens *Rasmus* tog Examen og blev Student i Kjøbenhavn.

Da *Rasmus*[1]) blev theologisk Kandidat, skrev hans Kontubernal paa Regensen, den senere Borgmester i Kolding, *C. P. C. Schjørring*[2]) en Vise om ham, der begyndte saaledes:

„Blandt andre Gadedrenge
I Fredericias By
Der gik den lille Rasmus
Og sang under Sky.
Hans Trøje var laset, de bare Ben man saa,
Men Liv og Lune spilled' der i Øjnene blaa."

Da vi fik denne Vise tilsendt, vakte den megen Sorg i Hjemmet midt i Glæden over den gode Examen. At vor Broder blev sat i Rang med Gadedrenge, det kunde vi ikke døje, skøndt vi nok forstod, at det var for at vise, hvorfra han var kommen; men at hans Trøje var laset og at han gik med bare Ben, det var for meget for Moder, som altid havde sat en Ære i at holde sine Drenge hele og rene, og aldrig havde tilladt, at vi gik

---

[1]) Rasmus Prip er født 4. November 1828 og Student 1847. Han gik frivillig med i Krigen 1850, blev cand. theol. 1854 og Præst i Nykirke i Angel 1858 i de saakaldte blandede Distrikter, hvor der blev prædiket afvexlende Dansk og Tysk. 1862 blev han Garnisonspræst i Slesvig By og Feltpræst. Efter Krigen 1864 bosatte han sig i Middelfart, til han 1866 blev Præst i Egense og 1870 i Svendborg. Han var 1856 bleven gift med Sophie Frederikke Høyberg (1835—1897), Datter af Præsten Lars Jacob Nørager Høyberg, død 1836, og Caroline Wendelboe, død 1837. (Se „Nationaltidende" af 3. Novbr. 1908).

[2]) Fhv. Borgmester i Kolding Caspar Peter Charles Schjørring, født 1831, Folkethingsmand fra 1866 til 1876.

med bare Ben. Moder græd. Hun kunde ikke sove, og sendte strax en energisk Protest over til *Rasmus* med Anmodning om at bringe den videre til Forfatteren. Da denne næste Aar kom og besøgte os i Fredericia, kom Moder og vi andre til at holde meget af ham, hvilket ej var underligt.

Broder *Christian*, den tredie i Søskendeflokken (en lille Broder, som vi kaldte „den første Christian", var død i en spæd Alder) var født 15. Novbr. 1832. Han gik i Borgerskolen som vi andre og var en ualmindelig afholdt Dreng baade af Lærere og Kammerater. Som Barn havde han lyst Haar, og „Sindet var lyst som Haaret." Endnu i min Skoletid, elleve Aar efter, talte min gamle Lærer *Simonsen* om ham og huskede ham blandt de mange hundrede, han havde undervist. *Christian* var ogsaa Kordreng og havde en lys og frisk Sopranstemme og fik af den Grund to Gange et Sæt af de saakaldte Legatklæder. Der var nemlig engang af en Raadmand *Thomsen* skænket et Legat til Skolen, af hvilket uformuende Børn fik Bøger, Skolerekvisiter og et Sæt Klæder til Konfirmationen. Dr. *Rørdam* fik udvirket, at *Christian* baade som 12aarig Dreng fik en Klædning til kirkelig Brug, om jeg saa maa sige, og atter en Klædning til Konfirmationen. Dette saakaldte Legattøj blev syet af gamle Skrædder *Siply*, der boede ovre bag ved Engen, hvor nu Ryes Monument har faaet Plads, omtrent dér, hvor det nye Torv med de høje Bygninger nu findes. Hos ham mødte man og fik

Maal, efter almindelig Mening en tom Formalitet, da det alligevel altsammen blev syet efter samme Maal, i Regelen rigeligt og til at voxe i. Skræddder *Siply* var i min Tid en gammel Mand og holdt haardnakket og urokkeligt ved Moderne fra sin Ungdom ved Syningen af Legatklæderne. De var ogsaa let at kende med de høje Bukler paa Skuldrene og en morsom lille Udbygning bagpaa, nederst paa Ryggen, lige som et lille Tilløb til Skøder. Da jeg senere fik mit Legattøj efter samme Snit, sled jeg Trøjen op, da jeg var Hjælpelærer i Erritsø Skole, men var saa uheldig at svide „Skøderne" af, ved at staa op ad den varme Kakkelovn i Skolestuen, hvilket ikke mærkedes, før de omtrent var fortærede, og Børnene, vejledede af den svedne Lugt, begyndte at raabe Brand. Skaden var dog ikke større, end at der kunde rettes paa den ved Hjælp af en Sax.

I Fredericia var man jo vant til at se denne saare solide Konfirmationsuniform, men *Christian*, der strax efter sin Konfirmation kom til Kjøbenhavn, fortalte senere, at Drengene derovre raabte efter ham, naar han om Søndagen, iført Legattøjet og en høj Hat, som han havde faaet til Konfirmationen af Faster *Karens* Mand, Hattemager *Bonnesen* i Middelfart, samt skinnende hvide Strømper, som Moder havde strikket, vadsket og valket, og Sko med Silkebaand, gik fra sit Hjem i St. Kongensgade og hen til Tante paa Klædeoplaget, som dengang var ved Langebro.

Christian havde inden Konfirmationen arvet

Stillingen som Keglerejser i Klubben hos *Asp*[1]) efter *Rasmus*. Da han var flink og adræt, avancerede han til, hvad man nærmest kan kalde Under-Markør eller Piccolo, men følte sig ikke synderlig tiltalt af denne Virksomhed.

Da Kateketen *Hansen* søgte en Dreng i Skolen til Lærling for sin Svoger, Guldsmed og Juveler *Clausen* i St. Kongensgade i Kjøbenhavn, blev Pladsen tilbudt *Christian*, der modtog den, og derved kom i Huset hos elskværdige og dannede Mennesker, der behandlede ham som en Søn. Sine Søndage tilbragte han hos Tante, og da *Rasmus* et Par Aar efter kom derover som Student, læste han i sine sparsomme Fritimer Fransk og Tysk med ham, og *Christian*, der kom meget sammen med Broderens Kammerater paa Regensen, havde ikke lidt af Faders Evne til at se og lægge Mærke og drage Næring deraf.

Rasmus og *Christian* forlod Hjemmet i min tidligste Barndom og nogen direkte Paavirkning af dem modtog jeg derfor ikke foreløbig, men Bevidstheden om mine to store Brødre i Kjøbenhavn var hele min Barndom igennem af saare stor Betydning for mig. Det var for mig, som om de indtog en Stilling, som jeg skulde svare til og ikke gøre Skam, og dog var *Rasmus* kun en fattig theologisk Student og *Christian* i Lære hos en Guldsmed, men det faldt aldrig os Smaa ind et

[1]) Olfert Fischer Asp (1803—1865) oprettede senere i Forbindelse med sin Svigersøn Grosserer Christen Asp Bock den bekendte Sæbe- og Stearin-Fabrik paa Christianshavn.

eneste Øjeblik at tvivle om, at de indtog exceptionelle og ophøjede Stillinger i Samfundet, de var og blev „vore store Brødre i Kjøbenhavn", som kunde udrette det vidunderligste i Verden.

Som Regel bliver vel én Søster let Kælebarnet mellem mange Brødre, og dette var ogsaa Tilfældet i vort Hjem, saa meget mere, som vor eneste Søster var svagelig og trængte til Hjælp og Omhu. Hun havde i sin tidligste Barndom havt en Lungehindebetændelse, som ikke blev behandlet og som foraarsagede en Skævhed, der atter bevirkede en Lungesvaghed, der blev hendes Død. Som det tidt er Tilfældet med Børn, der døer tidligt, var hun ligesaa stærkt aandeligt udviklet som legemlig svag. Det hører til mine allerførste Erindringer, at hun passede mig, da jeg var lille, og var utrættelig i at fortælle mig Historier for at faa mig til at være stille. „De Bremer Stadsmusikanter", som jeg Hundreder af Gange har fortalt mine Børn og Børnebørn, har jeg først hørt hende fortælle. Hun maatte tidt blive hjemme fra Skolen og kom i det hele taget sjælden ud fra Hjemmet, men naar vi sad sammen i Mørkningen, syntes jeg altid, at alt det var rigtigst, som *Marie* sagde. En Hovedbegivenhed i hendes korte Liv var, at *Christian* engang tog hende med til et Børnebal i Klubben hos *Asp's,* hvor han var engageret udenfor Skoletiden. Hun havde faaet en ny Bomuldskjole paa, med en pibet Strimmel i Halsen og kom paa Bal. Hun saa mest paa, at de andre Børn dansede, men hun dansede dog selv „tre Gange"

med *Christian*, og dette Bal glemte hun aldrig. Saa blev hun svagere og svagere og døde mildt og stille 1847 netop i de Dage, da *Rasmus* blev Student. Jeg arvede hendes Dukke, som jeg morede mig dejligt med, indtil Fader engang gjorde Løjer med mig, fordi jeg legede med Dukker, saa vilde jeg ikke se den mere.

Et mere fromt og sagtmodigt Væsen end vor lille Søster *Marie* kan jeg ikke tænke mig.

Naar der indtraf et Dødsfald i vort Nabolag, fandt der en ejendommelig Sørgefest Sted om Aftenen før Begravelsen, naar Liget var pyntet. Saa kom nemlig Naboer og Venner for „at se Liget". Det var for de Paarørende en lille Glæde midt i deres Sorg at gøre de Kæres Bortgang saa skøn som de formaaede og søge at fastholde Billedet saa længe som muligt, inden Døden havde sat sine dybe alvorsfulde Mærker. En saadan lille Sørgefest blev da ogsaa holdt i vort Hus for vor lille Søster. Hendes Lærerinde i Haandgerning, den gamle Jomfru *Oppmann*, havde hjulpet Moder med at pynte Liget, der var lagt en tæt Krans af de smaa røde Blomsterbægere, som vi kaldte vilde Jordbær, rundt om Kistens Kant. Jeg kan endnu ikke se den Blomst uden at tænke paa hende og paa Moder, da hun redte hendes Seng for sidste Gang.

Nu var *Anders*, der var født den 1. December 1836, den ældste af Børnene hjemme, og det er ham, som i min Barndom særlig staar for mig

som „min store Broder“. Han var en rask og modig Gut, og jeg saa op til ham med Tillid og Stolthed. Han har ikke været synderlig anlagt for at drage Nytte af den Undervisning, som meddeltes i Skolen, thi han var altid paa Kant med Lærer *Jensen*. Blev der derimod fortalt noget ud over Lærebøgernes magre Indhold, saa var *Anders* med, og saa nød vi andre godt af det hjemme bagefter. Gennem ham hørte jeg første Gang Christian Winthers Træsnit omtale og citere, som Kateket *Hansen* havde læst højt i Skolen. Men forresten var det kun en mager Undervisning og Vejledning, denne ydede, Opramsning af Lektien uden et forklarende Ord, nogle Slag af en Tamp og saa „*sidde efter*“. Det har jeg selv prøvet, sammen med andre, som var mere forfarne. Saasnart Læreren var ude af Døren, sprang vi, der var dømt til at „sidde efter“, alle ud af Vinduet og forsvandt hurtigst mulig ind over Kirkegaarden. Vi skulde jo have siddet i Skolestuen, til der efter en Times Forløb blev lukket op for os, men man gjorde sig fra Lærernes Side næppe den Ulejlighed, thi man havde næsten daglig opdaget, at Fuglene allerede var fløjne, og der blev aldrig bagefter gjort Ophævelser om den Ting.

Naar jeg tænker paa Skolen og især paa *Anders's* Forhold til den, er jeg tilbøjelig til at blive bitter. Udover Regning strakte Lærer *Jensens* Kundskaber sig ikke langt. Han var Lærer i Bibelhistorie i 2. Klasse, men videre end at høre os nøjagtig efter Bogen gik hans Undervisning ikke. Der var

Tid nok, thi naar den halve Time var gaaet til Overhøringen, læste vi paa Lektien til næste Dag, medens han gik nynnende op og ned ad Gulvet. Det var ikke underligt, at Tiden faldt os saa lang og at vi fandt paa Spilopper. Den eneste Gang jeg hørte et Ord, som kunde tyde paa Medfølelse, var en Dag, da jeg havde været med til at gøre Løjer af en eller anden Art, og Hr. *Jensen* kom hen til min Plads og halede sin snavsede Tamp op af sit lange Frakkeskød. Jeg var lille og spinkel og tyndt paaklædt i min Bomuldsbluse; jeg hørte ham i hans fynske Dialekt mumle noget om, at „der ju'tte var no'et at slo paa." Han maa imidlertid dog have fundet noget, for jeg husker, at det gjorde vældig ondt, og at mine Kammerater, da vi var i Vandet Dagen efter, kunde se Striberne. — Nej, 2. Klasse var drøj at komme igennem. Senere, i 3. og 4. Klasse, gik det noget bedre. *Anders* slap ikke hurtig igennem dem, men sad dog i 3. Klasse, da Krigen brød ud 1848.

Da kom der Liv og Røre i Fredericia. Fæstningen fyldtes med Soldater, der blev arbejdet paa Voldene, Gravene blev uddybede, og der var meget at se paa for raske Drenge. *Anders* havde en mærkelig Evne til at snuse op, hvor der var noget paafærde, og det var ham, der holdt os andre à jour med, hvad der foregik. Saa kom den Tid, da de Danske forlod Byen og *Wrangel* rykkede ind i Nørrejylland med sine Preussere. Rygtet var gaaet forud for dem, og en Flok Drenge, hvoriblandt *Rørdams* Tvillinger og naturligvis *Anders*

gik ud til Stoustrup, hvor de traf Preusserne, der holdt Vejen spærret. Da Drengene lod, som om de vilde gaa videre, standsede Posterne dem med fældet Gevær, og nu forsøgte de at faa en Samtale i Gang med dem. En Dreng af de Reformerte, der var mest kyndig i Tysk, spurgte dem, hvor mange de var. „Achtzigtausend", svarede en Preusser. Drengene løb hjem, og snart efter var det bekendt i Byen, at Preusserne nærmede sig.

Gamle *Fournais* kom henad Morgen og bankede paa vore Vinduer, og raabte paa sit gebrokne Sprog: „Jørgen! Jørgen! Staa op, æ By er stokfuld a Preussere!" Gamle *Fournais* stammede fra de indvandrede franske Huguenotter og boede oppe ved Abrahams Hjørne paa Søbjærget, som tilligemed „den reformerte Mark" var tilstaaet de Reformerte. Han havde et Par gamle fede Heste, som han ikke vilde skille sig ved, skøndt de ingen Tænder havde, ja, man sagde, at de levede af tykke Pandekager, som Konen hver Dag bagte til dem. Da nu den gamle Særling, der tidt besøgte Fader, vækkede os, kom vi op i en Fart og saa, at Byen var myldrende fuld af Fjender, og Rygtet gik, at *Wrangel* forlangte 4 Millioner i Brandskat; men Tiden var saa svanger med Overraskelser, at det ikke forundrede nogen. Vi fik to skikkelige og stilfærdige Rhinpreussere i Kvarter, som vi Børn blev gode Venner med, og som gav os baade Skillinger og især Brød. Thi det danske tunge og maaske i de Dage daarligt bagte Rugbrød yndede de ikke, og vi fandt baade halve og

kvart Rugbrød liggende paa Volden og paa Gaderne. Vi havde en Gris det Aar, og den fik alt det Brød, vi kunde finde, og blev saa fed, at det var en Lyst.

En kort Tid flygtede Moder med os Børn til vore Slægtninge i Middelfart, medens Fader havde Arbejde paa Kanonbaadene, der laa ude i Beltet, dog herom skal nærmere fortælles. Vore bedste Ejendele blev i en stor Egekiste nedgravet i vor Have, men da vi kom hjem og gravede den op, viste det sig, at Preusserne havde fundet den og tømt den for det meste af det, der var i den og saa gravet den ned igen. Laaget var sprængt og jeg har Kisten endnu med Revnen i Laaget.

De Kanonbaade, som under Krigen med Englænderne i Aarene 1807—14 var udrustede af patriotiske Mænd rundt om i Kystbyerne, blev 1848 hurtigt gjort klare, men de var jo meget gamle, og det kneb derfor med at holde dem tætte, især da deres forholdsvis stærke Armering, to store Kanoner, krævede et ret stærkt Skib. Der var derfor megen Brug for Tømmermænd til at kalfatre baade Dæk og Sider og undertiden ogsaa til at reparere den Skade, som Fjendens Kugler havde forvoldt. Af og til kom der da en Baad i Land, selv under Fjendens Besættelse af Byen, for at hente en Tømmermand, og Fader havde paa den Maade ret ofte og i længere Tidsrum Arbejde, især i No. 8, der blev kommanderet af en *Krieger.*[1])

[1]) Kaptajnlieutenant Christian Krieger (1809—49) havde Kommandoen over en Division Kanonchalupper og deltog 8. Maj i Kaptajn Billes Angreb paa det af Fjenden besatte Fredericia Kastel. Krieger sprang i Luften med „Christian VIII" i Eckernfördefjord den 5. April 1849.

Heldigvis var Fader i Land hos os andre, da *Bille*[1]) beskød Byen den 8. Maj 1848. Under Opholdet ombord delte Fader lige Kaar med Mandskabet og sov i sin Hængekøje under Sejlduget, der var udspændt over det aabne Rum midtskibs, hvor Matroserne ogsaa under Skydningen sad ved Aarerne. Han havde ogsaa sin Skaffebakke sammen med Folkene og befandt sig i det hele vel ombord tiltrods for de yderst indskrænkede Forhold. I daarligt Vejr havde de det haardt, da der jo ikke var Plads under Dækket (Sidedækket) til dem alle paa én Gang. Chefen havde et lille Rum agter, hvor han kunde sidde og ligge, naar han foldede sig tilbørligt sammen. Men Humør var der, og Baadene sværmede om i Bæltet som Bier. De laa skjulte i alle Vige og Fjorde tæt under Land, og viste der sig en fjendtlig Kolonne eller et Batteri inde paa Kysten, var de der øjeblikkelig og sendte deres Kugler og Kardætsker ind over Land. Mandskabet i No. 8 var især nogle forsorne Gutter, mest Kjøbenhavnere. Det blev fortalt, at naar *Bille* savnede Mandskab til „Hekla" eller Baadene, betænkte han sig ikke paa at gaa i Land og presse Folk. Fiskerne ved Kysten var i hvert Tilfælde bange for ham og krøb helst i Skjul, naar „Hekla" var i Nærheden.

Saa kom da den Tid, da Forholdene i Fredericia blev saa truende, at vi og en Mængde andre,

[1]) Kaptajn, Kammerherre Steen Andersen Bille (1797—1883), senere Marineminister og Viceadmiral. Han var 1848 Næstkommanderende ved Østersøeskadren og udfoldede en betydelig Virksomhed, der forskaffede ham stor Popularitet i Befolkningen.

mest Kvinder og Børn, blev sat over til Strib. Der sad vi da ovre paa Bakkerne ned mod Stranden og var ret hjælpeløse. Fader var ude med Kanonbaadene, og Moder havde helt opgivet Ævret. Pludselig saa vi et Par Mænd gaa om i Sværmen, som om de søgte nogen. Det var vore „Farbrødre", som var gifte med Faders Søstre i Middelfart, der havde tænkt sig, at vi var mellem Flygtningene og nu søgte os for at hente os til deres Hjem.

Vi vandrede saa fra Strib langs Stranden til Middelfart, den besværligste Vandring, jeg endnu havde prøvet. Min yngste Broder *Hans*, der var født 1846, kom op at ride paa „Farbror Ankers" Ryg, og jeg ønskede inderlig, at Turen maatte komme til mig, men jeg maatte gaa paa mine Ben langs Strandbredden mellem Sten og Tangtuer. Jeg havde svær Lyst til at hvile mig lidt i den bløde Tang, men dertil fik jeg ikke Lov, og endelig kom vi til Middelfart hos *Ankers* sent paa Eftermiddagen og fik Husly oppe paa Loftet, hvor der var redt gode Søstersenge til os.

Nu begyndte et helt nyt og ejendommeligt Liv for os: Ingen Skolegang, Stranden med Baaden lige nedenfor Havens Plankeværk, hvor vi kunde tumle os den hele Dag! Vi spiste skiftevis hos Fastrene og var Genstand for megen Velvillie af Familien og Naboerne, der havde Medlidenhed med os, fordi vi var fordrevne fra vort Hjem. Især var vor Naboerske, Fru *Rammeskov*, god imod os, altid havde hun Lommerne fulde til os af hvidt Sukker, Kringler og Tvebakker osv.,

uvante Delikatesser for os. Jeg kan huske alle os Unger stimlende sammen paa en Trappe og hende siddende i sit Vindu og made os med Puddersukker med en Theske af en hvid Sukkerskaal. Min Moder var altid bedrøvet, thi det var hende saa svært at være borte fra sit Hjem, hvor Fjenden huserede, og hvor hendes bedste Ejendele laa begravet i den store Kiste i Haven. For os Børn var det egenlig en herlig Tid. *Anders*, der jo var den ældste hjemme, og som jeg altid saa op til med Stolthed og Tillid, havde hørt Kateketen fortælle Sagnet om Holger Danske, der, naar Nøden var størst i Danmark, vilde komme fra Kældrene under Kronborg og stille sig i Spidsen for alle Mænd lige til de 12 Aars Drenge, og frelse Danmark. Jeg havde jo rigtignok ikke Alderen, jeg var næppe sex, men jeg haabede nok at kunne komme med som Hornblæser, og jeg syntes, at det snart maatte være paa Tiden, naar Preusserne laa i vor By og raadede i vort Hus. Jeg fik ogsaa den fingernemme Anders til at lave mig en Sabel af et Stykke Jærnbaand, og jeg sleb den atter og atter paa *Ankers* store Slibesten. Jeg kom dog ikke med den Gang, men maatte nøjes med at se efter Tyskerne, naar de viste sig ovre paa Lyngsodde og ved Snoghøj, hvorfra de undertiden sendte Kugler efter vore Kanonbaade, der som mangebenede Søuhyrer underlig tyst bevægede sig for de mange Aarer ude i Bæltet og ligeledes hilste paa Fjenden med en Kugle eller en Granat, naar der var Lejlighed dertil. Vi kiggede mest efter

No. 8, hvor Fader var ombord. Af og til kom den lille Damper „Odin“ med en hel Hale af Kanonbaade paa Slæb, og saa blev Skydningen livlig, og Middelfart By kunde da ogsaa faa Kuglerne at føle.

Omsider kom vi da hjem igen, og Fader var ligeledes kommen i Land fra Kanonbaadene, men Fjenden var jo i Landet, og Fader og Naboerne holdt skiftevis Nattevagt for at kalde paa os, hvis der indtraf noget. En Morgen, d. 8. Maj 48, da Fader havde Vagt, kom han hurtig ind og bød os allesammen at staa op og skynde os ind under Voldens Dækning. *Bille* nærmede sig nemlig med „Hekla“ og 6 Kanonbaade paa Slæb, og skøndt det var vanskeligt at forstaa, var der en Mulighed for, at han vilde beskyde Byen. Saa mærkeligt det end var, saa skete det dog. *Bille* beskød en dansk Fæstning, fuld af danske Beboere, fordi den var besat af Fjenden!

Anders var allerede gaaet i Skole, inden Skydningen begyndte, og Lærer *Simonsen* vilde ikke lade Drengene gaa hjem, før der sprang en Bombe i Nabohuset — saa slap de. Vi lagde os opad Voldskrænten, hvor der var god Dækning, men vi boede paa et ret udsat Sted, thi Preusserne havde kørt et Batteri op overfor vort Hus og skød derfra livligt paa „Hekla“ og Baadene, men trak til Gengæld disses Opmærksomhed hen paa sig. Skydningen varede længe, og Kardætskkuglerne slog ned paa Gaden faa Alen fra hvor vi sad. Det var første Gang jeg var i Ilden. Alle vore Naboer laa opad Volden ligesom vi, og hver Gang en Bombe

sprang i Nærheden, lød der Skrig og Jamren fra Kvinder og Børn. Først opad Formiddagen indsaa *Bille* det frugtesløse og meningsløse i sin Færd.[1]) Imidlertid blev vi sultne, men i Skyndingen havde ingen tænkt paa at forsyne sig med Spisevarer. Moder havde netop bagt Dagen iforvejen, og der laa fire store Brød nede paa Hylden i Spisekammeret. Kuglerne gik gennem vort Tag, der ragede lidt op over Volden, og de væmmelige smaa Kardætskkugler faldt rundt om og trillede hen mod Foden af Huset, men Fader gik ganske rolig over og hentede to Brød og en Spand Vand. Saa var den værste Nød forbi, og det friske Brød smagte herligt. Men vor Nabokone, som vi kaldte „Bauerkonen",[2]) fandt Traktementet for magert og sagde: „A haar mæn saa manne gui Pøls' hængend' over i mi' Skaastien, nær vi blot haai dem!" Saa maatte Fader igen paa Togt og kom tilbage med en Arm fuld af dejlige røgede Medisterpølser, og nu levede vi herligt.

Skydningen begyndte at sagtne, men inden den holdt op, maatte Fader tredie Gang over i Huset, da en Preusser kom farende ned fra Batteriet overfor os og forlangte „Wasser zum Trinken" og Fader maatte hente Vandet. Saa hørte Skydningen op, og „Hekla" og Baadene sejlede bort. Man sagde, at der var falden nogle Preussere ude i

[1]) Det var den 8. Maj 1848, at Kaptajn Steen Bille foretog dette frugtesløse og af mange stærkt misbilligede Angreb paa Fredericia Citadel for at ødelægge Fjendens Skyts og nedskyde det tyske Flag. Bille havde et Tab af 6 Døde og 17 Saarede, Fjenden 1 Død.

[2]) Henrik Bauers Enke, der forhandlede røgede Varer, Aal, Sild, Pølser og desl.

Kastellet, hvor *Bille* havde skudt efter det tyske Flag. I Batteriet overfor os blev ingen ramt, Kuglerne gik over Volden og traf Huse og danske Folk bagved, bl. a. en ung livsglad og flink Pige, Søster til Missionæren *Abraham Honoré*, der døde paa Ny-Zeeland; hun døde af sit Saar kort efter.

Dagen efter kom Dr. *Rørdam* ned til os. Han og hans Familie var under Skydningen tyet ned i Sandgraven bag ved Søbjærget og havde der været godt dækket. Nogle Dage efter kom Hertugen af Augustenborg til Byen og stod i lang Tid oppe paa Volden ved Batteriet og fik vel Beretning om Affæren. Nedenfor, i vort Hus, hang Faders Bøsse under Loftsbjælken ladet med Rendekugler. — Fader saa paa Hertugen og han saa paa Bøssen, — men han saa vel ogsaa paa os Børn!

Aaret 1848 gik hen under stadig urolige Forhold, med Rygter om Kampe og Slag, med Huset fuldt af dansk Indkvartering — Preusserne havde i Slutningen af Maj forladt Nørrejylland — og da Soldaterne stadig kom med Forespørgsler, om de kunde faa Kaffe, besluttede Moder altid at have den store Kobberkaffekedel over Ilden og tjente derved mangen god lybsk Skilling.

Under al denne Uro var jeg begyndt at gaa i Skole oppe hos en gammel Jomfru *Trine Therkildsen* i Lillegade. Hun var stræng mod os, brugte Spanskrøret flittigt, men lærte os godt at stave og exercerede os udmærket i Tabel.

Aaret 1849 blev endnu uroligere end det forløbne.

Vi havde stadig stor Indkvartering, undertiden 12—14 Mand, i vort lille Hus. Den skiftede mange Gange, men enkelte, som var Tømrere af Profession og havde Arbejde ved Voldens Palisadering og Bygning af Broer og Blokhuse, holdt sig stadig til vort Hus som til et Hjem. Der var *Anders Kjærgaard*, der senere blev en stor Tømrermester i Lemvig og som i mange Aar personlig skrev til os, og mange flere.

Det sørgelige Budskab om Tabet af „Christian den Ottende" og „Gefion" spredte Sorg og Rædsel mellem os, og efterhaanden trak Skyerne sig mere og mere sammen om vor By. Vi hørte Kanontordenen fra Kolding og Gudsø, og henad Aften den 7. Maj kom vore Tropper ind i Fæstningen. Jeg saa de trætte og udasede Soldater komme ind ad Dæmningen langs med Stranden, de slæbte sig frem og støttede sig til Geværerne, idet de søgte at komme indenfor Volden. Naar de var kommen saa vidt, kastede de sig paa Jorden og sov, dødtrætte efter flere Dages Kampe og anstrængende Marcher. Hvad vi kunde skaffe tilveje af Styrkemidler, blev ydet efter Evne. Nu var de jo foreløbig bjergede, men Fjenden laa nu udenfor Byen, og vi var indesluttede.

Vort Hus blev snart fuldt af vor gamle Indkvartering og af andre, der fulgte med. Fader maatte strax til at udbedre Ambulancebaarer, der var sønderskudte og som ikke kunde undværes

ret længe. „Min Kammerat blev skudt," sagde en af Ambulancesoldaterne. Batteriet *Marcussen* havde tidligere ligget i Fredericia, og de fleste af vore Venner blandt Folkene kom efterhaanden og hilste paa os — nogle var lovlig undskyldte. En af dem, *Østerby,* der var bekendt for sit glimrende Humør, var næsten ukendelig, da hans Haar, Skæg og Øjenbryn var svedne af ham. I Kampen ved Gudsø havde han, da en Granat sprang, kastet sig over den aabne Ammunitionskasse for at dække den, men den sprang dog i Luften og tog ham med. Han kom dog godt derfra og var nu Liv og Lystighed og ytrede sin Glæde over, at han foreløbig hverken behøvede Barber eller Haarskærer. Det morede mig, da jeg mange Aar senere læste Johannes Helms's „Soldater i Krig og Fred" at finde dette omtalt, dog uden at min Ven *Østerby* blev nævnt. Af vore andre Venner ved Batteriet meldte sig efterhaanden baade *Hans Madsen Knold*, *Lars Brahesborg* og flere. De fik Tjeneste oppe i den store Oldenborgs-Bastion og boede nedenfor i vort lille Hus i Kammeret i Porten, naar de ikke havde Vagt.

Efterhaanden trak Kresen sig mere sammen om vor By, og Skydningen begyndte. Da Fjenden fik sine Skanser færdige og Kanoner hentet fra Rensborg, blev det vanskeligt at være i Byen. Der blev først skudt efter den Del ved Prinsens Port, hvor Ahlmanns høje Skorsten afgav et Maal, der var synligt over Voldene. Dér begyndte det ogsaa først at brænde, og der holdt Ilden længe ved,

da der var noget at brænde af. Tilsidst maatte man opgive at slukke, og dér var det at gamle *Mads Munk* fik sin Død.

Nede hos os blev det ogsaa snart uudholdeligt, da vort Hus laa lige i Skudlinien fra Hannerup-Skanserne, fra den saakaldte „store Gryde", et Mortérbatteri paa den anden Side Oversvømmelsen, naar de skød paa den høje Oldenborgs-Bastion. Ikke sjældent raslede Tagstene ned, og Granaterne sprang om os. Saa lille jeg var, havde jeg lært at kaste mig fladt ned paa Jorden, naar der var noget at frygte; egentlig var det dog underligt, at ingen af os blev ramt. En Dag, da vi kom ud i Porten for at kalde vore to Artillerister i Soldaterkammeret ind til Kaffe, fandt vi Kammeret tomt og i Sengen midt imellem Dynerne laa en vældig Granatstump, der var gaaet ind gennem Væggen. Soldaterne var løbne op paa Volden, da Skydningen begyndte, og det reddede vel deres Liv.

Det blev imidlertid værre og værre, og saa begyndte Fader og Moder at tale om, at vi vist maatte se at komme bort. Endnu den 3. Juni, da der blev kæmpet ude ved Apothekerens Have, opholdt vi os i Huset, men henad Aften maatte vi flygte. Sammen med en Mængde andre, mest Kvinder og Børn, slog vi Lejr nede ved Havnen, mellem Havnen og Kastellet, i et Skur, som hørte til det saakaldte Sildesalteri, det senere Saltværk. Det hed sig, at Fjenden om Natten havde været tæt inde under Voldene mellem Oversvømmelsen og Prin-

sens Port, saa nu begyndte Tampen at brænde. Christi Himmelfartsdag blev Skydningen overordenlig voldsom. Vi var kommen hjem igen til Huset efter en Nats Bivuak ved Stranden, og havde isinde at holde ud saa længe som muligt, inden vi besluttede os til at drage bort. Vi vidste nok heller ikke, hvor vi skulde drage hen. Men ved Nitiden om Morgenen blev Bombardementet ganske overvældende, særlig i vor Del af Byen, og inden vi selv vidste det, stod vi alle udenfor Huset. Moder, der var i Færd med at rede sit Haar, holdt stadig Redekammen i Haanden, Tagstenene raslede ned, Kuglerne susede os om Ørene, medens vi løb afsted mod Havnen til Kastellet, hvor Fader mente, der var bedst Dækning. Da vi løb paa Volden bag ved Lecks Mølle, sprang en Granat nede paa Vejen i Udkanten af Carolinelund med et forfærdeligt Brag, saa vi alle sank i Knæ. Stumperne faldt vel en Snes Alen fra os, og min yngste Broder *Hans,* der hang paa Ryggen af *Anders*, skreg højt. Vi naaede dog i Behold ud i Kastellet, hvor der var nogenlunde Dækning, og der stod vi da, halvt paaklædte, Moder stadig med Redekammen i Haanden, uden Tag over Hovedet, og uden Mad og Drikke. De sidste af Byens Indbyggere flygtede vist alle derud den Dag. *Anders* blev sendt ud med en Spand efter Vand udenfor Kastellet, og Fader gik op ad Dagen hjem for at hente Klæder til os. Men Mad var der ikke, og vi var naturligvis sultne som sædvanlig i den Tid. Snoghøjs Færge laa nede ved Broen og kunde

ikke gaa over til Fyen, da Kuglerne i det stille Vejr kunde naa den fra Sanddalsbatteriet. Vi Drenge drev om og saa paa Folk og paa Granaterne. Heldigvis var Treldeskanserne endnu ikke byggede den Gang, nu havde vi idetmindste Fred fra den Kant.

Nede paa Færgen ved Broen sad Færgeskipperen fra Snoghøj *Niels Madsen Lyng* og skar sig en vældig Rundtenom af et stort Rugbrød, bredte Smør paa og belagde den med Rullepølse, dejlig Lammerullepølse, og skulde lige til at spise den. Da saa han op paa mig, der stod paa Broen og saa andægtig til, og mine Øjne har sikkert havt et temmelig glubende Udtryk, thi han sagde venligt: „Er Du sulten min Dreng?“ Jeg svarede ivrigt ja. „Saa tag den,“ sagde han, „og bring ogsaa Din Moder én.“ Det glemmer jeg ham aldrig, og naar jeg fra den Dag altid har sat saa stor Pris paa Lammerullepølse, saa har jeg ogsaa fortalt mine Børn hvorfor.

Om Natten sov vi paa Gulvet i et af Husene i Kastellet, og næste Morgen fik vi en Baad og roede over til Fyen. Da det ikke var raadeligt at lande ved Stribs Færgebro, der stadig blev beskudt fra Sanddalsbatteriet, søgte vi ind længere mod Øst, udfor den saakaldte Søborg Mose, i Nærheden af Billeshave, hvor Fader kort efter fik Arbejde ved den Landgangsbro, hvortil al Trafik til og fra Fæstningen efterhaanden kom til at gaa. Her blev vi sat i Land paa den nøgne Strandbred med de allernødvendigste Sengklæder,

og Fader gik saa op i Landet for at finde Husly til os. Et lille Stykke fra Kysten boede en Mand, for hvem han engang havde bygget en Baad, vi kaldte ham *Niels* Snedker, og uagtet han foruden sin egen store Familie i Forvejen havde to flygtede Familier i sit lille Husmandshus, fik Fader dog Plads til os inde i en Lade. Der var ingen Vinduer, blot en Dør ud til Loen, hvor „store *Chresten*" boede med sin talrige Familie, men vi var glade ved at faa Tag over Hovedet. Stedet laa mellem Bakkerne, hvor ingen Kugler kunde naa, og jeg var lidt forundret over den mærkelige Stilhed der var.

Vi indrettede os nu saa godt som muligt. Der blev lavet Rammer af Brændestykker paa Jordgulvet for at holde sammen paa Sengehalmen, derover blev Sengklæderne bredt, og saa pakkede vi os sammen og sov herligt. Vanskeligere var det for de fire Koner at lave Mad ved samme Skorsten, hver til sine, men de maatte tage hver sin Tur og læmpe sig efter hverandre. Den fjerde Familie var den omtalte *Christian Benders*. Hertil kom tilsidst, at Moder blev syg og fik en let Tyfus, som hun med sin stærke Natur dog heldigvis hurtigt kom over. Men trods alt dette var det et herligt Liv for os Børn, vi havde jo aldrig levet paa Landet, hvor alt nu var nyt for os. Vi undrede os over Lærkernes glade Sang, der ikke forstyrredes af Kanonernes fjerne Drøn fra den belejrede By, og vi færdedes hver Dag paa Vejen ned til Stranden mellem de høje Bakker med

Græs og Korn og blaanende Skifter med de fine Hørblomster, som vi aldrig før havde set. Intet Under var det, at jeg selv gav mig til at synge omkap med Fuglene. „Den tapre Landsoldat" havde vi hørt Soldaterne synge, og af dem lærte jeg ogsaa de andre Krigssange, der ligesom laa i Luften: „Holmens faste Stok", „Ser I, hvem der kommer her" osv. Iøvrigt levede jeg for min Part meget for mig selv i en lidt fantastisk Drømmeverden, som jeg ikke holdt af at blive forstyrret i af de andre. Jeg kunde i Timevis sidde nede mellem Bakkerne, hvor Solen varmede saa dejligt, hvor Luftningen fra Havet var saa frisk, og hvor jeg kunde se Fader arbejde paa Broen derude.

Men en skønne Dag blev hans Arbejde og mine Drømmerier afbrudt paa en brat Maade. Tyskerne havde opdaget, at der blev bygget en ny Landingsbro og vilde nu prøve at naa den i det stille Vejr med den klare Luft, om ikke med Granater, saa med Fuldkugler, der kunde række længere. Den ene Kugle slog ned i Vandet efter den anden, nærmere og nærmere ved Broen, og tilsidst saa nær, at Vandet oversprøjtede Fader og gennemblødte ham. Saa samlede han sit Værktøj og kom op, hvor jeg sad i Græsset og sagde ganske rolig: „Kom nu, Laurids, og lad os gaa hjem."

Vor Vært, *Niels Snedker*, var Fisker; hvor han havde faaet sit Snedkernavn fra, véd jeg ikke. Naar *Bille* færdedes ude i Bæltet med „Hekla" og Kanonbaadene, og stadig trængte til at faa sit Mandskab suppleret, gik *Niels Snedker* i den dø-

deligste Angst for at blive presset. Han havde af den Grund sine Skjulesteder oppe mellem Bakkerne, hvor han opholdt sig, indtil Luften igen var ren. Han var iøvrigt en klog og belæst Mand, med stor Interesse for sit Folk og Fædreland, — men selv at skulle gaa med, det var dog for meget forlangt. Faren var vel heller ikke saa stor og vistnok indbildt; han var jo en ældre Mand, vel over de halvtreds.

Tiden gik imidlertid saare fornøjeligt for os Børn, og vi vænnede os efterhaanden ganske godt til at leve paa Feltfod. Fader var nu og da ovre for at se til Huset og for at hente et eller andet, og en af de sidste Gange fortalte han, da han kom hjem til os, at der var bleven saa „lyst" i Huset. Jeg forstod ikke rigtig, hvad han mente, før vi kom hjem: de fleste af Væggene var skudt ned. Jeg hørte de Voxne tale om, hvad Enden dog skulde blive. Nu blev der jo bygget Skanser ude ved Trelde, og naar de begyndte at tage Ordet, vilde Forbindelsen mellem Fæstningen og Fyen vel blive umulig. Vi kunde en Dag oppe paa de høje Bakker se, at de Danske gjorde et Udfald, og vi hørte, at nogle af Skanserne skulde være blevne sløjfede af de Danske — det maa have været den 30. Juni — men det vilde vel ikke vare længe, før de igen var opførte.

I de første Dage af Juli begyndte der at komme en besynderlig Uro over Folk. Næsten hver Aften stillede mange Tropper nede ved Broen, Afdelinger fra Fyen og Als, og saa kom *Ryes* Brigade fra

Helgenæs og blev sat i Land omme paa Nordsiden i „Flaskens Bugt". Om Aftenen stillede den ogsaa nede ved Stranden. Der blev uddelt Extraforplejning, Beskøjter og røget Flæsk, og Feltflaskerne blev fyldt med Brændevin. Vi Børn var naturligvis dernede for at se de mange Soldater. Aftenen den 5. Juli husker jeg tydeligt. Mandskabet kom hurtigt ombord i Færger og paa Dampskibe og blev sat over. Det var en dejlig stille Aften, og der blev skudt stærkt paa Skibene fra Sanddal og fra Hannerup. Der blev rejst et Ambulancetelt indenfor Broen. Saa maatte vi smaa hjem, men Fader og *Anders* blev dernede. Moder laa syg inde i Krogen i Laden, hvor der var redt til hende paa Lergulvet som til os andre. Om Natten hørte vi en Skydning, som vi aldrig havde hørt Mage til før. Vi kom da op af Halmen og løb ned paa Bakkerne, hvor vi kunde se en Stribe af Ild ovre ved Trelde og hørte en uafladelig knitrende Geværild og Kanonernes dybe Drøn. Det maa have været Kampen om Treldeskansen.

Saa varede det ikke længe, inden der begyndte at komme Saarede over til Landingsbroen, og der mødte en lang Række Vogne. Den ene Færge fuld af Saarede kom efter den anden, og Broens Dække blev blodigt. De Saarede blev baaret eller ledet ind i Teltet med det grønne Flag og saa lagt op i Vognene, der kørte dem til Billeshave Lasaret. Der var baade Danske og Tyske. Jeg saa en ligbleg, vistnok haardt saaret, Tysker blive lagt op i en Vogn alene. Bonden stod bøjet over ham oppe

i Vognen for at hjælpe ham, men pludselig slog Tyskeren ham en paa Øret, saa han nær var faldet af Vognen. Bonden satte sig betuttet hen paa sit Agebræt og piskede paa sine Heste, men kom snart ind i den lange Vognrække, der kørte bort Fod for Fod.

Moder var nu saa rask, at hun kunde taale Hjemrejsen, og i det dejligste Sommervejr roede vi den 8. Juli tilbage til Fredericia. Tyskerne var jo nu som blæst bort, og der herskede den dybeste Stilhed. Det gamle Hus havde dog holdt godt sammen, alle Tvervæggene var vel nedskudte, saa vi kunde se helt igennem Huset og gennem Naboens *Thomas Krags* Hus og op mod Volden, men Tømmerværket stod, Taget var vel gennemhullet, men Spær og Bjelker var paa deres Plads, og nu fik baade Store og Smaa travlt. Vi Smaa bar Mursten ud og rensede dem, og Fader sled Dag og Nat med at tømre, mure og kalke, indtil vi fik det hele i beboelig Stand igen, og det varede ikke længe.

Folk strømmede igen til Byen, men de fleste havde svært ved at kende deres Hjem, tidt var der kun en Grushob tilbage, eller en enligstaaende sort og tilrøget Skorsten, der viste, hvor Hjemmet havde staaet. Men man hjalp sig, som man kunde, og man hjalp hinanden, thi i slige Trængselstider viser der sig ofte Træk af Opofrelse og Kærlighed, som man under rolige og magelige dagligdags Forhold ikke faar at se.

Nu kunde vi ikke lade os nøje med fra Volden

at kigge ud over Brystværnet til de tyske Batterier. Portene var jo aabne og Passagen fri. En Dag, kort efter vor Hjemkomst, drog en stor Flok Drenge ud af Strandporten for at se den tyske Lejr og Batterierne i Hannerup Skov. *Anders,* som jeg jo altid var i Hælene paa, var lidt betænkelig ved at tage mig med paa den lange Tur, men saa satte han mig resolut paa vor Trillebør, og han og de andre Drenge kørte mig saa ud med til Hannerup Bakker, hvor vi „lod Vognen holde" og gik omkring og saa os om. Blokhuset, hvortil vi hver Aften fra Volden havde set den lille Besætning drage ud med Udsigt til ikke at komme tilbage, da det jo var en Uriaspost, laa nu i Ruiner, en Bunke sønderskudte Skansekurve og halvbrændte Bjælker. I Kløfterne oppe mellem Bakkerne saa vi Tyskernes Hyttelejre med murede Smaahuse, forsynede med Vinduer og Døre, Urte- og Blomsterhaver foran. Materialierne skal de have taget fra Boalths Teglværk tæt ved. Ja, der var meget at se for en Flok videlystne Drenge. Saa kom Hjemturen ind ad Dæmningen i den dejlige Sommeraften. Sangen lød fra den glade Drengeskare, da de med Trillebøren i Spidsen kørte ind ad Strandporten.

Efterhaanden ordnede Forholdene sig i Byen. Der blev uddelt Pengehjælp til de Skadelidte, der blev sendt Hjælp fra Kjøbenhavn til „de betrængte Jyder" og Dr. *Rørdam,* der var Medlem af den nedsatte Komité, sørgede for, at vi fik den nødvendigste Hjælp til Husets Istandsættelse. Der var

rigeligt Arbejde for Fader, Moder var rask, og vi Drenge begyndte igen at søge Skolen, som hverken var brændt eller nedskudt. Vi havde stadig Indkvartering, og vi Drenge samlede os et ganske godt Indtryk af Krigen i det hele ved at høre Soldaterne fortælle og samtale om deres Oplevelser.

Anders havde nu naaet Konfirmationsalderen, og det var en given Ting, at han vilde tilsøs. Han fik strax Hyre med *Christian Madsen,* Broder til Færgeskipperen fra Snoghøj, og kom til at sejle i Transport. I Krigsaarene blev Lillebælt nemlig ikke alene benyttet til at gøre Flankeangreb fra paa Fjenden, men ogsaa til Støtte for vor Hær, naar den opererede langs med Østkysten. Der blev derfor lejet en Mængde Smaaskibe, der fulgte Hærens Bevægelser og gjorde Tjeneste paa samme Maade, som man bruger et Vogntræn og vel nærmest under Intendanturen. De blev ladede med Munderingsgenstande, Armatur og hvad Hæren ellers havde Brug for, og sejlede fra den ene Fjord til den anden. Det skal have været *Læssøes* Ide saaledes at benytte Smaaskibe til bevægelige Magasiner, hvor en Mand og en Dreng kunde føre det samme, som vel 100 Vogne. *Christian Madsen* førte saaledes med sin lille Slup Støvler, Klæder, Lædertøj, Geværer, Ammunition o. lgn., og blev idelig sendt til Kolding-Fjord, Aabenraa Fjord og især til Flensborg Fjord, hvor Sagerne blev afleverede og nye Sager indtagne fra Skibe, der kom fra Kjøbenhavn.

Senere gik *Anders* med større Skibe paa Englands-Farter og bragte Fajance med hjem til Moder. Hvor fulgte vi ikke denne Broder, hvor talte vi ikke om ham, hvor studerede vi ikke Kortet om Aftenen, naar Fader var kommen hjem og talte om, hvor han kunde naa hen med den eller den Vind! Aaret efter, sent paa Høsten, gik han ud med et lille Skib fra Ærøskøbing. Det blæste uafladeligt med vestlige Vinde og vi kunde høre Moder klage og nævne *Anders'* Navn, naar Stormen ruskede i Taget paa vort Hus. Tiden gik, og vi fik intet Brev. Jeg kunde ikke lade være at kigge efter Skibet, som jo slet ikke havde Fragt til Fredericia; og en Dag, da en lille overiset og forpjusket Galease blev iset ind i Havnen, havde jeg i den Grad sat mig ind i, at det maatte være „Panope" med *Anders* ombord, at jeg løb over, hvor den lagde til, og raabte til den lille sorte og snavsede Kok, der i Kabyssen gjorde Ild under Kaffekedlen: „Goddag *Anders!*" Fyren, som iøvrigt nok kunde ligne ham, grinede over hele Ansigtet og sagde: „Jeg he'er itte *Anders!*" Jeg opdagede min Fejltagelse og gik slukøret hjem. Temmelig længe efter Nytaar kom der endelig Brev fra en lille Fiskerhavn i den svenske Skærgaard, hvor de var drevne hen efter en haard Rejse og med sønderrevne Sejl.

Anders og *Frederik* gjorde senere de lange Rejser og passerede Ækvator hver for sig vel en Snes Gange. Der var Fest i Hjemmet, naar der kom Breve fra dem, og naar det stormede, gjorde

det ikke mere saa stærkt Indtryk paa Moder som tidligere. *Frederik* sejlede som Matros og *Anders* som Tømmermand, men videre kunde de foreløbig ikke komme, da de havde lært saa lidt i Skolen.

Denne var imidlertid dengang begyndt igen, og jeg, der havde lært Læsning og Tabel hos *Trine Therkilsen* i Lillegade, kom ind i Borgerskolens 2. Klasse, hvor saa mange, der ikke var særlig anlagt for at lære noget, blev hængende til deres Konfirmation; jeg slap ret hurtigt ud af den. Men jeg vil ikke dvæle længe ved den Tid, som det tog mig, at arbejde mig gennem Klasserne i Skolen. Fjerde Klasse, den øverste, kaldtes fra gammel Tid Realklassen. Der var lidt mere Undervisningstid, der lærtes Geografi, Historie, Naturhistorie og Tysk, der blev skrevet Stil, mest Diktat, men dog ogsaa engang imellem frie Stile, Breve, Beretninger og Genfortællinger. Naar der var blevet arbejdet med mere Interesse fra Lærernes Side, kunde et Barn med Flid og Evner have naaet et respektabelt Kundskabsstandpunkt, men der herskede stadig den samme Praxis med Hensyn til at faa Timen til at gaa. Børnene blev hurtigst mulig hørt i deres Lektier, fik saa et nyt Stykke for „derfra og dertil", og saa var den halve Time gaaet. Resten af den kunde vi anvende som vi vilde, til at læse den nye Lektie eller til Afskrivning efter en Bog — Papir var der i Følge det Thomsenske Legat nok af — men det blev aldrig kontrolleret eller gennemset. Hvad kunde

der ikke have været forklaret og fortalt i al den Tid? Vi havde ogsaa én Times Tegning om Ugen, hvilket interesserede mig saare meget, thi jeg elskede Billeder, jeg følte ligefrem Trang til at se Billeder, ja naar jeg kunde, købte jeg mig ofte et Billede ovre hos Bogbinder *Ringsted*, helst et med livlige Farver, som det var mig en Nydelse at betragte. Ja, Billeder og — Musik! Der var ikke megen Lejlighed til at høre Musik, men dog mere, end i saa mange andre Smaabyer, thi her var Brigademusik og Vagtparade. Selv under Belejringen lod Oberst *Lunding* Musiken trække gennem Gaderne, indtil en af Spillemændene blev skudt, saa hørte det op. Min Trang til Musik var saa stærk, at jeg om Aftenen kunde liste mig op udenfor Tobaksfabrikant *Bønnelyckes* Vinduer, for at høre dem spille og synge oppe i Dagligstuen. Der var ikke mange Mennesker paa Gaden om Aftenen, saa jeg kunde staa der længe uforstyrret, og kom nogen forbi, flygtede jeg, som om jeg var i Fare for at blive grebet i noget slet, eller maaske fordi jeg af min Længsel var lokket ind paa Veje, hvor de, der levede under mine Forhold, ikke plejede at komme.

Vor Sangundervisning i Skolen kom mig til god Hjælp. Strax da jeg kom ind i Skolen blev jeg udtaget til Kordreng, en Pligt, der, saa udstrakt den var, ikke hvilede trykkende paa mig. Jeg kom gerne i Kirke og ofte med det Resultat, at jeg paa Hjemvejen tænkte paa, at jeg i den eller den Henseende maatte se at blive bedre, og at jeg, om

Aftenen, naar jeg kom i Seng, forsøgte at gennemgaa, hvad jeg havde forsyndet mig i den Dag. Men jeg maa bekende, at jeg som oftest faldt i Søvn, inden jeg blev færdig med Regnskabet, og næste Dag kunde bebrejde mig, at jeg ikke en Gang kunde gøre saa meget for Guds Skyld. Jeg maatte møde til Sangøvelse et Par Gange om Ugen og havde stor Glæde af de Timer. Vor Sanglærer, Stabshornblæser *Hartmann*, var dygtig og ivrig, og jeg fik Øret aabnet for Harmonier og Takt. Jeg lærte ogsaa at rette mig efter Noder, men Noderne selv fik jeg aldrig lært. Der var tilfældigvis mange gode Stemmer mellem os, og vi lærte en Mængde firstemmige Sange foruden Salmerne, som vi sang i Kirken om Søndagen. Forunderligt var det for mig at høre, hvorledes de forskellige Stemmer kunde gribe ind i hinanden og danne Harmonier, og naar vi, efter at hver enkelt Stemme var lært, prøvede alle fire Stemmer sammen og de fulde Harmonier løde, kunde jeg gribes saaledes af Tonerne, at jeg fik Taarer i Øjnene. Nogle af mine bedste Kammerater var mellem Sangerne, først og sidst *Lorentz Windeløv*, en vel begavet og elskværdig Dreng med en dejlig Stemme og et ualmindelig fint Øre. Han er nu en velhavende Købmand i Byen.

I øverste Klasse, som jeg kom op i, da jeg var 12 Aar gammel, naaede jeg Duxepladsen efter at have været der et Par Maaneder, og jeg hævdede Pladsen, til jeg gik ud af Skolen ved min Konfirmation. Jeg gik i Klasse med min to Aar ældre

Broder *Frederik,* der vel ikke tilegnede sig Stoffet saa let som jeg, men til Gengæld adskilligt grundigere, hvilket jeg mange Gange erfarede, naar vi bagefter i Hjemmet talte om, hvad vi havde hørt i Skolen. Denne min stilfærdige, solide og dygtige Broder var født d. 2. Septbr. 1840. Han havde kun ringe Evne til at gøre sig gældende, men var skattet og afholdt af alle dem, der rigtig lærte ham at kende. Han døde ovre i det fjerne Vesten 1905, men hans Aske blev bragt hjem og nedsat ved hans Hustrus Side i vort Familiegravsted paa Michaelis Kirkegaard i Fredericia.[1])

Vor Forberedelse til Skolen tog os ikke megen Tid, da vi som sagt lærte Lektierne i denne eller paa Vejen til den. Men selve Skolevejen frembød iøvrigt mange Ting af Interesse. Det gamle Raadhus med det høje raadne Plankeværk øvede stor Tiltrækning paa os, thi gennem de mange Huller i Plankeværket kunde man se Fangerne spasere i Gaarden, og der gik mange Fortællinger om, hvad den eller den havde begaaet. En fortvivlet Skælm, mere Fusentast end egenlig Forbryder, var jevnlig Beboer af dette efter Arrestforvareren opkaldte „Frandsen'ske Hotel". Man fortalte, at han tilfældig var bleven indsat i en Celle, der stødte op til en anden, hvor en af hans forrige Kærester havde Logi, og at han gravede sig igennem Træværggen under sin Seng og ind til hende. Men det

[1]) Frederik Prip blev som Styrmand gift 1870 med Lene Margrethe Thim (1840—1872), Datter af hans Morbroder Henrik Thim.

gik nok ikke ret længe, før det blev opdaget, og han fik sine Prygl og en anden Celle. — Vi gik kun i Skole den halve Dag, Eftermiddagen havde vi til egen Raadighed, men Moder tillod os ikke at være ledige. Træsko og Trætøfler maatte vi reparere i vor Fritid, men jeg vilde jo altid læse, og det var ikke vel set. „Hvad skal vi dog faa *Dig* anbragt ved?" hørte jeg tidt Moder sige. Det kunde jo ikke tænkes, at Læsning kunde blive min Livsgerning, hvilket jeg jo nok selv kunde indse, og jeg var ked deraf. Men læse maatte jeg.

Min Broder *Rasmus* havde engang i sin Skoletid paa en Auktion købt en Sæk gamle Bøger efter en Pastor *Schierning*.[1]) En Del af dem laa paa vort Loft, og naar jeg kunde se mit Snit, listede jeg mig op og søgte efter noget, jeg kunde læse. De fleste af Bøgerne var latinske og græske, men der var dog ogsaa enkelte danske. Jeg fandt et gammelt laset Exemplar af Holbergs Komedier, som jeg læste med Begærlighed, især „Jeppe paa Bjerget", som jeg omtrent lærte udenad; det var nok forresten omtrent den eneste af Komedierne, som var komplet. Jeg fandt ogsaa nogle Brudstykker af Shakespeares Værker, men jeg vidste dengang ikke rigtig hvad det var, dog fængslede de mig, og jeg læste dem atter og atter. Siden opdagede jeg, at det var „Romeo og Julie", som jeg havde gjort Bekendtskab med der oppe paa Loftet, hvor der først, naar man tog Kluden ud af Lyshullet blev saa lyst, at man kunde læse.

[1]) Præsten til Trinitatis Kirke i Fredericia Jacob Schierning (1793—1845).

Vi tilbragte ogsaa megen Tid ved Stranden. Jeg havde i min tidligste Barndom Kirtelsyge og svage Øjne; Ernæringen hjemme var jo ikke rigelig og jeg var derfor ret spinkel og svagelig, rigtig „en Spegesild", som Moder kaldte mig. Det var Badene i det friske Kattegatsvand, der reddede mig. Hvilket Velvære følte vi ikke, naar vi efter Badet laa nede mellem Stenene paa Dæmningens Yderside og lod os gennembage af Solen, indtil der kom et nyt Hold Kammerater, som vi saa atter gik i Vandet med, og det skete ikke sjældent 6 à 7 Gange om Dagen.

Henad Aften maatte vi hjem, da vi saa skulde ned paa Tømmerpladsen med Trillebøren for at hente Spaaner. Det var Tømrernes Ret at faa Spaanerne og Affaldet paa Pladsen. Naar saa Spaanerne var samlet i Bunker, der saa vidt mulig var lige indholdsrige, maatte en af os vende Ryggen til, medens en anden pegede paa en af Bunkerne og raabte: „Hvem skal ha'e den?" „Det skal Jens Smith" svaredes der, eller „det skal Jørgen Prip" osv. Paa den Maade samledes der Brændsel, som blev lagt til Tørring paa Loftet, og saa var vi fri for den Bekymring.

I Sommerferien gik *Frederik* og jeg ud paa Markerne med nogle andre Kammerater og sankede Ax. Naar Kornet var kørt hjem og Marken revet, havde Fattigfolk Lov til at samle de Ax, der maatte være tilbage. Det er noget, som nu snart ikke kendes mere, da det vel ikke er tilstrækkeligt lønnende. Dengang var det almindeligt,

som der staar i Høstsalmen: „Som Fugl høster Fattigmand uden at saa, som Ruth gaar til Høsten fattig Kvinde“. Paa den Maade samlede vi Hvede, som vi byttede bort for Hvedemel til Julekage i Julen, og Rug til Brød, samt Byg til Hønsene, og til Grisen, om vi havde havt Raad til at anskaffe os en saadan. Vi maatte tidt gaa langt omkring, inden vi fandt Steder, hvor der var noget at sanke, men i Reglen fik vi da 1 à 2 Skæpper af hver Kornsort, naar Høsten var tilende. Trætte var vi efter den lange Vandring, og Ryggen maatte jo bøjes for hvert Ax. Men vi blev dog trættere af at „hakke Kartofler“. Vi gik ud med Hakke og Pose og søgte efter i hvert Hul paa Kartoffelmarkerne, hvor der havde staaet en „Stuge“ (Kartoffelplante), for at finde de Kartofler, som var oversete og efterladte. Ejerne saa det gerne, thi paa den Maade blev Marken jo renset én Gang til. Ved Aftenstid kastede vi Sækken over Nakken og vandrede hjemad, dygtig trætte og dygtig sultne. Saa maatte vi tidt efter at have faaet Mad afsted igen for at fange Fisk til Middagen næste Dag, og saa endelig i Seng, — og som vi da kunde sove! Saaledes gik vor Sommerferie.

Mine ældre Brødres Bestilling som Keglerejsere gik som sagt i Arv til os yngre. Jeg har saaledes sammen med *Frederik* havt Ansættelse omme i den gamle Klub, som tidligere blev forestaaet af *Asp* og senere af *Harcksen*. Det var især Søndag Eftermiddag, der blev spillet, og vi gik da og længtes efter, at det skulde begynde; men naar

Spillerne saa holdt ud til Kl. 11 om Aftenen, kunde Dagen blive lang nok, og vi var ved at segne af Træthed. Naar vi ikke kom hjem, bragte Moder os lidt Proviant. Nederst paa Banen, hvor vi Keglerejsere stod, var der et tilgitret Vindu ud til den saakaldte „Slippe", med Haver og Træer paa begge Sider, dér, hvor nu den store Plads foran Banegaarden ligger, og dér mødte Moder med en Mellemmad og lidt Drikke, som hun puttede ind til os gennem Gitteret, omtrent som naar en Fugl mader sine fangne Unger.

En saadan Søndag Eftermiddag kunde give et Udbytte af 1 à 2 Mark, der gik i den fælles Kasse. Betalingen var 1 Skilling af hver Mand i hver Pot Kegler. Senere blev jeg Keglerejser sammen med den skikkelige *Søren Bender* hos *Bering* i Hotel „Lillebelt", hvor Officererne og de tilrejsende Gæster oftere benyttede Keglebanen. Der var især en Lieutenant, som altid brugte de mindste Kugler og sendte dem ned ad Banen med saadan Fart, at Kugle og Kegler røg om Ørene paa os, — han har vist hørt til Artilleriet.

At være Keglerejser var jo altid lidt i Retning af at være i „en fast Stilling", hvilket i vore Forhold blev regnet for at være meget attraaelsesværdigt. Men der var ikke altid Folk i Gæstgivergaarden, der vilde spille, og den gnavne Hr. *Bering* vilde dog have, at vi skulde være parate, hvilket jo gav Anledning til, at vi maatte drive megen Tid bort. Vel tilbragte jeg Tiden med at sidde og læse i en Krog bag Keglehuset, som jeg

havde indrettet mig, men dette blev ogsaa regnet for saa godt som Driveri, saa at der i Hjemmet var Stemning for ved første Lejlighed at trække mig ud af Bestillingen.

Da jeg otte Aar efter som Student kom til Fredericia, traf jeg sammen med flere Samtidige fra Skolen der, f. Ex. min kære Ven *Hans Byberg*,[1]) og blev af ham inviteret ind paa Hotel „Lillebelt" for at spille Kegler med en Flok glade Ruskammerater. Jeg vil blot bemærke, at det var mig lidt underligt — at se Banen fra *den* Side.

Jeg var imidlertid som sagt kommen op i Skolens øverste Klasse. Gamle *Jensen* var død. Han laa død paa Vejen ude fra Fuglsang, hvor han ofte gik hen efter Skoletiden. Han havde ført et meget bevæget Liv, havde i sin Ungdom været Dragon og var saa havnet som Klokker og Graver, samt Lærer ved Borgerskolen i Fredericia. I denne Virksomhed havde han ikke vundet Børnenes Kærlighed.

Efter ham fik vi en Lærer *Dujardin*, tidligere Institutbestyrer i Byen, og denne Forandring maa regnes for et Fremskridt. Han var af fransk Herkomst og en ivrig Havemand, hans Navn hentyder jo til begge Dele. Han var en dygtig Lærer i sine Fag, Regning og Bibelhistorie, viste mig strax megen Velvillie og tog sig paa sin urolige og spredte Maade meget af mig. Han bragte dog lidt Liv i de døde Vande. Kateketen, Pastor

[1]) Den senere Stabslæge i 2. Generalkommando Hans Georg Byberg (1844 — 1909), Søn af Købmand i Fredericia Ole Stub Byberg, død 1882.

Fritz,[1]) *Hansens* Efterfølger, kom til Fredericia som ældre Mand, han var velvillig og hjælpsom og tog sig paa en praktisk Maade af mig og mine Sager, da jeg forlod Skolen. Saa var der gamle *Simonsen*. Engang i anden Klasse i den fortvivlet lange Mørkningstime, da vi, efter at være overhørte, skulde sidde og vente paa, at Kirkeuhret slog 4, stødte min Sidekammerat, *Christian Agerup*,[2]) til mig, saa at jeg, lille som jeg var, fløj ud paa Gulvet lige foran *Simonsens* Fødder. Han var meget hæftig og tog mig i Øret og halede mig saaledes hen igen paa min Plads. Øret maa ikke have været stærkt nok, og var vel heller ikke indrettet til sligt Brug, thi det løsnede sig noget forneden, og Blodet vældede ned ad min Bluse. Jeg maatte i længere Tid gaa med Forbinding, men der blev ellers ikke gjort videre ved Sagen. Men gamle *Simonsen* var fra den Dag anderledes imod mig end imod alle de andre, saa at jeg fik Navn af „Simonsens Kæleunge." Vist er det, at han viste mig en rørende Kærlighed, og jeg fik første Gang at se, at Lærerne kunde være vore Venner og ikke, hvad jeg før havde troet, vore fødte Fjender.[3])

Alle forbisejlende Skibe maatte dengang standse for at betale Strømtold i Fredericia, og som Følge heraf forefaldt der ret ofte Tilfælde, hvor Skibs-

[1]) Adolph Emil Fritz (1816—1897) blev Kateket til Michaelis Kirke i Fredericia 1850. Efter at have taget sin Afsked som Sognepræst i Jersi og Skjendsved 1884, flyttede han til Kbhvn.

[2]) Christian Agerup var senere Skibskaptain og blev tilsidst ansat ved Havnevæsnet i Kbhvn., hvor han var Husejer.

[3]) Lærer Rasmus S. Simonsen (1796—1866).

førerne havde Brug for en Mægler. Der var da ogsaa i min Barndom en Skibsmægler *Erichsen*[1]) i Byen, der ikke havde saa ganske faa Forretninger. Hans Stilling syntes at være god og han holdt Fuldmægtig, men det gik imidlertid tilbage, og den fint udhalede Fuldmægtig blev afskaffet, hvorpaa han henvendte sig til Kateketen om at faa en flink Dreng fra Borgerskolen til Hjælp paa Kontoret. Der blev givet Anvisning paa mig, og Enden blev, at jeg som 12aarig Dreng kom paa Mæglerens Kontor. Her var en Del at gøre med Indklarering og Udklarering af Skibe, Kopieren af Breve, Inkassation af Regningsbeløb og Besørgelse af Ærinder, Tilsyn med Baaden, Pasning af Hønsene og af og til Kørsel med Barnevognen osv. Der var nok at tage fat paa og jeg havde altid travlt. Jeg fik mine Maaltider der, men laa hjemme om Natten, og skulde foruden Føden ogsaa have Klæderne; men her gik det mig, som det gik den satiriske Plovkøring i Poul Møllers „Lægdsgaarden i Ølsebymagle", der skrev paa Bindet af sin Lærebog: „Den som mig føder, det er Gud Fader, den som mig klæder — den som mig klæder —" Resten stod in blanco. Naa, Klæder havde jeg da i alt Fald paa. Jeg havde en rigtig pæn Trøje, som var anskaffet for to Gulddukater, som Doktor *Bojesen* fra Sorø, min Svigerindes Onkel og Plejefader, havde givet mig, da han en Gang besøgte os i Fredericia. Det var det første Klædnings-

[1]) Mægler Frederik Vilhelm Erichsen (1821—1866) var gift med Caroline de Fine Olivarius (1822—1895).

stykke, som jeg var Førstehaands-Ejer af, ellers gik vi Smaa jo i de ældre Brødres aflagte Klæder, som de sendte os fra Kjøbenhavn, og som Moder syede om til os. Jeg maa her atter og atter forundre mig over alt det, som *Rasmus* og *Christian*, fattige, som de selv var, formaaede i Retning af at hjælpe os. Det kan og skal jeg aldrig glemme.

Mægleren var en godmodig, men noget svag Mand, hans Hustru, en fyensk Præstedatter, var et elskeligt Menneske, der som Aarene gik, og de, ikke ganske uden Mandens Skyld, sank ned i Fattigdom og alskens Sygelighed, fik et mere og mere fortrykt og forpint Udseende. Efter Mandens Død ernærede hun sig hæderligt ved at arbejde paa et Mejeri og er vist for længe siden død. Sønnen *Peter*, som jeg kørte i Barnevognen, var en rar lille Fyr, der saa vidt jeg véd kom til Postvæsnet.

Ved Siden af mine saa forskelligartede „Mæglerforretninger" passede jeg min Skole og sang i Kirken, hvor jeg ogsaa for et aarligt Vederlag af 3 Daler ombar Tavlen ved Gudstjenesten. Dengang kendte man ikke opvarmede Kirker, i alt Fald ikke i Provinserne, og især om Fredagen, naar vi kom fra den varme Skolestue og sang i Kirken ved Altergangen, frøs vi ganske frygteligt. Naar den var forbi, gik vi igen over i Skolen og blev hørt i vore Lektier. Ved en saadan Lejlighed kom jeg forfrossen, som jeg var, meget daarligt fra min Historielektie og gik helt fra det, saa Ka-

teketen sagde: „Du har nok frosset hele Din Historie ud af Dig ovre i Kirken?“ Men Grunden var ikke alene den. Der var kommen et nyt Hold Drenge og Piger op i Klassen, og blandt disse var *Grete M.*, som jeg i Stilhed havde sværmet for i lang Tid, en fin og sart lille Pige, med mørkt Haar og mørke Øjne, som jeg ikke vovede at tale til; men naar jeg gik forbi hendes Vinduer og saa et Glimt af hende, var jeg glad den hele Dag. Efter Moderens Død kom hun nok til en Familie i Vejle. Hun var Genstand for mine Tanker i flere Aar i min Barndom. Det kan vel vanskeligt undgaaes, at slige Følelser opstaar, hvor Drenge og Piger gaar sammen i Skole, men jeg har aldrig set eller hørt, at dette i nogen Henseende har havt uheldige Følger i vor Skole. Snarere troer jeg, at Pigernes Nærværelse var heldig og gjorde Tonen sømmelig, vi havde ligesom en vis Ærbødighed overfor dem, og vilde i hvert Fald helst vise os fra den bedste Side for dem. Derfor var det jo ogsaa saa inderligt flaut for mig, at jeg ikke kunde min Historie hin Fredag.

Nu nærmede Tiden sig, da jeg skulde gaa til Konfirmations-Forberedelse. Jeg var kommen til Klarhed over, at jeg ikke var paa min rette Hylde ved Kontorvirksomheden, og havde talt med Fader derom. Mægleren vilde gerne beholde mig, men det stemte saa lidt med min Tilbøjelighed at sidde paa et Kontor og skrive og regne.

Saaledes stod Sagerne, da vi blev samlede i

Sommeren 1856: alle sex Sønner og vor Svigerinde, i vort Barndomshjem. *Rasmus* var theologisk Kandidat, gift og Lærer i Søetatens Drengeskole. *Christian* var Guldsmedesvend og Juvelerer *Anders* havde sejlet Verden rundt som Sømand og uddannede sig nu som Skibstømrer paa samme Værft i Aabenraa, hvor Fader havde arbejdet i sin Ungdom. *Frederik* var blevet konfirmeret og var begyndt at sejle med en Fredericia-Skipper. Det var den Vej, som egentlig laa nærmest for os at slaa ind paa, hvilket jo ogsaa tre af Brødrene gjorde, og vist er det, at vi alle havde og har en Forkærlighed for Søen, der har havt til Følge, at at vi alle kan styre en Baad, jeg tør nok sige, saa godt som nogen Fisker. Jeg var altsaa Mæglerdreng, og *Hans,* den yngste, var den eneste hjemme. Vore Forældre var inderlig glade over deres 6 raske Drenge, der aldrig havde gjort dem Sorg.

Vi laante min Mæglers Baad og gjorde Ture til Strib og Middelfart, og jeg smagte Vin, som jeg aldrig havde smagt før, og vi var meget stolte af vor Svigerinde, den lille fine og elskelige *Sofie*,[1]) som saa godt forstod at tale med Fader, ikke saaledes, at *hun* nedlod sig til *ham*, men med udelt Interesse for alt, hvad han sagde hende. Saa legede de Store ude i Porten og i Gaarden og prøvede og øvede de samme Kunster, som de havde

[1]) Rasmus Prip var bleven gift med Sophie Frederikke Høyberg, der som spædt Barn mistede sine Forældre og kom i Huset hos sin Morfader, Lægen ved Sorø Akademi, Søren Wendelboe, og da denne døde 1852, hos sin Moster, der var gift med Distriktslæge i Sorø, Rasmus Bruun Bojesen (1805—77).

udført i Drengeaarene, medens vi yngre saa andægtige til. Ja, det var en herlig Sommer, der blev husket i lange Tider og af Fader og Moder betegnet som den, „da alle Drengene var hjemme“. Vi blev heller ikke samlede alle sex før i Svendborg i Julen 1874. Men da var Fader død (1871).

Det blev vedtaget i Familieraadet, at jeg skulde afbryde „Mæglervirksomheden“ og i Løbet af Vinteren i Hjemmet se at faa Klarhed paa, hvilken Vej jeg vilde slaa ind paa.

I August 1856 opnaaede jeg, hvad jeg alle mine Dage havde længtes efter: at komme til København. Sammen med en Skolekammerat, et Kolerabarn, der blev opdraget hos en Familie i Fredericia, gik jeg en Aften ombord i *Jens Møllers* gamle Jagt, der laa sejlfærdig i Havnen, lagde mig til at sove i den store Kahyt, og vaagnede først, da vi var komne ud af Havnen næste Morgen og sagtelig for god Vind og med alle Kludene til gled forbi Kastellet og ud i Kattegattet. Det var en dejlig Rejse, i saa høj Grad begunstiget af Vind og Vejr, at vi to Dage efter, en solklar Søndag Morgen sejlede forbi Kronborg og ned ad Øresund. Det var, og staar endnu for mig, som et vidunderligt Eventyr. *Jens Møller* viste sig allerede den Gang som min Ven og har aldrig svigtet mig siden. Ved at spørge mig for fandt jeg let ud til Krokodillegade i Nyboder, hvor min Broder, der var Lærer i Søetatens Drengeskole, havde Fribolig, og nu begyndte et Ferieliv i Kjøbenhavn, som overgik alt, hvad jeg hidtil havde oplevet — Spa-

sereture i Byen, Thorvaldsens Museum, Malerigalleriet, Tivoli, Frederiksberg, Dyrehaven — ja, jeg var jo let at more, thi alt var nyt for mig og modtagelig var jeg i høj Grad. Men det var dog især efter min Hjemkomst, at det altsammen traadte frem for mig og fæstnede sig. Og hvor var jeg ikke voxet i mine Skolekammeraters Øjne! Jeg havde jo sejlet over Kattegattet, set Hovedstaden, kørt paa Jærnbane, sejlet med Dampskib. Ja, man havde jo set og oplevet noget! Men mine Fordringer overfor Billederne i *Ringsteds* Butiksvinduer var blevet noget større. Jeg havde faaet endnu mere at længes efter, end jeg havde havt før.

Nu begyndte en lykkelig Tid for mig. Provst *Boisen*,[1]) der var *Rørdams* Efterfølger, havde allerede i min Skoletid vist sig som min Velynder, og jeg mødte med Glæde ved hans Konfirmations-Undervisning oppe i den gamle Præstegaard paa Hjørnet sammen med *Lorentz Windeløv* og andre af mine Skolekammerater. Det var en lykkelig Vinter; jeg glædede mig til hver Time hos Præsten og jeg havde Eftermiddagen fri til Læsning hjemme. Moder saa stadig med Bekymring paa min Læselyst. Det kunde der jo dog aldrig komme noget ud af, da jeg jo dog ikke kunde komme i Latinskolen og ikke „lærte Latin", hvilket for hende indbefattede alt det, der hørte til Studeringer; men Fader mente, at min Læsning derfor ikke behøvede at være spildt, der blev nok Brug for det,

[1]) Carl Christian Boisen (1804—66) blev 1850 Sognepræst til Michaelis Kirke i Fredericia, indtil han 1860 blev Stiftsprovst og Sognepræst ved Ribe Domkirke.

jeg kunde lære mig selv. Nu skønnede jeg paa det lille Kammer med Pulten. Her læste jeg, rigtignok uden Plan, men dog med Udbytte; her regnede jeg mig gennem „Cramers Regnebog", og her øvede jeg mig i Skrivning. *Hans* maatte, skøndt med Protest, passe de Udenoms-Ting, som vi andre før havde maattet varetage. Men mit Maal var ukendt for alle. Foreløbig skulde jeg jo konfirmeres.

Det var et stort Hold Konfirmander, der gik til Præsten, jeg skal nævne Kommandantens, General *Rœders* Datter, en fin og nydelig ung Pige, som baade i Evner og Modenhed overgik os andre, saa var der *Lorenz Vindeløw* og *Julius Bechmann*,[1]) som jeg senere traf sammen med som Student og Soldat; han var fra Latinskolen. Provst *Boisen* lod os henimod Slutningen af Forberedelsestiden skrive Afhandlinger, og da vi kort før Konfirmationen skulde have Plads efter hvad vi kunde, gjorde Provsten mig i al Elskværdighed en Bjørnetjeneste ved undskyldende at sige til mig, at jeg egenlig fortjente at „staa" ved Siden af *Bechmann* ovenfor de andre Elever fra Latinskolen. „Men Du kan jo nok forstaa Laurits, at jeg ikke godt kan." Og jeg kunde dengang godt forstaa det; men jeg kan senere ikke forstaa, at han sagde det til mig. Det voldte mig en Del Besvær paa selve Konfirmationsdagen at holde hans Ord ude af mine Tanker, skøndt jeg bad Gud om Hjælp til kun at

[1]) Doron Julius Axel Bechmann, født 1841, var Officersaspirant i 1864, er Præst i Værslev-Jordløse i Sjælland.

tænke paa det, som det den Dag kom an paa. Det var overladt til os selv at vælge det Salmevers, som vi selv følte var det bedste Udtryk for vore Tanker. Jeg havde efter Evne arbejdet meget med mig selv, og gik vel til Handlingen med al den Alvor, som jeg raadede over. Nu stod jeg dér med Tanker om, hvor jeg efter Provstens Ord skulde have „staaet". Jeg tænkte ogsaa paa mine nye Legatklæder og paa, om mine Forældre kunde høre, hvad jeg sagde. Mere og mere kom jeg til den fulde og faste Overbevisning, at jeg ikke fortjente at være blandt de øverste, men afgjort mellem de allernederste. Saa meldte sig et Salmevers af sig selv, der passede mig; det var andet Vers af Salmen: „Hvor salig er den lille Flok", der begynder saaledes: „Men Jesus er *jeg* en af dem, vil Du mig kalde Din — —". Dér havde jeg fundet min Plads, og deri samlede sig for mig min Konfirmationsdags egenlige Indhold som i et Brændpunkt.

HJÆLPELÆRER

Jeg ansaa Præstens Stilling som den lykkeligste i Verden, men da der for mig ikke kunde være Tale om at naa saa langt, blev det i Vinterens Løb min Beslutning, at jeg i det mindste foreløbig vilde uddanne mig til Skolelærer. Da jeg en Aftenstund ude paa Volden talte med Fader derom, sagde han strax, at han nok troede, at dette kunde

naaes. „Der er mange gamle Skolelærere, som ikke kan mere end Du“, sagde han.

Jeg talte med Provsten og med mine Lærere derom, og Enden blev, at jeg for at opnaa den praktiske Uddannelse, som udfordredes for at komme paa Seminarium, skulde begynde at være Hjælpelærer i Borgerskolen. Dagen efter min Konfirmation begyndte jeg strax med Arbejde som saadan.

Det var i og for sig en vanskelig Sag at skulle virke som Lærer i en Skole, hvor man faa Dage iforvejen havde været Elev. Det var heller ikke let for mig at begaa mig i Eftermiddagsklassen, hvor de daarligere Elementer havde afsat sig. I Reglen var jo Hr. *Simonsen* eller Hr. *Dujardin* tilstede, og jeg fik da et Par Borde at læse, skrive eller regne med. Men Hr. *Dujardin* havde en Del Biinteresser, som han ofte maatte varetage i Skoletiden, og saa stod jeg dér mellem ca. 60 Børn, baade Drenge og Piger. Det var lettere for mig at have med Byens Børn at gøre, de kendte mig og havde, trods min Lidenhed, en vis Agtelse for mig, fordi de vidste, at jeg havde været Skolens Dux; men Drengene fra Landet, der tjente hos Byens mange Avlsbrugere, satte en Ære i at vise mig deres Ringeagt paa en ofte brutal Maade, og da stod jeg værgeløs. Jeg kunde ganske vist klage over dem og faa dem tildelt nogle Prygl, men Pryglescenerne var saa uhyggelige, at jeg helst vilde undgaa at være Vidne til dem, især naar jeg selv havde foranlediget dem. Efter nogen Tids Forløb

greb jeg da til det Middel, som jeg selv havde savnet hos Lærerne i 2den Klasse, og gav mig til at fortælle Børnene deres Lektie til næste Dag paa en langt udførligere Maade, end den stod fortalt i deres Bibelhistorie. Derved vandt jeg mere og mere Terræn, og tilsidst gik det egenlig helt godt, selv om jeg var alene i Klassen med Børnene.

I Hjemmet læste jeg flittigt alt det, jeg vilde faa Brug for paa et Seminarium, og min gamle Ven *Simonsen* vejledede mig, saa godt han kunde. Men han var bleven staaende paa det Kundskabstrin, som han havde naaet paa Brahetrolleborg Seminarium og erkendte selv, at den nyere Tid krævede mere. Jeg havde dog mange hyggelige Timer i hans Hjem, og jeg har nydt mangt et godt Maaltid dér med Herreretter, jeg ikke kendte, og som hans gamle Husholderske *Barbara* tilberedte for Hr. *Simonsen* og hans „lille Søn", som han kaldte mig.

Jeg maatte ogsaa af og til forrette Degnetjeneste i Kirken, baade læse i Kordøren og assistere ved Barnedaab. Pastor *Fritz* havde blandt sine og Provstens Venner samlet en lille Sum til Hjælp for mig til Klæder, men jeg var lidt trykket af, at der saaledes skulde indsamles Penge til mig; dog varede det jo ikke længe, før jeg selv tjente det nødvendige til mine Udgifter. En Ting naaede jeg dog ikke at erhverve mig, nemlig et Uhr. Omme hos Uhrmager *Trabolt* hang i Vinduet et gammelt Tombaks Lommeuhr; om det kunde gaa,

vidste jeg ikke, men jeg saa hver Dag, naar jeg gik til Skolen, efter om det var solgt. Det blev stadig hængende. Jeg trøstede mig med, at det rimeligvis ikke kunde gaa. „De er sure, sa'e Ræven om Rønnebærrene, da han ikke kunde naa dem." Senere fik jeg Faders gamle Uhr og var meget stolt deraf.

I *Simonsens* Hus havde jeg nu og da truffen gamle Lærer *Ryholm* fra Erritsø. Han var en høj og svær, bondeklædt Mand, lidt faatalende og tungttænkende og stærkt plaget af Polyper i Næsen, saa det gik nok kun smaat med Undervisningen derude i hans Skole. Da Andenlæreren, *Kjersgaard,* ikke længer kunde overkomme alle 4 Klasser, bestemte Provsten, at *Ryholm* skulde holde en Hjælpelærer, og dertil havde Provsten nu udset mig. Da jeg hørte om denne Plan, blev jeg helt forfærdet og erklærede strax for Provsten, at jeg ikke turde paatage mig det. Han bad mig tænke over Sagen og næste Søndag køre med derud og høre lidt om Forholdene. Jeg gik imidlertid fra ham med den Erklæring, at jeg ikke turde vove det. Sagen blev drøftet hjemme, Tilbudet maatte kaldes godt: fri Station og 5 Rbd. om Maaneden, og da Søndagen kom, havde jeg dog besluttet ved mig selv at prøve det. Under Kørslen derud talte Provsten slet ikke til mig, og da vi kom til Skolen, hvor han tog ind om Søndagen, og Familien kom ud og spurgte, om det var den nye Hjælpelærer, gav han til Svar: „Nej, han vil nok ikke!"

„Jo, jeg vil nok," svarede jeg, og nu saa Provsten mildt til mig igen.

Medens han prædikede i Kirken, gik jeg lidt omkring og saa paa Forholdene. En Flok Børn henne ved Gaarden paa den anden Side Kirken tog Flugten om bag Laden, da jeg kom, hvorfra de kiggede frem og raabte efter mig: „Naa, dæ' æ saadden en bitte Jen, der ska' vær' vor Skuolmeister! Kom Do blot, vi ska' nok lær' Dæ nou an't!" Havde det været smaat med Modet før, saa blev det værre nu. Da vi kørte hjem, betroede jeg Provsten mine Tanker, men han fik mig bragt lidt til Hægterne igen ved at tale mildt og kærligt til mig, og jeg kom hjem med nogenlunde godt Mod.

Ryholms Hjem var fuldstændig et Bondehjem. Man levede, spiste, drak, lavede Mad, røg Tobak og sov i samme Stue. Der fandtes inderst inde et stort aabent Ildsted, en Slags Jærnkamin, oprindelig de tre Sider af en Bilæggerovn. Den kaldtes „æ Skjød", og her brændte et Tørvebaal hele Dagen. Naar der blev lagt et Oxe- eller Skinkeben mellem Tørvene, kunde det brænde mærkelig længe. I en Jærnkæde hang Madgryden og sydede nok saa hyggeligt over Ilden. Ved Aftenstide sad hele Familien om Ilden, der baade gav Lys og Varme, og gik saa tilkøjs i Sengene, der var lukkede ud til Stuen ved Paneldøre. Her inde laa ogsaa gamle *Ryholm* syg, og her døde han, to Maaneder efter at jeg var kommen til Erritsø. Mutter *Ryholm* var en gammel Kone med rindende Øjne og hængende

Underlæbe; hun var i Sind og Skind paa samme Standpunkt som Folket, hun levede iblandt. Der var ogsaa en Søn i Huset, *Stilling Ryholm*, med sin Kone, Datter af Gaardmand *Mikkel Holt*, og en lille Datter; han passede Skolelodden og en Toft bagved Huset, som Faderen ejede. *Stilling* havde efterhaanden faaet Magten, og alt gik, som han fandt det rigtigst. Andenlærer *Kjærsgaard* var en ung, tavs og lidt genert Seminarist, som jeg skulde dele Værelse og Seng med, indtil *Stilling* fik lavet et Kammer med en Slagbænk i Stand til mig, hvilket dog aldrig skete.

Noget absolut tiltrækkende var der ikke ved Forholdene, men jeg kan dog ikke sige, at de skræmmede mig. Tanken om, at jeg skulde leve under Landsbyforhold, interesserede mig, og jeg havde jo tidt ønsket det. Det kunde altsammen nok ordne sig, naar jeg blot kunde magte Forholdene i Skolen, hvor jeg skulde læse med 60 Børn, hvoraf nogle var fuldt saa store som jeg.

En tidlig Morgen — den 3. December 1857 — vandrede jeg ud ad Dæmningen ad Erritsø til. Det var taaget, og indeni mig stod det ogsaa som i en Taage. Jeg har vist sjælden bedt inderligere til Gud om Hjælp og Styrke end den Morgen — og Taagerne svandt, Solen brød frem, og det blev den dejligste Vintermorgen med Rimfrost paa Træerne og i Græsset, hvor jeg gik, saa jeg blev helt glad tilmode. Da jeg kom til det Sted, hvor Blokhuset havde ligget, lovede jeg mig selv, at naar det gik mig godt i min nye Virksomhed, vilde

jeg takke Gud hver Gang, jeg siden kom til dette Sted. Jeg har ogsaa gjort det tidt.

Det var jo egenlig først nu, at jeg skulde bort fra Hjemmet, nu da jeg gik her med alle mine Ejendele i et rødt Lommetørklæde under min Arm. Jeg var ikke fyldt 15 Aar. Men Solen skinnede, og alting var lyst, og jeg er ikke i Tvivl om, hvor jeg fik det Mod og den Frejdighed fra, som fyldte min Sjæl, da jeg gik ind ad Døren i den gamle Skolebygning fra Frederik den Fjerdes Tid med det bekendte Vers over Døren, og begyndte min Gerning i Erritsø Skole.

Da jeg kom ind i Stuen, blev jeg først beværtet med Kaffe og Smørrebrød. Strax indenfor Døren tilhøjre var der en lille Klap i Væggen, som kunde slaaes ned og dannede som et lille Bord, man fik derved Indblik i et Rum eller Skab i Væggen, hvor Brødet gemtes, og gamle Madam *Ryholm* smurte mig et Par vældige Stykker Mad. Saa blev jeg ført ind i Skolen, som jeg betraadte med bange Forventning. Men det viste sig snart, at Børnene ikke var nær saa modige her, som de havde været ude paa Gaden, og det voldte mig aldrig Besvær at holde Disciplin, mens jeg var i Erritsø. Jeg tog strax fat paa Undervisningen, og Timerne fløj formelig for mig. Saa kom Middagen. Der blev sat et stort Fad Grød midt paa Bordet med Smørhul i Midten, og dertil langede vi alle med vore Hornskeer. Det generede mig en lille Kende, at Madam *Ryholm* glattede og pyntede paa Smørhullet med sin Hornske, som hun først

omhyggelig havde slikket ren, men jeg lærte snart at lukke Øjnene for slige Smaating, som vel havde Hævd i Huset. I det hele taget var det paafaldende, hvor jeg voxede og tog til i Kræfter, medens jeg var der i Skolen; det var, som om jeg havde trængt til den kraftige og nærende Landsbykost, som vi næsten altid fik.

Begrebet Skolehygieine var ukendt, Gulvet i Skolestuen var tilsyneladende dannet af Grus og Sand, Vinduerne var indvendig fulde af Spindelvæv og ikke til at se ud af, Støvet laa paa alle Bordene, indtil Børnene med deres Albuer fik det fjernet. Den store firkantede Bilægger var muret ind i Væggen til Andenlærerens lille Kammer, hvor jeg altsaa skulde bo, og der blev fyret med de store, lange Tørv nede fra Erritsø Mose, som efterlod en uhyre Mængde rød Aske og kunde give en stærk Hede, ja næsten gøre Ovnen gloende. Her var det, at jeg sved Skøderne af min Legattrøje. Da jeg havde været der en lille Tid, fandt jeg en Dag paa at undersøge Skolegulvet og det viste sig da, at der allernederst var — Bræddegulv. Da der henad Foraaret skulde holdes Examen, blev Snavset fjernet og Gulvet skuret; det lød hel mærkeligt, naar vi med vore Træsko gik paa det bare Gulv. Men det blev snart igen som det havde været før. Adskillige af de prægtige, vel oplyste Gaardmænd, som fandtes i Sognet og som jeg blev særdeles gode Venner med, slog undertiden paa, at der burde holdes bedre rent i Skolen, men det blev aldrig anderledes. Madam *Ryholm,* der var født i

Skolen og Datter af den tidligere Degn, om hvem hun med Stolthed fortalte, at han havde været Student og havde prædiket i Kirken, havde vist aldrig kendt anden Orden og Renlighed. „Vor Muer", som hun kaldtes, havde strax været paa sin Post overfor mig, da hun frygtede for, at en Skabning som en „Hjælpelærer" skulde bringe nye Skikke ind i de gamle Forhold, og hun fastslog ved alle Lejligheder: „Saadden gør vi no hær!" Hun kunde blive hel perplex, naar man kom med en nok saa uskyldig Vittighed. Jeg blev da tavs som de andre, aad min Mad med sindig Alvor og Andagt som de andre, og tog Erstatning, naar jeg kom ud blandt de flinke Bønder, der modtog mig med en vis velvillig Nysgerrighed, der efterhaanden, som jeg fik Held til at vise, at jeg kunde udfylde min Plads, gik over til en vis Kærlighed, der gjorde, at jeg følte mig tryg iblandt dem.

Julen stundede til, den første jeg skulde tilbringe udenfor Hjemmet, men Andenlæreren *Kjærsgaard*, hvis Fader var Skolelærer i Gaverslund ved Vejle, indbød mig til Gæst hos sig i Julen i sit Hjem, og alene Køreturen derhen fra Pjedsted, hvortil Faderen havde sendt sin egen Vogn efter os, var mig en Fornøjelse. Juledagene i det smukke velhavende Hjem bød mig meget nyt og uvant, og det var en fornøjelig Jul.

Hele Vinteren igennem gik det løs med Julegilder i Erritsø. *Ryholms* var i „Gildeslav" med en stor Del af Byen, og jeg blev regnet med til

Familien og levede herligt. Julegilderne kaldtes med et finere Navn „Fisitter“, og det var en stor Del af Gaardene, som vi „fisiterede“ med. Der var Møllerens nede i Vandmøllen, der laa smukt som alle Vandmøller, Manden hed *Jens Fougaard*, en prægtig jovial Mand, der altid drillede mig med at byde mig Kaffepunsch, som han vidste, jeg ikke kunde udstaa. Der var Hædersmanden, Sognefoged *Iver Lassen* med det mærkelig smukke Ansigt og det lange hvide Haar, der var *Anders Ussing*, *Mikkel Bjerg*, *Mikkel Holt*, *Peter Thomsen Præstegaard* og mange flere, ejendommelige og hæderlige Personligheder med grundmuret Velstand. Det var solide „Fisitter“, der begyndte ved Middagstid og varede til ud paa Natten og undertiden fortsattes næste Dag. Man fik Suppe med Kødboller og Brødboller, som Kvinderne havde travlt med at rulle med Hænderne flere Dage i Forvejen. Efter Suppen fulgte stegte Høns og andre Stege og endelig Kager i Mængde, Lagkager og Tærter, og jeg véd ikke alt. Der var et vældigt Liv i Køkken og Bryggers under Forberedelserne, Naboerne var mødt for at hjælpe, en hel Skare af Kvinder stod med opsmøgede Ærmer og rullede under Latter og munter Samtale de velsmagende Boller, hvortil Dejgen var tilberedt i store Kar. Thi der maatte ikke kunne spises op; Husmoderens Ære fordrede, at Fade og Terriner skulde være lige saa fulde ved Maaltidets Slutning som ved dets Begyndelse. Naar det endelig var endt, maatte Degnen eller *Mikkel Holt* synge

for til den gamle Takke-Salme No. 517 i evang. krist. Salmebog: „Vort Maaltid vi beslutte nu, vi folde vore Hænder, og komme Dig, vor Gud, i Hu, som os alt Godt tilsender. At vi med Fred og Munterhed vort Maaltid kunne nyde, vi derfor Dig ret hjertelig vor Tak, o Fader, yde."

Og saa kom Kaffen, som for de ældre Mænds Vedkommende tilsidst blev til Kaffepunsch, og som min gamle Ven *Jens Fougaard* ikke kunde blive træt af at byde mig; det var en Leg mellem ham og mig, som gentog sig saa tidt, vi kom til Gilde sammen, og vi morede os derover lige meget begge to. Ved Sammenkomsterne kunde jeg være god Kammerat med de store Skolebørn, det skadede ikke min Prestige det mindste, og de flinke Mødre og Bedstemødre sad og saae andægtige til. Jeg mindes ikke en eneste Gang, at Glæden og Samlivet blev forstyrret ved, at nogen havde drukket til Overmaal.

Dagen efter Gildet kunde man se Koner og Børn, som ikke havde været med, gaa fra Gildesgaarden med Krukker og Tallerkener fulde af Mad. Der var Fest i vide Krese, naar der var Fest i Gaardene.

Et Par Maaneder efter at jeg var kommen til Erritsø, døde gamle *Ryholm*. Jeg havde i den sidste Tid ikke set ham. Han laa gemt derinde i den skablignende Alkoveseng; hvorledes han kunde drage Aande derinde, er mig en Gaade. Der blev

stor Begravelse, han havde jo undervist de fleste af Sognets Folk. Skolestuerne blev ryddede, fejede og skurede. Liget blev sat derind, synligt for alle, og „vor Muer" satte sig ved Ligets Hoved i dyb Sørgedragt. Da man senere spurgte hende, om hun havde set den eller den ved Kisten paa Begravelsesdagen, svarede hun bebrejdende: „Hvor ka' Do spørge derom, a haai nok aa bestill' mæ aa græd'."

Gamle *Ryholm* døde altsaa og blev begravet. Skolekommissionen og Skoleraadet forespurgte mig, om jeg vilde gaa over i Sognets Tjeneste som Vakance-Lærer, hvortil jeg strax var villig, saa meget mere som jeg fik forhøjet Gage og ikke som hidtil blev henregnet til Madam *Ryholms* „Kaalfolk", men min Kost og Forplejning blev nu betalt af Sogneraadet.

Ved Siden af Skolearbejdet fik jeg ikke læst saa ganske lidt. Hr. *Kjærsgaard* havde endnu en Del af sine Lærebøger fra Seminariet, og i det lille Kammer, som Hr. *Stilling* havde tænkt paa at indrette til mit Brug, fandt jeg til min Glæde en stor Reol fuld af skimlede Bøger, af hvilke mange dog var i Sprog, som jeg ikke kunde læse. De stammede fra Madam *Ryholms* Fader, det var „Studenten", som havde ejet dem. Det var en herlig Opdagelse, jeg her gjorde, og jeg tilbragte nu mange Timer inde i det halvmørke, fugtige Kammer.

Nu var jeg altsaa Vikar i Førstelærer-Embedet, men der var stærkt Røre i Sognet i Anledning af

Embedsbesættelsen. Hr. *Kjærsgaard* var en dygtig og afholdt Mand, men han var en af de yngste Ansøgere, og der blev holdt mange Sogneraadsmøder inde i min Skolestue for at skaffe ham Embedet. Sogneraadsformanden, Hofjægermester de *Thygeson* til Damgaard[1]) fik saa lavet en Indstilling, hvori Hr. *Kjærsgaard* blev indstillet som No. 1 og et Par af de alleryngste Ansøgere som No. 2 og 3. Saa maatte Biskoppen vælge ham, og der kom derved en ny Vakance, hvor der igen var Brug for mig. Ja, Sogneraadet sendte en Deputation til Provsten med Anmodning om, at jeg maatte blive konstitueret som Andenlærer, indtil jeg var gammel nok til at komme paa et Seminarium. Provsten gik med Glæde ind derpaa, og nu fik jeg Andenlærerens hele Løn, og kunde for første — og sidste — Gang i mit Liv lægge Penge op. Da jeg naaede til Sommerferien 1858, havde jeg den for mig ufattelige Sum af 300 Kroner i Sparekassen, som Pastor *Fritz* havde besørget indsat, en god Hjælp til Udgifterne ved et Seminarieophold. Hvor jeg skulde faa Resten fra, vidste jeg ikke, og jeg gjorde mig heller ingen Bekymringer i denne Henseende. Jeg troer, at mine mange Venner blandt Befolkningen tænkte mere derpaa end jeg, og der var vist en Plan imellem dem om at lette mig Vanskelighederne.

Da Provsten holdt Foraarsexamen, var der Lejlighed for ham til at se, hvad jeg havde udrettet,

---

[1]) Kammerherre, Klitinspektør Thyge Georg Carl Frederik de Thygeson (1806—1905) til Damgaard ved Fredericia.

og han roste mig. Han var især fornøjet med, at der i hele Skolen ikke fandtes et Barn, som ikke kunde læse og skrive. For vor Tid vilde det jo ikke være saa forunderligt, men nu er Børnetallet i Klasserne heller ikke saa stort. En god Støtte for Læreren var det, at Hjemmene i Erritsø i Reglen var gode, og at Forældrene støttede Skolen. Jeg tør maaske ogsaa sige, at jeg ikke skaanede mig selv.

Min Broder *Rasmus* fik 1858 Nykirke Sognekald i Angel i Sønderjylland. Med dette lille Embede fulgte Forpligtelse til ogsaa at varetage Skolegerningen og selv at sørge for den fornødne Hjælp til at bestride denne og Kirkesangergerningen. Hertil var der tilstaaet Præsten 80 Rdlr. aarlig. Det kan være, at mine Forhold var medbestemmende for min Broder, da han søgte dette Embede; men alene Tanken om, at *Rasmus* nu var bleven virkelig Sognepræst og havde naaet det, han havde kæmpet for i saa mange Aar, voldte stor Glæde i Hjemmet. For mig var det, som om jeg selv var kommen Virkeliggørelsen af mine egne lønlige Planer ligesom et Skridt nærmere.

Efter at have gjort en Rejse til sit nye Hjem for at lære det at kende kom *Rasmus* til Fredericia, og han havde nu nye Forslag, som bragte en fuldstændig Forandring i mine, Provstens og mine Venners Planer. Han vilde have mig med til Nykirke, vilde der læse med mig, forberede mig til Seminaristexamen og i det hele sørge for min

videre Uddannelse, medens jeg til Gengæld skulde overtage Gerningen i Skole og Kirke i hans Sogn. Provsten gjorde lidt Opstand, og for mine Venner i Erritsø var jeg jo „en bitte Ting", som de gerne vilde gøre for, hvad de kunde. Men for mig var Tanken om at komme i Huset hos min Broder mere end alt andet, og den vandt Sejer.

Ved Sommerferiens Begyndelse sagde jeg Erritsø Farvel. Det var ikke i alle Maader saa let. Jeg sagde ogsaa Provsten Farvel, hvad der var endnu sværere, fik en lidt overvældende god Anbefaling af ham og begyndte at forberede mig til det andet Hovedafsnit i mit Liv.

Skipper *Hans Jansen* skulde til Flensborg med sin Jagt, og han vilde gerne tage mig med og sætte mig i Land i Holdnæs. Allerede Rejsen i det dejligste Sommerveir var en stor Oplevelse for mig. Vi forlod Fredericia om Formiddagen og naaede ved Aftens Tid Sønderborg, hvor vi maatte vente, til Pontonbroen blev opladt. Vi gjorde god Fart i den milde Sommervind, og da vi begyndte at øjne Angels Kyst, viste den ordknappe Skipper mig Nykirke-Kirke paa Skrænten ned mod Flensborg Fjord. Ved Holdnæs kom Toldbaaden ud for at forsegle Lasten, og Rorsbetjenten tog mig saa med i Land. Han hed *Jensen* og var forresten en historisk mærkelig Mand. Da han i 1848 med Korvetten „Najaden" laa i Flensborg Fjord, blev han med en Kammerat sendt i Land med danske Proklamationer, men blev fanget af Tyskerne. Under Eskorte af 3 Soldater blev de sendt til Flensborg,

men paa Vejen overrumplede de med de bare Næver deres med skarpladte Geværer bevæbnede Eskorte, slog dem ned og kom til Flensborg samme Dag, som vi sejrede i Slaget ved Bov. Jeg kendte „*Schrøder* og *Jensen*“ fra Bindet paa min Skrivebog, hvor de var afbildede, nu saa jeg *Jensen* mange Gange ved forskellige Lejligheder.[1])

Jeg kom i Land en dejlig Sommermorgen og vandrede langs Flensborg Fjord ud til Nykirke, som jeg havde set fra Skibet, og som nu skulde være mit Hjem.

ANGEL

Henad Middag naaede jeg Skrænten, hvor Kirken ligger højt oppe, og jeg saa med en vis Ængstelse op paa den store Kirkebygning, som jeg som Kirkesanger skulde fylde med min barnlige Røst ved Gudstjenesten. Jeg gik videre og kom til den store og smukke Præstegaard, men fandt kun en Pige hjemme med den lille Brodersøn *Johannes*,[2]) der laa og sov fredelig i sin Vugge. Saa kom min Broder og hans Hustru hjem, og jeg var nu optaget i deres Hus.

Fra Præstegaarden var der en storslaaet Udsigt viden om: til Ærø, (hvor jeg senere i mit Liv skulde komme til at virke som Præst), langs med Sydkysten af Als, Kajnæs med Fyret, Indløbet til

[1]) Om Jens Peter Jensens og Carl Henrik Schrøders Bedrift ved Flensborg d. 9. April 1848, se „Danevirke“ Jan. 1849 og Ugebladet „Danebrog“ Nr. 51. 1881.

[2]) Johannes Prip døde som Student 1886, 28 Aar gl.

Hørup Hav, Sønderborg med det gamle Slot, Dybbølbjerg, Broagerland med sine Tvilling-Kirketaarne, Sundeveds Kyst og langt ind i Flensborg Fjord, en Udsigt, om hvilken man kan sige med Chr. Richardt: „Hver en Plet har faaet Stemmer."

Nykirke By var anlagt af Hertug *Hans* den Yngre, som 1618 med Godset Nybbøl havde erhvervet sig Pladsen, der dengang var en Udørk; 1622 blev Kirken med et lille Taarn bygget paa Skrænten lige nede ved Fjorden, samt Degneboligen og den gamle Præstegaard, der laa bagved Kirken, saa højt, at man fra Vinduerne og Haven havde hele den Udsigt, som her er omtalt. Gaarden var omgiven af prægtige Lindetræer og blev ombygget engang i Fyrrerne. Byen, Nyby, bestod af 24 Kaad, det vil sige Huse med Jord; ved min Ankomst var Sognets Indbyggerantal ca. 132 Mennesker, og Skolen havde ca. 15 Disciple. Kirken var tarvelig, uden Orgel, men med en udskaaren Prædikestol, der stammede fra Glücksborg, og da det var det første Træskærerarbejde, jeg saa paa nært Hold, var det Genstand for mine ivrige Undersøgelser. I denne Kirke havde jeg en Del af min Virksomhed som Kirkesanger afvexlende paa Dansk og paa Tysk, da Kirkesproget var blandet.

Tæt ovenfor Kirken laa den gamle Skolebygning med Skolestue og Lærerbolig, men denne var bortlejet tilligemed Skolelodden i 10 Aar, for at Sognet kunde erhverve sig Midler til at opføre en ny Skole. Skolegerningen var som sagt lagt sammen med Præstegerningen i det lille Sogn,

der var et af de mindste i Riget. Skolestuen var ret stor, med en vældig Kakkelovn midt i Stuen, hvor der fyredes rigeligt med Tørv fra Sognets store Moser. I et Skab fandtes en lille Bogsamling. Da jeg under mit Ophold i Nykirke første Gang i mit Liv fik uindskrænket Lejlighed til at læse alt, hvad jeg kunde overkomme, var det jo ogsaa i den Henseende en rig Tid for mig. Min Broders ret betydelige Bogsamling fik jeg det Hverv at ordne, og da jeg var sund og kraftig og ikke kendte aandelig Træthed, læste jeg, naarsomhelst jeg fandt Tid dertil.

Inden jeg kunde faa Lov til at virke som Lærer, maatte jeg underkaste mig en Examen hos Provsten *Aleth Hansen.*[1]) Jeg har liggende mit Examensbevis fra 11. September 1858 for mig, og det meddeler, at jeg var i Besiddelse af „meget gode" Skolekundskaber og fik Ret til at virke som Lærer i Slesvig. Efter endt Examen blev jeg indbudt til Provstens Hus. Han var dengang Præst i Husby ved Flensborg, men blev 1858 forflyttet til vort Nabosogn Grumtofte, i hvis dejlige Præstegaard jeg senere mange Gange var Gæst.

Efter Prøven begyndte jeg altsaa min Gerning. Konfirmationen fandt i Slesvig først Sted i de Unges 16de Aar, hvorfor jeg i Skolen traf et Par Elever, der var lige saa gamle som jeg selv. Tonen i Skolen var god, og det voldte mig aldrig

[1]) Aleth Sophus Hansen (1817—89) blev 1856 Provst for Flensborg Amt og de blandede Distrikter i Gottorp Provsti og 1858 Sognepræst i Grumtofte i Angel. Efter Krigen blev han Præst i Ferslev og Vellerup i Frederiksborg Amt 1866, var Kultusminister 1868—69, og Sognepræst i Ledøje fra 1870 til 1881.

Vanskeligheder at hævde min Plads. Da min Broder foreløbig overtog Undervisningen i Tysk, hvori jeg var komplet uvidende, voldte „Sprogsagen“, som jo var et brændende Spørgsmaal i de Dage, mig ingen Vanskelighed. Jeg mindes vel den Tvivl, jeg nærede til mig selv, da min Broder udtalte, at jeg vel snart kunde lære at læse Tysk lige saa let som Dansk. Hvordan det gik eller ikke gik, saa blev det dog Tilfældet. Børnene talte et ret pinligt korrekt Bogsprog. De var fra tysk Side vante til at høre, at det Anglerdanske var et daarligt Sprog, „ein corrumpiertes Sprachgemisch“, som ingen kunde forstaa, uden de selv, og som kun var til Latter for de „Kjøbenhavnerdanske“. De undsaa sig derfor ved at bruge det, og jeg kan ikke sige, at det lykkedes os at faa dem dertil, selv efter flere Aars Samliv. Mit eget Sprog var af gode Grunde altid Dansk, og jeg blev altid forstaaet, især da jeg greb til at tale Jysk, som jeg havde lært hjemme og i Erritsø; saa fik jeg som oftest ogsaa dansk Svar, og en gammel Bonde, *Jens Beck* i Nyby, sagde endog engang anerkendende til mig: „Di snakker jo raj som jen a vor' ejen.“

Dengang ansaa Folk af Almuen en Præst for Indehaver af al Lærdom og Dannelse. Det er vel næppe Tilfældet nutildags. For mig i min Ungdom var Præstens Stilling den højeste og bedste, et Menneske kunde naa, ikke alene i udvortes Henseende; men selve den Gerning „at tale Ordet“, det Ord, der opfyldte en selv, og som ogsaa

ret tidligt opfyldte mit Hjærte, syntes mig den lykkeligste af alle. I vort Hjem maatte det jo, som rimeligt var, betragtes som noget helt vidunderligt, at min ældste Broder var naaet frem til Studeringer, og det var jo ogsaa ualmindeligt under vore Forhold, men at *jeg* skulde kunne naa det samme, syntes mig en formastelig Tanke. Dog maa jeg ikke have formaaet at holde denne helt hemmelig, som jeg bestræbte mig for; thi af og til blev jeg af mine Skolekammerater kaldt „Præsten", og det kostede ham, der første Gang brugte det, en blodig Næse. Det kan altsaa ikke være paa Grund af særlig Fromhed, at jeg blev kaldt saaledes.

Min gamle Lærer *Simonsen* fortalte mig engang, at en Samtidig af ham, Overskoledirektør *With*,[1]) havde først taget Lærerexamen og havde derefter studeret og taget Attestats. Dér var jo en Udvej! Jeg vilde se at blive Seminarist og siden forsøge at blive Student! Men om Studenten talte jeg ikke til nogen. Saaledes stod Sagerne, da jeg kom til Nykirke i August 1858. Da jeg nu skulde beskæftige mig med nye Lærefag, som jeg før ikke havde kendt noget til, tog jeg strax helt bagvendt og ubehjælpsomt paa dem. Det var især Tilfældet, da jeg skulde lære Mathematik og Grammatik. Det faldt mig i Begyndelsen saa svært, at min Svigerinde, da hun engang hørte min Præstation i tysk Grammatik, var tilbøjelig til at tvivle om, at jeg overhovedet havde almindelig Begavelse.

[1]) Karl Henrik With (1805—65), Søn af en Skomager i Odense, tog Lærerexamen 1823, blev cand. theol. 1837 og 1859 Overskoledirektør og Departementschef.

Min Broder, der selv først som større Dreng havde begyndt at lære Grammatik, erklærede saa, at det slet ikke var saa let til en Begyndelse, og det trøstede mig. Det var en lidt svær Tid for mig. Undervisningen i Skolen kunde jeg godt magte, men hjemme, hvor jeg selv skulde lære, saa det efter min Opfattelse sørgeligt ud. *Rasmus* tog det lempeligt med mig; han var en praktisk dygtig Lærer, og haabede vel paa, at det vilde komme efterhaanden, som jeg arbejdede mig frem. Og det kom ogsaa, og jeg fik mere og mere Mod, alt som jeg arbejdede mig ind i flere og flere Ting, og atter og atter steg Spørgsmaalet op i mig: Kunde Du ikke blive Student? Men det var stadig et umuligt, et formasteligt Spørgsmaal!

En Søndag Eftermiddag i Sommeren 1859, efter Gudstjenesten, gik *Rasmus*, Distriktslæge *Bojesen* fra Sorø, Frøken *Bojesen*[1]) og jeg langs med Fjorden til Poseby, et Par Smaahuse, der inde i Grumtofte Sogn dannede en Enklave til Nykirke. Der blev talt om at begynde paa Studeringer i en ældre Alder, og Doktoren fortalte om Adjunkt *Lorentzen*[2]) i Sorø, som var begyndt at læse til Artium, da han var henimod en Snes Aar. Saa spørger Frøkenen mig ligesom tilfældig, om jeg ikke havde Lyst til at studere, hvortil jeg skynd-

[1]) Frederikke Bojesen født 1836, Datter af Distriktslæge Bojesen i Sorø, gift 1859 med Akademilæge i Sorø Frederik Bernhard de Wilster, (1831—1865). Deres eneste Barn, cand. mag. Christian de Wilster, forlovet med Astrid Prip, døde 1892 som den sidste af Slægten og fik Familiens Adelsvaaben med i Graven.

[2]) Carl Henrik Lorenzen (1807—59) blev Student fra sin Fødeby Hadersiev 1827, blev Adjunkt ved Sorø Akademi, hvorfra han 1844 tog Afsked, og Kontrollør ved den kgl. Centralkasse for Slesvig. Han var en Broder til Peter Hiort Lorenzen.

somst, hel befippet, svarede nej! Det var lige som min Livs-Hemmelighed, jeg her blev opfordret til at røbe, og den kunde jeg ikke aabenbare saa let. Vi talte saa om andre Ting, men jeg var kommen i Uro, og Uroen voxede i Løbet af Dagen, indtil jeg om Aftenen, da jeg var ene med *Rasmus*, ikke længere kunde holde ud at tie, men spurgte ham i Angst og Spænding, om han troede, jeg kunde blive Student? Til min store Forbavselse svarede han strax: „Ja, det kan Du godt, *Laurids*, men Du vil faa det strængt! Du maa blive ved at passe Din Lærergerning, og læse ved Siden af, — saa skal jeg hjælpe Dig til at blive Student.“

Jeg er aldrig bleven saa forundret som jeg blev den Aften. Hvad jeg havde tænkt mig som en Umulighed, var altsaa muligt! Jeg sov ikke den Nat. Og næste Morgen viste det sig, at min Broder længe havde tænkt over den Sag og havde lagt alt tilrette for mig, ja, havde endog allerede anskaffet de Bøger, som jeg strax skulde bruge. Den gode, trofaste Broder! Han havde blot ikke villet begynde med at tale derom, — det skulde jeg selv. „Naar Du begynder at sakke af og bliver træt,“ sagde han, „saa holder vi op, og saa er der ikke mere Tale om den Ting.“ „Jeg skal ikke blive træt,“ svarede jeg.

Jeg skrev glad og fornøjet til mine Forældre om min nye Bestemmelse, men da Svaret kom, blev jeg meget nedtrykt. Moder spurgte mig, hvorledes jeg dog kunde vove at finde paa sligt. At *Rasmus* var kommen til at studere, kunde vi takke

Dr. *Rørdam* for, men noget saadant kunde ikke gøres to Gange. Min Skolekammerat *Andreas Abitz* var nu kommen paa Seminariet og kunde være færdig om et Par Aar og saa faa et godt Degnekald,[1]) mens jeg, der „ikke havde lært Latin", kunde gaa og læse i mange Aar, inden jeg blev færdig, om jeg i det hele taget nogensinde blev det. Det var derfor hendes og min Faders bestemte Mening, at jeg skulde opgive den vanvittige Plan og se at blive Lærer og faa Embede saa snart som mulig. — —

Det var et haardt Slag, og jeg kom næsten grædende ned i Haven til *Rasmus*. Da han havde læst Brevet, sagde han ganske rolig: „Gaa Du blot op og læs paa Din latinske Grammatik, saa skal jeg nok skrive hjem om den Sag, som jeg kender noget mere til, end Fader og Moder gør." Jeg blev igen rolig og tog fat paa mit Arbejde og saa ikke mine Forældre, før jeg i 1863 kom fra Haderslev til Fredericia som Student.

I Sognet havde jeg adskillige gode Venner, især mellem de afgjort dansksindede, men ogsaa mellem dem, som var usikre i Farven. Jeg kan nævne *Albrecht Karstensen*, som var en stadig Kirkegænger paa de danske Søndage, den stilfærdige *Christian Mangelsen*, der engang fortalte mig, at han i Krigens Tid, da Forbitrelsen imod de Danske efter en af deres Sejre var mest hidsig, følte sig meget ene og forknyt. Han vandrede da paa

[1]) Han blev Skolelærer i Aagaard ved Kolding.

sin Fod de 4 Mil til Flensborg, hvor der laa danske Tropper, og da han saa Soldaterne marchere gennem Gaderne og hørte Musikken spille „Den tapre Landsoldat“ „ku' han ikke la' vær' aa græd',“ og da han saa havde grædt sig rigtig ud, gik han de 4 Mil hjem igen og kunde atter holde ud en Tid. Saa var der den gamle *Peder Tjener*, en Pebersvend, som boede alene i en Lejlighed i *Chr. Mangelsens* Hus. Han havde lidt tilbedste, men lavede selv sin Mad og bagte selv sit Brød, han arbejdede ikke andre Steder end i Præstens Have, hvor jeg fik mangen en Samtale med ham. Saa var der Kromanden *Pay Hinrich Paysen*, en født Friser, en rigtig Kromands-Politiker og en glimrende begavet og morsom Mand. Han talte godt Dansk, men bød det aldrig selv frem, forresten var han min gode Ven. Skrædderen *Feller* med de mange Børn, der boede paa Skrænten ved Stranden, talte altid Dansk med sin Kone, hvilket jeg opdagede ved, at en af hans smaa Drenge pludselig i Skolen en Dag begyndte at tale det prægtigste Anglerdansk til mig, og da jeg spurgte, hvor han havde lært det, svarede han: „Det snakker Fatter og Mutter jo aalti'.“ Saa var der den gamle Kone i Fisker *Tvedes* Hus. Hun var meget overtroisk og fuld af gamle Sagn og Æventyr, som hun villig fortalte mig. Især fortalte hun om den kloge Mand „Jakob Doktor“, som havde boet i Huset ved Siden af, og som var „fait døgte“ til at kurere Folk. Han var saa langsynet, at naar der gik en Baad ud af Sønderborg Havn, kunde han

strax sige, om den bragte ham en Patient eller ikke. Hans Navn var iøvrigt bekendt nok over hele Angel.

Udenfor Sognet kendte jeg især den djærve *Bøttcker* i Hatlund, *Clausen* paa Havernæs og den gamle Sømand *Smith* ved Stenbjerghav, senere Handelsmand og Skibsrheder. Underligt er det at lade denne Skare passere forbi i Tankerne, hver især ejendommelige Personligheder i et karakteristisk, ejendommelig begavet Folk, som Angelboerne er.

Det var lutter yngre Præstefamilier, som beboede de angelske Præstegaarde paa den Tid. Jeg fandt i dem ingen jævnaldrende Ungdom, men en opdragende og fornøjelig Omgang med selve Præstefolkene, som med mageløs Gæstfrihed tog sig af mig og aldrig lod mig mærke, hvad der dog sikkert maa have været Tilfældet, at jeg i selskabelig og i aandelig Henseende var homo novus. Min meget spredte Læsning havde ført mig vidt omkring, saa at mine Interesser var spredte i alle mulige Retninger, men samtidig var jeg ganske blank i mangfoldige dagligdags og nærliggende Ting. Jeg mærkede dog aldrig saa meget som en Hentydning dertil fra deres Side.

Det var en Fryd for mig at besøge Sørup Præstegaard, hvor den begavede *Immanuel Barfod* og hans elskelige Hustru havde hjemme, og hvor jeg var god Kammerat med deres Børneflok. *Barfod* havde en udsat Post, thi Sørup var et af de rigeste

og mest udpræget tyske Sogne i Angel.[1]) Men han kunde magte dem. Han var, som de danske Embedsmænd i Almindelighed, kommen til Slesvig uden nogen forudfattet Mening om Sprogforholdene. Men naar man havde været der en Tid, fik man en Mening, der altid var den samme hos alle de danske Embedsmænd, som jeg har kendt. Biskop *Martensen* har fældet en haard Dom over de danske Sprogreskripter af 1851[2]) og over de Mænds Gerning, som virkede for deres Gennemførelse. At en slig Dom kunde fældes, ligger deri, at han maa have dannet sig sin Mening i sit Studerekammer og under et kort Besøg i Angel, hvor han, som det synes, har faaet sine Oplysninger af den tyskvenlige Del af Befolkningen. Angelboen var noget andet og mere end en almindelig Bonde. Ikke mindst den i Sørup Sogn, men *Barfod* var altid i Stand til at kunne møde dem. Der var en forunderlig stille Hygge over dette Hjem til Trods for de høje Bølger, som kunde rase udenfor. Fruens milde Væsen prægede hele Huset, og der herskede en levende Sans for alt skønt og godt, som kunde have havt større Magt i en større Kreds, om ikke Politikken havde holdt Folk borte.

Barfod var jo en ivrig Personalhistoriker, og ved Omgangen med ham fik jeg Øje for og Interesse for personalhistoriske Studier, som har været

[1]) Immanuel Barfod (1820—96). Han blev 1851 Præst i Oversø, 1854 i Sørup i Angel. Han blev 1864 afsat af Fjenden og derefter Præst i Kongeriget, sidst i Vaabensted og Provst i Musse Herred. Han var gift med Johanne Christiane Frederikke Thomsen, Birkedals Søsterdatter.

[2]) Martensen, Mit Levned. Kbh. 1883. II. S. 157 og W. Hjort: Biskop Martensen og de danske Sprogreskripter i Slesvig. Kbh. 1883.

mig til stor Glæde. Morsomt var det, naar „Berlingske“ kom med Posten fra Sterup, og Barfod tog Avisen og fjernede sig ganske stilfærdigt for i sin Stue at gennemgaa „Dødslisten“ og gøre sine Notitser i sine Samlinger.

Min kære Ven *Jens Peter Bekker*[1]) var dengang Diakonus, Andenpræst i Sørup. Det var en sund, praktisk og dygtig Mand, der havde det forud for de andre danske Præster derovre, at han paa Plattysk kunde imødegaa alle de politiske Angreb, Præsterne i Sørup især var Genstand for.

En anden Præstegaard, som jeg paa Grund af dens Nærhed hyppigst besøgte, var Stenbjerg. Her var *Heinrich Beck*, en Fætter til *Orla Lehmann*, Præst, ogsaa en udpræget Personlighed, men meget forskellig fra *Barfod*. Han var Enkemand, og hele hans Personlighed havde noget alvorligt, næsten strængt over sig, som dog svandt, naar man saa ind i hans milde Øjne. Han var Lieutenant fra Krigen og var ved Isted bleven haardt saaret i Hoften, hvilket sporedes i hans Gang og Bevægelser. Fra sit fædrene Hjem og fra den fintdannede Kres, hvori han var opvoxet, havde den smukke Mand en ualmindelig Sans for Kunst og Literatur. Slige Mænd, opvoxede i Hovedstadens fornemste og mest dannede Krese, modtage i deres Ungdom en Paavirkning og et Præg af Tidens aandelige Rørelser, som vi andre møjsommelig maa kæmpe os til og sjældent eller aldrig naa.

[1]) Jens Peter Bekker (1826—1904) blev 1856 Diakon i Sørup i Angel og senere Præst i Kongeriget, sidst i Finderup i Holbæk Amt. Han tog Afsked 1897.

Beck[1]) havde studeret i Berlin, og gjorde paa mig, der altid fik Lov til at overvære Konventforhandlingerne, Indtryk af at være den lærdeste af Præsterne. Der var saa fint og hyggeligt i den lille, lave, skrøbelige Præstegaard med de mange Kunstværker og den frodige, omhyggeligt plejede Have.

At jeg ofte kom til *Aleth Hansen* i Grumtofte, har jeg fortalt. Han havde som Skibspræst deltaget i „Galatheas" Jordomsejling og havde paa Rejsen ogsaa havt det Hverv at indsamle interessante ethnografiske Genstande. Der fandtes da ogsaa mange mærkelige Ting hos ham, lige fra spiselige Svalereder til Køller og Vaaben, og Provsten kunde altid, hvor optaget han end var, finde Tid til at fortælle mig om sin Rejse.

I Diakonboligen boede mine gode Venner, Andenpræst *Jens Krog* og hans Hustru.[2]) Han var en Alsinger og kunde som Følge deraf tale Folkesproget saa godt som nogen, og hans levende Forkyndelse bidrog ikke lidet til, at der i Grumtofte samledes en talrig Menighed, der glemte Spørgsmaalet om Dansk og Tysk.

I 1860 kom *Holger Rørdam*[3]) til Satrup, hvor

[1]) Peter Heinrich Bech (1822—87), Søn af Konferensraad Hermann Bech og Marie Amalie Callisen. Han blev Kandidat 1846, var Frivillig i Krigen og blev allerede i April 1848 fra Menig udnævnt til Sekondlieutenant. 1853 blev han Præst i Stenbjerg, Flensborg Provsti og 1864 afsat af Tyskerne. Han døde som Præst i Tranebjerg paa Samsøe. Hans første Hustru, Hertha Louise Thomsen, døde 1856, og han blev atter gift 1860 med Marie Fischer, Datter af Købmand Fischer Philip.

[2]) Jens Krog (1830—77) blev 1859 Andenpræst i Grumtofte og 1863 Sognepræst i St. og L. Solt. Han blev 1864 afsat af Tyskerne og s. A. Hjælpepræst ved Johannes Kirken i Kbh., indtil han 1868 blev Præst i Kjerteminde. Han blev 1857 gift med Lovise Vilhelmine Jacobsen.

[3]) Holger Frederik Rørdam (se Side 72) blev 1860 Præst i Satrup i Angel, forjaget af Fjenden 1864. Han blev 1856 gift med Helga Simonia Margrete Kalkar, født 1832. Nu Sognepræst i Kongens Lyngby.

han og hans Hustru ligeledes aabnede deres Hjem for mig. Jeg stod overfor dem, kan jeg næsten sige, ligesom overfor kære Slægtninge paa Grund af det, der fra Familien *Rørdam* var ydet os i Fredericia. Mit forøgede Arbejde gjorde, at jeg ikke kom til at nyde saa meget godt af Omgangen med dem, som jeg ønskede.

Pastor *Hjort*[1]) besøgte jeg nogle Gange i Glücksborg og ogsaa senere, da han blev Præst i Slesvig By; men hvad der tillige drog mig til Glücksborg paa mine Ture Søndag Eftermiddag, var Muligheden af at faa Kong *Frederik den Syvende* at se. Jeg spadserede i den dejlige Skov paa den anden Side Søen og beundrede det gamle Slot, hvis Taarne ligesom voxede op af Vandet, da en Baad kom ud og lagde sig for Anker midt i Søen. Det var ikke længere borte, end at jeg kunde kende Kongen og høre hans hjertelige Latter. En anden Gang, da Kongen var ventet, havde vi i Nykirke lejet os en Dæksbaad og sejlede langs med den dejlige Kyst til Holdnæs, hvor „Slesvig" skulde lægge til. General *de Meza* var kommen fra Flensborg og mange andre fornemme Herrer, og Hestgarden stillede i sin glimrende Uniform. Dampskibet kom, og Kongen og Grevinde *Danner* blev sat i Land i en stadselig Chalup. Herrerne hilste paa Kongen, men tøvede lidt overfor Grevinden,

---

[1]) Provst Bernt Christopher Wilkens Lind Hjort født 1830, blev 1859 Sognepræst i Glücksborg, 1863 ved Michaelis Kirke i Slesvig og fordrevet 1864. 1870 blev han Præst i Nyborg og 1887 tillige Provst for Vindinge og Gudme Herred. Han tog sin Afsked 1908. Han blev 1857 gift med Anna Sophie Mathilde Jacobsen, en Søster til ovennævnte Jens Kroges Hustru.

men da én begyndte, stimlede de pludselig alle omkring hende; da tabte hun — af Vanvare naturligvis — sin Parasol, men ingen saa det — da bøjede én sig ned efter den, og strax bøjede den hele Skare sig. Saa kørte de til Glücksborg eskorteret af Hestgarden, og vi sejlede hjem. Hvor det dog var smaa Ting, der i denne for Danmark saa lykkelige Tid kunde optage Folk! Faa Aar efter fik vi noget andet at tænke paa og alvorligere Ting at tale om.

Det kan jo ikke nægtes, at dansksindede Folk kunde være Genstand for Uvillie i Angel i de Dage, og saa langt var det fra, at de Danske tyranniserede Tyskerne, som det er blevet sagt, at disse tvertimod paa uendelig mange Maader søgte at fortrædige de Danske. Man trængte derfor til et Sted, hvor man kunde samles for frit og uhindret at kunne udtale sig om, hvad man havde paa Hjærtet og glæde sig over, hvad man havde tilfælles. Saa blev „Dansk Forening" stiftet. Her blev holdt Foredrag, sunget danske Sange og talt om de Forhold, man daglig levede i og levede for. Provsten og Pastor *Krog* var de virksomste, og naar der efter Foredraget blev drukket et lille Glas, var Skaalernes Antal stort og Forhandlingen livlig. De fleste Medlemmer var Bønder, uden Hensyn til, om de var store eller smaa. Lærerne var ogsaa tilstede, de kunde sikkert have al den Støtte behov, som de kunde faa. Der var *Henriksen* fra Dollerup, den gamle djærve *Markvard Evald* og hans Svigersøn, Gaardejer *Peder Clau-*

sen fra Dollerupskov, Lærer *Kock* og Husmanden *Herholdt* fra Grumtofte, der skrev smukke Digte og mange Sange paa Anglerdansk, som der var Tale om at faa udgivet; men saa kom jo Krigen, og man fik andet at tænke paa.

Paa Hjemvejen fra Møderne fulgte vi yngre hinanden hjem under megen Tale og Sang. Jeg var en Aften bleven opmærksom paa et ungt Menneske med lyst krøllet Haar, kønne, livlige Øjne og et ualmindelig kvikt Ansigt. Han hed *Gustav Johannsen*, og vi blev snart gode Venner. Han var Seminarist og midlertidig Lærer i vort Nabosogn, nylig udgaaet fra Seminariet i Tønder og min Overmand i reale Kundskaber i flere Retninger; men jeg var jo nu begyndt at læse Cæsar: *De bello gallico* og vidste i sproglig Henseende lidt mere end han. Da der jo ikke var megen Lejlighed til jævnaldrende Omgang, nød vi ret hinandens Selskab, vi havde grumme meget at fortælle hinanden og Øjne og Øren aabne for at suge Næring af alt, hvad vi mødte paa vor Vej. Vi tilbragte mangen Sommeraften nede paa Skrænten ved Stranden og saa paa de mange store Skibe, der gik paa Langfart, og som dengang hørte hjemme i Flensborg, og Grønlandsfarerne, som var let kendelige paa de lange Hvalbaade der laa paa høje Bomme over Agterskibet. *Johannsen* kom jo lige fra sin Examen, og var f. Ex. godt hjemme i Botanik, som var et af de Fag, jeg maatte lære paa egen Haand uden Lærer. Nu hjalp han mig,

og han har vel ikke lidt Skyld i, at det gik mig saa godt i dette Fag til artium.[1])

Vor gamle Fader havde i Fredericia bygget en Baad til os, som var os til megen Glæde og Gavn, da vi med den saa let og fornøjelig kunde komme til Købstaden (Sønderborg). *Johannsen* og jeg sejlede i Reglen en Tur, naar han besøgte mig, over under Broagerland eller til Borreshoved med den høie Skrænt med de slanke Bøge, der som Tempelbuer hvælvede sig paa Skrænten Top, og naar vi de stille Sommeraftener sejlede hjem fra Sønderborg, skulde vi altid synge, og Ekkoet svarede inde fra Skoven. Senere lød der andre Stemmer inde fra Broagerland, der talte haarde Ord til de Danske i Dybbøls Skanser. Siden hen i Livet tabte *Johannsen* og jeg hinanden afsyne, og jeg tænkte ikke paa, at det var *ham*, der var bleven den kække og dygtige Talsmand for de Danske i Sønderjylland, som alle kendte. Her stred han med Tyskerne om hver Fodsbred Jord, og i Nykirke faldt ved det første Valg efter Krigen 1864 82 % danske Stemmer paa ham. Han fik en ganske anden lysende Bane end jeg, men jeg vidste stadig ikke, at det var min gamle Ven fra Angel. Saa hændte det sig langt senere, da jeg var Præst paa Strynø, at *Gustav Johannsen* kom til Rudkøbing, vor nærmeste Købstad, og talte ved et stort Møde. Ved dettes Slutning sagde han ud over Forsamlingen: „Det skulde undre mig, om

[1]) Den slesvigske Patriot Gustav Henrik Jöns Johannsen (1840—1901) kom 1859 paa Tønder Seminarium, var et halvt Aars Tid Lærer i Stolk og tog saa almindelig Skoleexamen i Kbhvn. 1861. S. A. blev han Skolelærer i Dollerup.

ikke min gamle Ven, *Laurids Prip*, er tilstede her i Aften!" Men jeg var ikke tilstede, og da jeg siden fik det at vide, blev jeg bedrøvet. Jeg glemmer aldrig *Gustav Johannsen*, jeg beundrer ham og er ham taknemlig for, at han i sine Kampens Aar huskede mig.

Livet gik imidlertid sin stille Gang i Nykirke Præstegaard med Arbejdet i Skolen og i Kirken, og efter Skoletiden med mine Studeringer i Hjemmet. Jeg skulde op til Examen artiums 1ste Del, der bestod af Fransk, Tysk, Geografi og Naturhistorie. Min Broder lærte mig Tysk, min Svigerinde Fransk, selv læste jeg de to andre Fag, og opsnappede paa min Vej den Hjælp, jeg kunde faa. Jeg tog da denne Examen, ligesom senere 2den Del, i Haderslev Skole, og det var en stor Glæde, da jeg med mine 25 Points i Lommen satte mig i Dagvognen om Aftenen for at køre tilbage til Flensborg. Der var ikke Tale om at sove, dertil var mine Tanker for vaagne, og da vi om Morgenen stod ud af Dagvognen, tog jeg strax min Bagage under Armen og begav mig til Nykirke. Jeg havde skrevet hjem, at det var gaaet ret smaat med Geografi og Tysk, de Fag jeg kunde bedst. I de andre to Fag blev jeg prøvet samme Dag, som jeg skulde rejse, og kunde altsaa ikke skrive, og da jeg nu ved Middagstid traadte ind ad Døren, kom *Rasmus* mig i Møde med et spændt Udtryk i sit Ansigt. „Naa?" sagde han. „Udmærket i Naturhistorie og Mg. i Fransk!" raabte jeg. „Hurra!" raabte han, „Vin

paa Bordet!“ Dette var vist letsindig sagt, thi der plejede ikke at være Vin i Huset, og det var der heller ikke den Dag, men der var en vis overdaadig Glæde over os alle, saa vi behøvede da heller ikke Vin. Dette var den første Examen, jeg havde underkastet mig.

Saa begyndte mit stille Liv igen, der var jo meget at tage fat paa. Jeg var jo begyndt paa Latin og Græsk og paa fortvivlede Forsøg paa at lære Mathematik under Pastor *Krogs* Vejledning. Der maatte læses tidlig og silde, og om Lørdagen, der var Fridag i Skolen, repeterede jeg alt, hvad jeg havde lært i Ugens Løb. Ferier kendte jeg ikke undtagen om Søndagen. Jeg holdt godt ud, men det begyndte at knibe med Synet, da jeg maatte besørge min egen Læsning ved Lys, og denne kunde tidt trække lidt længe ud paa Natten.

Oluf Morgenstierne,[1]) en Søn af Oberst *Morgenstierne*, der faldt paa Dybbøl den 5. Juni 1848, var kommen til Nykirke Præstegaard med sin Moder i 1859, for der at fortsætte sin Forberedelse til artium, som han havde begyndt i Borgerdydskolen i Kjøbenhavn, men som han for sit Helbreds Skyld maatte afbryde dér. Da Faderen faldt ved Bøffelkobbel, skrev hans Ven, General *Schleppegrell* til Studenterforeningen og anbefalede den 8aarige Soldatersøn til Foreningens Omsorg. Om han opnaaede andet ved sin velmente Skrivelse, end at *Oluf Morgenstierne* fik Navn af Studenter-

[1]) Oluf v. Munthe af Morgenstierne, død 1863, 22 Aar gl., var Søn af Oberstlieutenant Otto Ludvig v. Munthe af Morgenstierne (1792—1848) og Frederikke de Schouboe (1801—1890).

foreningens Plejesøn, ved jeg ikke. Jeg tvivler derom.

Faderens Bataillon havde ligget i Fredericia, og min Broder er formentlig derved kommen i Forbindelse med Familien. *Oluf Morgenstierne* begyndte at læse sammen med mig, og var mig til ikke ringe Hjælp, thi skøndt han ikke evnede at præstere noget stadigt Arbejde, kunde han dog give mig mange Vink, der lettede mig mit. Efter kort Tids Forløb holdt han helt op med at læse og fæstede sin Hu til Landvæsen.

Det var en meget stræng Vinter 1860—61, men det var alligevel en dejlig Jul. Vi var saa isolerede, som om vi havde siddet paa en lille Ø langt ude i Havet. Ikke engang Breve kunde vi faa. Men det lykkedes os med de faa Midler, vi havde til vor Raadighed at finde paa en utrolig Mængde Ting, og lunt og godt havde vi det, Brænde nok til Ovnen og tykke Mure om os, særlig i Julen, da Sneen paa flere Steder næsten naaede Taget. Da Foraaret kom, begyndte *Oluf Morgenstierne* at se sig om efter en lille Gaard, og fandt en saadan i Ulkebøl ved Sønderborg. Hans Moder droges stærkt til den Egn, da hendes Mand var begravet paa Sønderborg Kirkegaard. De købte Gaarden og flyttede derover.

Da jeg blev Kapellan i Stenstrup ved Svendborg (fra 1871 til 1873), traf jeg en gammel Kone fra Ulkebøl, som fortalte mig, at *Oluf Morgenstierne* kom meget i en Familie paa Augustenborg, og en Gang, da han og Moderen var inviteret

derud, havde de Unge endt Aftenen med Dans. Til Trods for Moderens Advarsler dansede Sønnen ogsaa, men blev syg og kørt hjem. Faa Dage efter døde han. Moderen beholdt Gaarden og havde den endnu under Krigen 1864, og „Morgenstiernes Gaard" i Ulkebøl var et kendt Sted og dansk Hovedkvarter endnu den 29. Juni.

En anden Læsekammerat havde jeg en Tid i *Johannes Busck*, en Søn af Præsten *Gunni Busck* i Brøndbyvester og Søstersøn af vor Nabopræst *Heinrich Beck*. Vi var meget forskellige og forstod ikke hinanden. Han opgav Studeringerne og har siden beskæftiget sig med forskellige Ting. Han blev gift med en sønderjydsk Pige og skal have en Flok dygtige Børn.

I Sommeren 1861, da jeg lige var bleven Gymnasiast, foranstaltede Borgerforeningen i Flensborg en Tur til Kjøbenhavn. Min trofaste Ven *Barfod* i Sørup fik det ordnet saaledes, at jeg kom med, skøndt jeg ikke var Medlem, „paa den Betingelse", at jeg „skulde synge for dem". Besøget i Kjøbenhavn var som et dejligt Eventyr for mig, endskøndt jeg undertiden havde en trykkende Følelse af, at jeg tilsneg mig noget af den Ære, der blev vist mig, da jeg ikke var indfødt Slesviger. Jeg havde været i Kjøbenhavn som 12 Aars Dreng, da jeg sejlede med Skipper *Jens Møller*, som i Sejlskibenes Tid bragte Passagerer og Stykgods fra Fredericia til Kjøbenhavn. Jeg tjente dengang mit Ophold som Bydreng hos Mægleren, nu kom jeg

som „Gymnasiast“ og saa Hovedstaden, Regensen og Elers Kollegium, hvor min Broder havde boet, som noget, der ogsaa kunde komme til at vedrøre mig. Hvad jeg i de faa Dage oplevede, var ganske overvældende. *Barfod* skaffede mig Bolig hos sin Stedmoder, der boede i Skindergade med Udsigt til Elers Kollegiums Have, hvor jeg senere skulde henleve lykkelige Aar som Student, og hos hende lærte jeg *Frederik Barfods* Familie at kende og sluttede Venskab med Sønnerne.[1]) Besøget i Tivoli og Musiken dér virkede helt betagende paa mig, Fyrværkeriet, de Tusinder af glade Mennesker, *Billes* Tale, og den Hjærtelighed, hvormed Sønderjyderne blev behandlede — som jeg stadig syntes, at jeg for min Part ikke havde rigtig Adkomst til — er mig uforglemmelig. En af Dagene var der Fest i Dyrehaven, hvor senere den „slesvigske Sten“ blev rejst til Minde. Vi var kørt derud i et uendeligt langt Vogntog og jeg sad i en blomstersmykket Vogn, der tilhørte Møller *Troels Marstrand*,[2]) og fra Eremitagen, hvor man trakterede os, kørte vi hjem i den lyse Sommernat. Det ærgrede mig dog lidt at maatte give de tyske Blade, der gjorde Nar ad Turen, Ret for mit Vedkommende, naar de hævdede, at det var de danske Embedsmænd, der havde foranstaltet

[1]) Immanuel Barfod var en Søn af Provsten i Faxe Hans Peter Barfoed og hans anden Kone Christine Charlotte la Cour, f. Guldberg. Det er hans tredie Kone Christine Elisabeth Barfod f. Priergaard (1800—1887) der nævnes ovenfor. Den bekendte Historiker Frederik Barfod var en Søn af Hans Peter Barfoed og dennes første Kone.

[2]) Den bekendte Industridrivende Troels Caspar Daniel Marstrand (1815—89) var dengang Borgerrepræsentant.

Turen til Kjøbenhavn, „wo sie gewiss viele Verwandten hatten“. Men Hovedmassen af Deltagerne var indfødte dansksindede Flensborgere, der i disse Glædesdage, som i de kommende Sorgens, viste, hvor de i deres Hjærter hørte hjemme.

Ved min Broders og hans Hustrus Besøg hos hendes Familie i Sorø, havde de flere Gange ved Bryllupsfester og lignende Lejligheder truffet General *Wilster*,[1]) der den Gang var Kommandant i Slesvig By, og som, stærkt kirkelig interesseret, var meget optaget af, hvem der skulde have det ledige Præstekald i Slesvig By. Han opfordrede *Rasmus* til at søge Embedet, og da hans Stemme maatte have en Del Vægt i denne Sag, blev Resultatet, som man kunde vente.

1862 blev min Broder forflyttet fra Nykirke til Embedet som Garnisonspræst i Slesvig, Præst for den frie danske Menighed dér med Kirke paa Gottorp Slot og med Forpligtelse til i Krigstilfælde at følge Armeen som Feltpræst. Han drog derned i Forvejen alene, da der var født en lille Pige i Præstegaarden, hvor Børnetallet nu var voxet til 4, og jeg maatte blive tilbage og være Familiens Beskytter. Min Svigerinde var længe syg, men efterhaanden kom vi over de værste Vanskeligheder, og henad Foraaret fulgte jeg hende og Børnene til

[1]) General Ernst Henrik Claade de Wilster (1808—81) blev 1860 Brigadekommandør og Kommandant i Slesvig By. Hans Søster Charlotte Ketty de Wilster (1806—1893) var gift med deres Onkel, Digteren Christian de Wilster (1797—1840), og det var hendes Søn, Lægen Fr. Bernh. de Wilster, der (se Side 144) blev gift med Frederikke Bojesen.

Sørup, hvor de skulde opholde sig, indtil Flytningen var overstaaet. Saa fik jeg travlt med Indpakning og Tøjets Forsendelse til Slesvig, og førte selv Hus, som jeg bedst kunde, i den tomme Præstegaard, indtil der var udnævnt og ankommet en Eftermand. Skolen skulde jo hver Dag passes, der skulde læses Prædiken i Kirken (en dansk eller en tysk) hveranden Søndag, føres Kirkebøger, sendes Bud eller jeg maatte selv gaa Bud til Nabopræsterne og Provsten i Grumtofte, naar kirkelige Forretninger gjorde en Præsts Nærværelse nødvendig. Klokkeringningen paa Søn- og Søgnedage besørgede jeg ogsaa, og forøvrigt maatte jeg tage imod og give Besked om alt, hvad der maatte indtræffe. Saa skulde der ogsaa læses og studeres. Mine Kundskaber var samlede saa hurtigt, og de sad saa løst, at der maatte arbejdes for at fæstne dem, inden de flød bort igen. Jeg troer nok, at jeg var lidt træt om Aftenen i hine Dage. Endelig fik jeg Meddelelse om, at Eftermanden, *Freuchen,*[1]) var udnævnt, saa jeg kunde sige Nykirke Farvel. Det var imidlertid blevet bestemt, at jeg, indtil min Broder var kommen ind i de nye, lidt vanskelige Forhold i Slesvig, skulde rejse til Kjøbenhavn og læse saa meget som muligt, samtidig med at faa mine Øjne behandlede af en Øjenlæge. Saa skulde vi forøvrigt se, hvad Tiden maatte føre med sig. Baaden laa parat til at føre mig til Søn-

---

[1]) Fredrik Nicolai Freuchen (1831—1900) blev Sognepræst i Nykirke 1862 og afsat af Preusserne 1864. 1867 Præst ved Vridsløse Straffeanstalt og 1877 i Højby, Holbæk Amt.

derborg, hvorfra jeg med Dampskibet skulde sejle til Kjøbenhavn.

Mine faa Ejendele var bragt ned i Baaden, Huset var lukket, Nøglen overgivet til vore elskværdige Naboer, Forpagter *Bärentsens* nede i Skolehuset, hvor jeg havde faaet lidt Middagsmad imellem, naar jeg blev træt af den tørre Kost, som jeg selv besørgede hjemme. Det var en Dag i Juli 1862, det blæste en lille Storm, og Søen var høj for den lille Baad, men jeg forsynede den godt, næsten for godt, med en Ballast af Sten, og jeg kom efter en meget haard Sejlads lykkelig til Sønderborg, hvor Fiskerne var lidt forundrede og tilbøjelige til at tro, at jeg havde sejlet vel dristigt, — men Fader byggede gode Baade. Med en Skipper, der netop gik til Slesvig, fik jeg Baaden dertil, og selv gik jeg ombord i Dampskibet „Diana" til Korsør og derfra videre til Kjøbenhavn, for der at faa mine Øjne undersøgte af en Øjenlæge — og forøvrigt at læse saa meget som Forholdene tillod det. —

De kendte Steder svandt for mit Blik — Dybbølbjerg, Borreshoved, Broagerkirke, Kajnæs og Kysten af Angel, hvor min kære lille Kirke til det sidste viste mig, hvor Nykirke laa, dér hvor jeg nu havde tilbragt 4 Aar, stille og ensformige maaske for andre at se, for mig saare rige, lykkelige og betydningsfulde.

I KJØBENHAVN

Jeg havde altsaa sagt Angel Farvel og drog til Kjøbenhavn. Dr. D— i Flensborg, en tidligere Barber, men en ganske dygtig Kirurg, havde vel set paa mine Øjne, der var angrebne af det forcerede Arbejde, og havde ordineret et Par blaa Briller, som jeg iøvrigt var meget glad ved, da de efter min Mening gav mig et lærd Udseende, men kurativt virkede de ikke. Jeg skulde nu have mit Syn undersøgt af en rigtig Øjenlæge.

Det var naturligvis en stor Begivenhed for mig at komme til at bo i Kjøbenhavn; jeg var Barn nok til at glæde mig over alt det Nye, over selve Forandringen, og jeg var ved taalelig godt Mod. Min Broder *Christian* var som Guldsmedesvend bleven gift[1]) og boede ude i Absalonsgade overfor Skydebanens Have og ved Jærnbanevolden. Jeg skulde bo hos dem, og *Rasmus,* som vilde sørge for mig, til jeg blev Student, vilde betale, hvad jeg kostede i deres Husholdning. I Angel havde jeg i Stenbjerg Præstegaard lært Konferensraadinde *Bech* og hendes Datter *Nanny Bech*[2]) at kende, og denne fik nu sin Fætter, Øjenlægen Professor *Lehmann*[3]) til at behandle mine Øjne. De fejlede ikke andet end at de vare overanstrængte,

---

[1]) Christian Prip blev gift 1862 med Thora Ekkardt, der døde Juni 1910.

[2]) Marie Amalie Bech (1788—1878), Enke efter Toldkammerdeputeret Herman Bech (1789—1842) var en Datter af den berømte Læge, Konferensraad Heinrich Callisen. Hendes Datter, født 1819, døde 1898.

[3]) Professor Georg Carl Heinrich Lehmann (1815—90). Hans og hans Broders, Orla Lehmanns, Moder var en Søster til ovennævnte Konferensraad Herman Bech.

hvorfor jeg kun maatte læse en halv Time ad Gangen og saa hvile lige saa længe.

I Brøndbyvester Præstegaard, hvor *Johannes Busck* havde hjemme, traf jeg cand. theol. *Ludvig Wagner*,[1]) der var Hjælpepræst hos den gamle *Gunni Busck*.[2]) Han var et af de bedste og reneste Mennesker, jeg har kendt, og jeg sluttede mig til ham med stor Hengivenhed. Jeg besøgte ham paa Borchs Kollegium og i hans Moders, den gamle Oberstindes Hus nede ved Børsen, og det var en Lykke for mig at have lært ham at kende. Naar han fandt paa noget, han kunde gavne og glæde mig med, var det ham altid en ligesaa stor Glæde at yde, som for mig at nyde.

Iøvrigt var jeg i Kjøbenhavn temmelig overladt til mig selv. Foreløbig var det Sommerferiens Tid, men *Wagner* læste med mig og skaffede mig for liden eller ingen Betaling en Lærer i Græsk, nemlig den nuværende Professor *Vilhelm Thomsen*, der boede paa Gammeltorv. Det kneb mest med de gamle Sprog, det andet kunde jeg jo læse en Del af alene; men Homer og Virgil og Horats kunde jeg ikke selv klare og læste da ogsaa noget med cand. *Hoff*, den senere Rektor i Sorø,[3]) men paa alle Omraader stod *Wagner* ved min Side med sin kærlige Omtanke. Naar han ikke prædikede

[1]) Ludvig Carl Moritz Wagner, født 1838, Søn af Oberstlieutenant Moritz Carl Fredrik August Wagner og Margrete Sophie Charlotte Manthey, blev 1894 Præst i Saxkøbing og tog sin Afsked 1900.

[2]) Gunni Busck (1798—1869), der 1844 blev Præst i Brøndbyerne ved Kbhvn., var gift med en Datter af ovennævnte Konferensraad Herman Bech, Juliane Marie Bech. Død 1896.

[3]) Bartholomæus Hoff, født 1840, blev cand. philol. 1865, Adjunkt ved Sorø Akademi 1867, Rektor 1894.

om Søndagen, vandrede vi ud til Charlottenlund og fandt en stille Plet, hvor han læste for mig, mest af Grundtvigs Digte, som han elskede og som var nye for mig. Turen ud og ind ad Strandvejen, med de mange søndagsklædte Mennesker, var mig noget nyt og morede mig inderligt. Vi endte gerne Dagen hos Fru *Wagner*, hvor der foruden Sønnerne kom mange unge Mennesker. Jeg havde jo havt saa lidt med jævnaldrende at gøre, og har uden Tvivl spillet en ret afstikkende Rolle mellem dem. Alt var jo nyt for mig, og jeg havde f. Ex. aldrig set, hvorledes det gik til paa et Bal, kunde ikke selv danse, lærte det heller aldrig siden, og jeg følte mig tidt lidt tilovers ved de Unges Sammenkomster. Kun naar der blev spillet og sunget, var jeg med, tog Del i Sangen og fik i det hele taget en Del Glæde ud af Selskabeligheden, endskøndt min Plads naturligvis var længst i Baggrunden, hvor jeg havde Øjne og Øre med mig.

Efterhaanden var Sommerferien tilende, og mine Øjne blev bedre. Hos *Christians* blev født en Datter, og jeg maatte søge mig en anden Bolig. Jeg kom til at bo i Fiolstræde paa en Kvist, fik en Sofa sendt over fra Slesvig og indrettede mig saa godt jeg kunde for de mindst mulige Penge, købte mig en Spritlampe og lavede min The, spiste forresten paa Dampkøkkenet i Studiestræde, undtagen de enkelte Dage, jeg var hos Konferensraadinden paa Østerbro [1]) eller hos Frøk-

[1]) Se Side 164.

nerne *de Schouboe* i Filosofgangen.[1]) Maden paa Dampkøkkenet smagte mig udmærket, men det var mærkeligt, saa hurtig jeg igen blev sulten bag efter. Et Par Søndage var Provianten sluppen op for mig, men da jeg havde et Par Spisebilletter, tog jeg mit Maaltid Kl. 12 og saa anden Gang igen Kl. 5, saa klarede jeg mig stolt. Søndag Formiddag var jeg altid i Kirke og hørte *Grundtvig* eller *Frimodt* og om Eftermiddagen paa Langelinie eller i Søndermarken, naar jeg ikke var sammen med *Wagner*.

Adskillige Middage, især i den varme Tid, gik jeg ned i en Kælder og spiste en Tallerken Tykmælk, hvorefter jeg løb hjem og fik et Stykke Smørrebrød til Eftermad. *Rasmus* sendte mig vel de nødtørftige Penge, men da jeg kendte hans Forhold, følte jeg mig forpligtet til at spare, hvor jeg kunde. Men lidt Lommepenge, 3 Skilling om Dagen, raadede jeg over til Smaafornødenheder, og da jeg ikke røg Tobak, købte jeg mig en Gang imellem en Kage hos en Konditor.

Da Sommerferien var til Ende, begyndte jeg at læse paa „Brødrene Dahls Kursus." Det var Magister *Frederik Dahl* og hans Broder theologisk Kandidat *Peter Dahl*,[2]) der bestyrede det. Af Lærerne kan jeg nævne cand. jur. *Drebolt*[3]) som

[1]) Oberstinde Munthe af Morgenstiernes fire Søstre boede ugifte i Kjøbenhavn. De var Døtre af Etatsraad, Stiftamtmand i Bergen Oluf Borch de Schouboe, der var død 1844.

[2]) Fhv. Bestyrer af Realskolen i Slagelse, Magister Frederik Clemens Bendtsen Dahl, født 1822 og Frederik Peter Jakob Dahl født 1833, der 1882 blev Præst i Kallehave, Præstø Amt.

[3]) Kontorchef i Generaldirektoratet for Skattevæsenet Carl Christian Drebolt (1835—1894).

Lærer i Historie, Overlærer *Kerrn*[1]) ved Metropolitanskolen i Græsk, og cand. philol. *Heise* i Latin.[2]) Der var meget at bestille, og jeg sled af yderste Evne. Det havde jeg ogsaa tidligere gjort, men her var jeg stillet noget anderledes, med Lærere paa alle Kanter, der uafladelig drev paa, uafladelig hidsede os fremad, uafladelig hver især gentog: dette Fag er det allervigtigste. Trods al min Umage følte jeg mig meget ulykkelig og syntes tidt, at det gik mere tilbage end fremad, og jeg blev rent fortumlet over alle disse „allervigtigste Fag!" Der blev vist mig megen Elskværdighed fra Lærernes Side, Magisteren selv var en saare elskværdig Mand og en fortrinlig Lærer, *Peter Dahl* var et fint og tiltalende Menneske, der gjorde sit yderste for os, *Drebolt* var en morsom Historielærer, og *Kern* forsødede os undertiden de græske Timer med at sætte en Kurv fuld af Graapærer midt imellem os. Mellem Kammeraterne kan jeg nævne *Hans Peter Barfod*,[3]) *Alexander Gulstad*,[4]) den tidlig afdøde Kemiker *Rudolfsen*,[5]) og der var en god Tone imellem os og jævn god Flid. Den uafladelige Hidsen og Stræben tog dog tilsidst Modet fra mig og foranledigede mig omsider til at skrive til min Broder om, hvor trykket jeg følte mig af Situationen, og at jeg tvivlede om

---

[1]) Overlærer ved Metropolitanskolen Carl Christian Christopher Kerrn (1819—1889).

[2]) Dr. phil. Carl Arnold Leopold Hejse, f. 1837. Rektor ved Viborg Kathedralskole fra 1892 til 1908.

[3]) Dr. med. Hans Peter Barfod, født 1843, prakt. Læge paa Frederiksberg.

[4]) Alexander Gulstad, født 1842, prakt. Læge i Holbæk.

[5]) Cand. phil. Rudolph Rudolphsen døde 1867.

at kunne naa at blive Student paa den Maade den følgende Sommer, naar jeg ikke fik Lov til at arbejde mere i Ro. Han forstod mig strax og tilbød mig at komme hjem til Slesvig, hvor jeg kunde faa god Hjælp og forresten læse paa egen Haand i Fred og Ro, som jeg var vant til.

I SLESVIG BY

Saa forlod jeg da igen Kjøbenhavn i December 1862 og rejste over Korsør til Kiel og over Neumünster til Slesvig. Her begyndte atter et nyt Afsnit af mit Liv. Jeg fik Lieutenant *Engelhardt*[1]) til Lærer i Mathematik, Adjunkt *Neergaard*[2]) i Latin og Græsk, *Johannes Helms*[3]) i Historie, og nu blev der læst med Liv og Lyst som aldrig før.

Trængte jeg til Hvile, laa vor egen lille Baad nede i en Vig af Slien, — vi boede paa Kleinberg ude i Frederiksberg — og saa sejlede jeg en lille Tur, kom frisk hjem og tog fat igen. Ogsaa over til Adjunkt *Neergaard*, der boede i Altstadt ved Domkirken, sejlede jeg tidt indenom Möwenberg, hvor Tusinder af Maager fyldte Luften med deres Skrig og fløj urolige om, som de i Følge Sagnet

---

[1]) Premierlieutenant ved 6. Bataillon Christian Ole Carl Engelhardt (1828—1905) blev Kaptajn 1867, faldt for Aldersgrænsen 1880 og blev Oberstlieutenant i Forstærkningen og Kasernekommandant i Kbh.

[2]) Anton Neergaard. født 1832, var Lærer ved Domskolen i Slesvig fra 1858 til 1864 og senere Rektor i Horsens fra 1889 til 1902.

[3]) Professor Johannes Helms (1828—1895) var Kollaborator ved Domskolen i Slesvig fra 1856 til 64, overtog Borgerdydskolen paa Chrhvn. 1867. Han blev 1857 gift med Marie Sophie Hansen, født 1838, Datter af Vexellerer H. P. Hansen.

skal have gjort lige fra dengang Kong Abel her lod sin Broder myrde. Det var en historisk Plet i vort Land jeg var kommen til. *Rasmus* prædikede i Gottorp Slotskirke, og bag ved Slottet laa Pöhler-Geheg, hvor Abels Lig var blevet sænket, da Munkene ikke længere kunde have det i Domkirken, og rundt om Byen blev der arbejdet ivrigt paa at sætte det gamle Dannevirke i Stand til at tage mod den Fjende, som man kunde vente — og som ogsaa kom. Sydpaa laa gamle Hadeby Kirke, maaske den første kristne Kirke i Norden, og mod Øst saa vi Bakkerne ved Mysunde, hvor der var blevet kæmpet haardt og snart igen skulde kæmpes. Mine Ture gik ud til Bustrup Dam, til Kongshøj og Selk og den gamle Kurgrav, Navne, der var godt kendt og blev det endnu mere.

De mange danske Embedsmænd i Slesvig By kom meget sammen og saa med Frejdighed de kommende Tider i Møde. Kommandanten, General *Wilster*, var ugift og kom meget i min Broders Hus tilligemed Mænd som *Johannes Helms*, Sekondlieutenant *N. P. la Cour*,[1]) gamle Oberstlieutenant *Rosenkrantz*,[2]) Overlæge *Hviding* med sine 9 Døtre[3]) o. m. a. Der blev opført Koncerter og Dilettantkomedier i de store Sale paa Slottet, og Kirken var fuld, naar min Broder prædikede om Søndagen.

[1]) Niels Peter la Cour, født 1834, Sekondlieutenant ved 6. Bataillon, Afsked som Kaptajn 1886, Oberstlieutenant i Forstærkningen, Afsked 1904.

[2]) Oberstlieutenant ved 4. Dragonregiment, Baron Frits Verner Rosenkrantz til Vorregaard, død 1882, 76 Aar gl.

[3]) Overlæge ved 6. Bataillon, Heinrich Carl Meinig Hviding (1809—77). Afsked 1868. Prakt. Læge i Odense.

Den livlige *Helms* foredrog Historien for mig paa en saadan Maade, at Interessen for dette Fag aldrig har tabt sig hos mig. Den sindige *Engelhardt* tog paa sin egen grundige Maade fat paa Mathematiken helt forfra, og jeg naaede netop at faa mine Pensa én Gang igennem, før jeg gik op, og jeg slap godt fra det. I Græsk fik jeg læst alt, inden jeg rejste til Haderslev, men i Latin manglede jeg endnu anden Bog af Horats's Breve og ars poetica, og det tyngede svært paa min Samvittighed, indtil jeg fik Adjunkt *Iversen*[1]) i Haderslev til lige før Examen at læse det med mig.

Examenstiden nærmede sig, og jeg følte, hvor meget der stod paa Spil. Mine Forældre havde stadig set med Mistro paa mine Bestræbelser. Moder skrev evig og altid til mig om *Andreas Abitz*, som nu allerede havde faaet en Andenlærer-Plads og snart kunde vente Forfremmelse, og jeg — jeg stod endnu ved det nederste Trin af Stigen.

Saa rejste jeg da til Haderslev. Da jeg kom ud af Gadedøren for at gaa hen til Dagvognen, mødte jeg en gammel, grim Kone, der bad mig om en Skilling. For at forsone den truende Skæbne gav jeg hende en hel Mark. Forbavset ønskede hun mig „Gottes Segen", — det var netop hvad jeg selv bad om!

Denne Maaned i Haderslev staar for mig i et underligt Lys. Der var noget intensivt over den;

[1]) Conrad Iversen, født 1833, blev 1858 Adjunkt ved Haderslev lærde Skole og 1864 afsat af Tyskerne. Han blev Rektor ved Frederiksborg lærde Skole 1889 og tog Afsked 1902.

alt det jeg tænkte paa og arbejdede paa, alt hvad jeg hørte og saa, samlede sig om dette ene: Examen. *Iversen* aabnede sit Hus for mig og læste Latin med mig, og Rektor, Professor *Thrige*,[1]) ydede mig Støtte og Hjælp, hvor han kunde. Da jeg havde skrevet den danske Stil og derved næsten havde naaet det Pointsantal, som var nødvendig for at bestaa, begyndte jeg at øjne Muligheden af, at det vilde lykkes mig. Da jeg havde naaet anden Karakter, maatte jeg for hvert Fag gøre Beregning over, hvad jeg kunde taale for at holde den fast. Og jeg beholdt den, jeg var paa Halvvejen til første. Jeg havde jo ved Siden af min Læsning maattet passe min Lærer- og Kirkegerning, var først for 4 Aar siden begyndt at lære at slaa op i et Lexikon og forresten været paa bar Bund i alle Fag. Den Dag, da vi nu ved Translokationen blev erklærede for Studenter og tog vore Studenterhuer op af Kjolelommen, var for mig en af de gladeste Dage i mit Liv. Jeg nævner Kjolelommen. Jeg ejede naturligvis ikke selv nogen Kjole, men jeg havde i Haderslev lært en Søn af *Laurids Skau*, stud. jur. *Jens Skau*[2]) at kende, et glimrende begavet Menneske, som ikke ret vilde bestille noget i København og derfor af Faderen var bleven kaldt hjem. Jeg kom meget der i Huset, og da han opdagede min Forlegenhed, sagde han: „Jeg har en Kjole, som jeg selv

[1]) Professor Søren Bloch Thrige (1820—1901) blev 1850 Rektor for Haderslev lærde Skole, men afsat 1864 af Tyskerne og udvist. Han oprettede s. A. „Haderslev Læreres Skole" i Kbhvn.", der bestod til 1890.

[2]) Jens Skau var bleven Reserveofficer før Krigen og døde 1865.

har taget artium i, den er ikke videre moderne, det har været min Faders, men de lader Dig vel nok gaa op i den, hvis Du vil laane den.“ Kjolen var ganske vist noget alderstegen, men den passede mig, og det var jo dog altid en Kjole, og i den gennemgik jeg Examen, og det var op af Baglommen paa den, *Laurids Skaus* gamle Kjole, at jeg halede min Studenterhue.

Om Aftenen var der arrangeret Studentergilde ude i Thomashus, et Beværtningssted uden for Byen, af Skolens ældste Disciple, hvis Gæster vi var. Der blev talt og sunget, der var skrevet en udmærket Sang af *Otto Bertelsen*,[1]) og jeg hørte for første Gang „Gluntarne“ blive sunget af et Par ældre Studenter. Den ene af dem, *Thorvald Paulsen*,[2]) faldt ved Sankelmark et godt halvt Aar efter. Vi blev meget lystige den Aften, enkelte af os gjorde for første Gang „alvorlige“ Erfaringer, og Haderslev Politi viste sig meget overbærende, da vi syngende gik hjem.

Næste Dag blev jeg af *Otto Berthelsen*, der var Velhaver, inviteret til at køre med i en Wienervogn til Kolding, og denne Køretur var som en Fortsættelse af Festen; Natten tilbragte jeg hos en Kammerat *Hans Jørgensen*,[3]) og næste Morgen begav jeg mig paa Vej til mit Hjem i Fredericia.

---

[1]) Otto Kyd Bertelsen (1844—1902) blev 1883 Sognepræst ved Olai Kirke i Helsingør og Provst.

[2]) Cand. jur. Thorvald Vilhelm Paulsen (1837—64), var Søn af Professor Paul Detlev Christian Paulsen og Margrethe Bloch, Enke efter Dr. phil. Peter Thrige.

[3]) Hans Jørgensen (1843—91), Søn af Klubværten Niels Jørgensen i Kolding. 1883 prakt. Læge i Holsted, Ribe Amt.

Jeg havde jo tidt skrevet hjem i de forløbne Aar, men jeg havde ikke set mine Forældre, siden jeg var begyndt at læse til artium.

Jeg glædede mig saa meget til nu at komme hjem, at min Gang efterhaanden gik over i et meget hurtigt Tempo. Da jeg kom ind i Forstuen, rev jeg Døren op og raabte: „Faer og Moer, nu er jeg Student!“ Moder sprang op og foer hen og omfavnede mig, Fader rejste sig rolig, men jeg saa, hvor bevæget han var, og at han kæmpede med Graaden; saa sagde han ligesom for sig selv: „Saa kan vi da igen se, at Fattigfolks Børn ogsaa kan komme frem.“ Og saa blev der talt og spurgt og svaret igen. Jeg blev i mit elskede Hjem i otte Dage, og disse otte Dage var mærkelige for mig. Da Spændingen nu var overstaaet, var jeg meget træt, men naar jeg rystede Trætheden af mig, var det kun for at vaagne til den glade Bevidsthed, at jeg virkelig var Student! Jeg gik op paa Volden, besøgte alle mine kære gamle Steder, var nede ved Jokums Vold, plukkede Jordbær, saa paa det dejlige Hav, laa i Græsset i det herlige Solskin, sov ind og drømte, og vaagnede igen med den stolte Følelse, at jeg nu havde naaet et godt Stykke frem ad Vejen til det Maal, som fra min Barndom havde været min Længsel, og som jeg saa tidt havde tvivlet om at naa. Jeg besøgte Stranden og Tømmerpladsen med alle mine gamle Bekendte, der alle tog Del i min Glæde. Jeg traf ogsaa de nye Studenter fra Fredericia Skole, som jeg i sin Tid havde set op til som til højere Væsener, der

„lærte Latin". Jeg har fortalt, at disse mine nye Kammerater inviterede mig ind til *Berings* for at spille Kegler. Det var jo i og for sig en ringe Ting, men for mig var det mere. Jeg begyndte nu at faa Mod til at se Livet fra en anden Side, end da jeg som Dreng stod dernede og rejste Keglerne.

Vor gamle Læge, Dr. *Nyborg*,[1]) trak mig rundt og viste mig frem, som om jeg var noget mærkeligt. I sin Godhed vidste han ikke alt det, han vilde gøre for at glæde mig, og det, han i disse Dage udtænkte og paa sin elskværdige Vis satte i Værk, erfarede jeg paa en saare glædelig Maade, da jeg en Maanedstid efter kom til Kjøbenhavn.

Og store *Peter Petersen*, der havde set mig voxe op og samle Spaaner paa sin Plads hver Aften, og som jeg havde rejst Kegler for mangen Søndag Eftermiddag, ogsaa han var ligesom stolt af mig. Han kom og tilbød mig at betragte sin dejlige Sejlbaad som min egen i den Tid, jeg var hjemme, og jeg sejlede dejlige Ture til Middelfart og Kongebroskoven, hvor jeg drak af Bedstemoders Kilde og besøgte Kusinerne i Middelfart, der var lidt stolte af deres Fætter Studenten. —

Fra Fredericia tog jeg med det lille Dampskib „Haderslev" til Flensborg og derfra til Slesvig By, til mit andet Hjem. Da jeg kom en Søndag Morgen, var hele Familien i Kirke, og da jeg gik op til Gottorp, kom jeg der netop, da min Broder

[1]) Claus Unger Nyborg 1820. Overlæge i Hæren til 1852. Prakt. Læge i Fredericia.

lyste Velsignelse over den talrige Menighed. Det var et glædeligt Møde, og glade Dage fulgte efter. Fremfor alt trængte jeg til at sove rigtig ud, og det gjorde jeg grundigt. Saa fulgte der Selskaber, baade hos General *Wilster* og hos Borgmesteren, *August Jørgensen* o. m. fl.

En Gang fulgte jeg med min Broder til Eckernførde, hvor han havde Forpligtelse til at prædike for Garnisonen. Oberst *Faaborg* var Kommandant i denne minderige By, og jeg tilbragte en Dag i hans Hus. Han havde selv studeret Theologi og morede sig med at udkramme al sin hebraiske Viden, som jeg jo intet kendte til. Aaret efter faldt han paa Als, som Kommandør for den Brigade, hvortil jeg hørte.[1]) Da jeg et Par Aar efter traf hans Enke paa Købmagergade i Kjøbenhavn og mindede hende om den glade Dag i hendes Hjem, brast hun i en hjærtelig Graad, og jeg var ikke langt fra det samme. De Dage i Slesvig er det ikke let at røre ved, det er stadig som et aabent Saar, og dog kan vi ikke lade være at røre ved det. —

Men August Maaned gled hurtig hen i Fryd og Gammen, og uden urolige Tanker saa jeg med næsten barnlig Tillid Fremtiden i Møde. Jeg stolede paa, at jeg altid kunde faa Timer, saa jeg kunde underholde mig selv, da jeg jo havde god

---

[1]) Oberst Theodor Christian Faaborg (1814—64) blev 1832 Student og tog 1834 Adgangsexamen til den militære Højskole. Sekondlieutenant 1838. Han blev 1858 Oberstlieutenant og Chef for 4. Bataillon, der 1862 blev forlagt til Eckernførde. I 1864 førte han 4. Brigade og faldt paa Als den 29. Juni. Han blev 1847 gift med Johanne Ida Mathilde v. Scholten, født Christensen, død 1895.

Øvelse i at undervise. Pastor *Hjort*, der var forflyttet fra Glücksborg til Michaelis Kirke i Byen Slesvig 1863, fik i Ferien Besøg af cand. theol. *Johannes Møller,*[1]) der var Inspektør ved Efterslægtens Skole i Kjøbenhavn, men hvad han og Pastor *Hjort* talte om med Hensyn til mig, fik jeg først senere at vide.

Forsynet med en Liste over de forskellige Skoler og deres Beliggenhed rejste jeg saa den 20. August 1863 over Kiel og Korsør til Kjøbenhavn.

STUDENT I KJØBENHAVN

Min Broder havde trolig holdt sit Løfte at hjælpe mig, til jeg blev Student. Nu stod jeg som Student i Kjøbenhavn med hele Verden aaben for mig, syntes jeg, og — med 3 Rdlr. i min Lomme. Min Broder *Christian* var flyttet hen i Krystalgade i en Mellembygning, der havde Vinduer ud til Borchs Kollegiums Have, og herhen styrede jeg min Gang, da jeg om Formiddagen Kl. $10^1/_2$ kom til Byen. Han arbejdede endnu som Svend og havde sit gode Udkomme, men sled tidlig og silde, og hans Hustru var en dygtig Husholderske, der ikke skaanede sig selv. Jeg blev hjærtelig modtaget, og der blev redt en god Seng til mig paa Gulvet.

Strax samme Dag gik jeg i Følge min Liste først

[2]) Johannes Møller født 1832 blev resid. Kapellan ved Vor Frue Kirke i Odense 1874. Tog Afsked 1892.

til „Efterslægten“ paa Østergade, der stod øverst. Det var den første Dag efter Ferien; Lærerne strømmede til for at faa deres nye Schemaer, Børnene løb ud og ind for at faa rede paa deres Klasser. *Brix*[1]) med det vældige Løvehoved og de rullende Øjne, stod midt i sit Værelse og gav Besked til alle Sider, kort, klart og bestemt. Saa kom omsider Turen til mig, og jeg stod foran den mægtige Mand, der ikke var fri for at indgyde mig nogen Frygt, da jeg noget fortumlet og forvirret af Situationen spurgte, om jeg ikke kunde faa nogle Timer. „Hvad hedder De? Hvem er De?“ spurgte han barsk, men da traadte *Johannes Møller* frem og hviskede noget til ham. Han saa igen paa mig, jeg følte det, som om han tog Maal af mig. „Kan De tage en Forberedelsesklasse i Religion og Dansk?“ Uden Betænkning svarede jeg ja. „Godt, her er Deres Schema. 14 Timer om Ugen, 2 Mark Timen; De møder i Morgen Kl. 8.“ Saa var jeg færdig. Jeg maa have svaret til Maalet, han tog af mig. Han blev min Ven, og i „Efterslægten“ tjente jeg mit Underhold, lige til jeg drog fra Kjøbenhavn som theologisk Kandidat.

I Slesvig havde jeg næsten daglig været sammen med *Johannes Helms* og hans Hustru, en Datter af Vexellerer *H. P. Hansen* paa Højbroplads.[2])

---

[1]) Etatsraad Carl Christian Brix (1820—1908), der var Bestyrer af Efterslægtens Skole fra 1851 til 1893.

[2]) Hans Peter Hansen (1802—1880) havde, uden at eje noget, skabt det for sin Tid største Vexellerer Firma i Kbhvn. „H. P. Hansen jun.“ Han var en i alle Krese afholdt og anset Mand, og gift med Ane Sofie Lange, Datter af Hørkræmmer Lange; hun døde 1872. Forretningen gik efter hans Død tilbage, og 1885 maatte Firmaets Bo opgives til Konkursbehandling.

Hun havde taget det Løfte af mig, at jeg strax, ja samme Dag jeg kom til Byen, skulde bringe hendes Forældre en Hilsen fra hende. Da jeg var lige i Nærheden, gik jeg derhen med det samme og traf Fru *Hansen* hjemme, en Dame med et højst elskværdigt og tillidvækkende Ansigt, som gjorde det let for mig at tale med hende. Hun forhørte sig nu om alle mine Forhold og spurgte mig tilsidst om, hvor jeg skulde spise til Middag. Jeg svarede, at jeg havde tænkt at spise paa Dampkøkkenet i Studiestræde, dér havde jeg altid spist før. „Nej," sagde hun, „De skal ikke spise paa Dampkøkkenet, De skal spise her. Kom her hver Dag Kl. 3 til Middag, og kom ellers saa tidt De kan og vil." Jeg havde vundet en moderlig Veninde, som jeg aldrig skal glemme.

I Løbet af $1^1/_2$ Time var der nu sikret mig 38 Kroner om Maaneden for Undervisning i Skolen og daglig Middagsmad i et godt Hjem hos elskværdige Mennesker. Et Par Dage efter kom der Brev fra Dr. *Nyborg* i Fredericia, at nogle gode Venner der i Byen vilde sende mig 10 Kr. maanedlig i mit første Studenteraar til Hjælp til Studeringerne. Man vil forstaa, at jeg var helt overvældet af al den Godhed, der fra alle Sider strømmede ind over mig.

Under mit forrige Ophold i Kjøbenhavn havde jeg i den sidste Maaned boet paa et Kvistværelse hos en rig Bagerenke, Fru *Westphal*, paa Nørregade Nr. 32. Hos denne lidt excentriske, men yderst godmodige Kone havde jeg faaet Lov til

at lade mine Ejendele staa, og jeg flyttede nu igen glad og fornøjet op paa min Kvist, stadig for 3 Rdlr. om Maaneden. Man kunde derfra se over til Bohrs Skole og lidt af Folketheatrets Bygning, men Gaden dernede kunde man ikke se, fordi Taget og Tagrenden sprang saa langt frem, men naar man lagde Haanden paa Taget og lænede sig langt ud, kunde man se det modsatte Fortoug. Dagen efter min Ankomst flyttede jeg ind, og forefandt min Sovesofa og min Spritlampe; Resten forsynede min godmodige Værtinde og hendes Niece, Frøken *Lautensack*, mig med.

Nu følte jeg mig først som flyttet til Kjøbenhavn. Jeg havde før været knuget og trykket af Forholdene, saa at jeg ikke havde Mod eller Lyst til at se rigtig paa Verden omkring mig. Nu først, da jeg var Student, syntes jeg, at jeg var kommen til Kjøbenhavn og opdagede først nu, hvilke aandelige Rigdomme der laa udbredte for mig. Det var med en egen højtidsfuld Følelse, at jeg betraadte Universitetet og med Beundring betragtede Vestibulen, og blev vel af de ældre blaserede Studenter, som kom og gik, betragtet med Medlidenhed. Jeg var jo nu ogsaa kommen saa vidt, at jeg kunde faa tilfredsstillet min Tørst efter Skønheden i Toner og Billeder. Jeg gik tidt i Theatret, og hos *H. P. Hansens* traf jeg daglig Vexelmægler *Carl Henrichsen*,[1]) en af min Broders gamle Venner, der af og til laante mig sin Billet til Musikforeningens Kon-

[1]) Den senere Direktør i Nationalbanken Carl Vilhelm Henrichsen, død 1871.

certer. Men Musik og Kunst er det vanskeligt at skrive om, og jeg vil heller ikke indlade mig derpaa.

— Saa var der Studenterforeningen paa Gammelholm, som var tagen i Brug om Foraaret, og som for os Russer viste sig i sin overvældende Pragt. Endnu var det jo saadan, at man følte sig helt højtidelig tilmode ved at være der, den var endnu for mig noget af et ideelt Skønhedstempel. Det er nok gaaet af den siden, og nu bygges der jo paa en ny. Vist er det, at jeg havde glade Timer dernede, med Musik og Sang og Taler og Sold oppe paa Salen. Ved Rusgildet havde jeg den senere Overpræsident, daværende Auditør *Oldenburg*, tilbords. Jeg havde set ham i Svogerens, Pastor *Johansens*, Hus i Haderslev.[1]) Han spurgte mig, om jeg ikke havde noget at sige, men dertil manglede jeg ganske Mod, jeg har aldrig holdt Taler i Studenterforeningen, men jeg morede mig kosteligt ved at høre paa de andre, først og fremmest *Vilhelm Rode*, der endnu staar for mig som den ideale Student.[2]) Hans Evne til at gaa ind paa de Unges Tankegang, rive os med, retlede og løfte os, var aldeles vidunderlig. Det viste sig efterhaanden, at jeg havde let ved at slutte mig til jævnaldrende Kammerater, og jeg fandt i Rusaaret Venner, der endnu er mine Venner.

---

[1]) Pastor Jensinius Johansen (1827—1902) var Præst i Haderslev fra 1860 til 1864. Blev 1874 Sognepræst ved Frue Kirke i Odense og 1888 til Svanninge i Fyen.

[2]) Overretsprokurator Vilhelm Rode (1832—86) var fra Slutningen af Halvtreserne til efter Krigen Sjælen i Studenterforeningslivet.

Jeg kom en Eftermiddag op i Foreningen. Der var kun ganske faa deroppe. De Gamle henne ved Hjørnebordet: *Otto Zinck*,[1]) *Carl Guldberg*,[2]) Bassangeren *Christian Lund*[3]) og nogle flere sad og nød deres Kaffe og deres Vittigheder; inde i Musikværelset øvede en ung Mand sig ihærdigt i at spille „den tapre Landsoldat" med én Finger, et Par sad fordybede over et Schakbræt, og der var en jævn døsig Tone over det hele. En ung Student med blondt krøllet Haar og livlige Øjne spurgte mig, om jeg vilde spille et Parti Schak med ham. Jeg svarede ham, at det neppe vilde more ham, da jeg kun lige kendte Trækkene, men han mente, at han vilde lære mig, hvad jeg manglede, og vi begyndte. Jeg blev naturligvis snart mat, men det morede mig, og vi blev ved, og jeg tabte igen. Han hed *Otto Lassen*[4]) og var Student fra Nykøbing paa Falster, hvor hans Moder boede som Enke efter en Skolelærer. Pludselig rejser han sig og faar travlt: „Jeg maa gaa, jeg skal ud og leje Værelse," siger han. „Hvor?" spørger jeg. „Det véd jeg ikke," svarede han saa, og da jeg meddelte ham, at der var et Kvistværelse ledigt ved Siden af mit, gik han hjem med og saa paa det og lejede det strax. Saaledes begyndte vort Samliv og et Venskab, som har holdt sig til denne

[1]) Skuespiller Otto Zinck (1824—1909) var dengang ansat ved det kgl. Theater, fra 1868 ved Folketheatret.

[2]) Direktør i Købstædernes Brandforsikring Carl Ferdinand Høegh-Guldberg (1821—1886).

[3]) Christian Lund (1836—94), Kontorchef i Finansministeriet.

[4]) Otto Viggo Lassen, født 1845 i Thorkildstrup, hvor hans Fader, død 1853, var Skolelærer. Prakt. Læge i Randers fra 1871. Gift 1884 med Louise Marie Rasch.

Dag. Vi delte troligt ondt og godt med hinanden, havde fælles Husholdningskasse og fælles Madskab, og der har vist aldrig været et ondt Ord imellem os. Med Hensyn til vore Maaltider gik det, som det kunde, og da jeg hver Dag spiste hos Vexellerer *Hansens,* kunde jeg godt undvære Aftensmad, men *Otto Lassen* havde sine „Fastedage", naar han ikke fik Middagsmad hos Slægtninge. Naar vi var rigtig paa Knæerne, var det som oftest, fordi vi havde været letsindige og været i Theatret eller i „Himmerig" eller „Helvede" og nydt Kaffe og Smørrebrød. Men Theatret drog os dog mest, og alt for tidt lod det os glemme, at der var langt til Maanedens Ende. Engang fik *Otto Lassen* vore sidste 2 Mark for at gaa i Folketheatret, ikke just af Interesse for selve „Gøngehøvdingen", men for en ung Dame, som han havde set i Genbovinduet i Fugleperspektiv, og som han havde set gaa i Theatret og nu gerne vilde betragte paa „lige Fod". Virkeligheden svarede neppe til Forventningen, thi den saa kostbare Forelskelse døde hurtig hen.

Megen Plads havde der aldrig været i mit Værelse, og min godlidende Værtinde flyttede pludselig en vældig stor Dobbeltseng ind til mig. Da jeg en Aftenstund kom hjem, stod den der med Sengklæder, Lagner og det hele, og hun stak sit store, graahaarede og krøllede Hoved ind ad Døren og sagde paa sit gebrokne Dansk: „Kan De den Seng bruge, jeg har den tilovers?" Jeg sagde Tak, men den fyldte jo lovlig meget, især naar vi

havde Fremmede. En Aften havde vi Punschegilde, Punschen blev lavet i Vandkanden, og vi drak af allehaande Glas og Kopper. Efterat vi havde sunget og talt i det uendelige, tilbød *Hans Byberg* at danse som *Pepita* og der blev klappet og raabt Bravo og sunget og drukket endnu mere, og ud paa Natten gik vi glade hver til sit og jeg i Dobbeltsengen. Men „Nachspielet" blev det „artigste", da vor fungerende Værtinde, Frøken *Lautensack* næste Dag sendte os et Brev med høflig, men bestemt Anmodning om for Fremtiden at afholde os fra slige Festligheder. Familien nedenunder havde truet med at sige op i Gentagelsestilfælde. Jeg havde aldrig set *Pepita*, men jeg tænkte jo nok under hele Forestillingen, at *Hans Byberg* ikke svævede slet saa let hen over Gulvet som hun. Naa, vi lovede Bod og Bedring, og vort gode Forhold blev snart igen oprettet.

Frøken *Lautensack*, der var tysk af Fødsel og Fru *Westphals* Niece, var Figurantinde ved Folketheatret og gav Undervisning i Sang og Klaverspil. Det maa være kommen *Otto Lassens* Moder for Øre, at vi boede paa en Kvist med en Figurantinde, som holdt vore Værelser i Orden og redte vore Senge og ellers Dagen igennem øvede sig selv og andre i Sang, for os at skønne paa en ret hjærteskærende Maade; og vor hele Menage maa være skildret paa en foruroligende Maade, thi en skønne Dag kom en Frøken *Sophie Heiberg-Jürgensen* fra Falster op til os. I Begyndelsen var hun noget reserveret og saa kritisk paa Omgivelserne, især

paa mig. Vi lavede Kaffe og hentede Fløde i Kælderen og fortalte hende løst og fast, og det gik rigtig fornøjeligt. Tilsidst ytrede hun Ønske om at hilse paa den Dame, som tilsaa vore Værelser, og det mente vi, at der intet kunde være i Vejen for; hun boede i Værelset til Gaarden lige overfor. Vi havde nu altid ment, at Frøken *Lautensack* uden Skade kunde have været lidt kønnere. Hun var en aldrende mager Skabning, der altid saa sulten ud, hvad hun maaske ogsaa var, og hun havde den Ejendommelighed, at hendes Øjne kunde se paa os begge paa én Gang. Daarlig klædt var hun ogsaa, og der maatte vist øves Storværker med hende, inden hun kunde „figurere" paa Scenen. Men en stakkels tjenstvillig Skabning var hun, som vi kom godt ud af det med. Vi lukkede nu Frøken *Heiberg-Jürgensen* ind til al denne Herlighed, og da hun kom ud, var hun meget fornøjet og rejste vistnok fuldstændig beroliget hjem igen. Vi morede os kostelig over denne lille Historie, da jeg mange Aar senere traf Frøken *Heiberg-Jürgensen* i *Otto Lassens* Hjem. Han var da Overlæge i Randers, og jeg var Præst i Værum.

Ved Studeringerne blev der ikke gjort synderlig meget. Der var altfor meget, der optog mig. Jeg hørte dog *Rasmus Nielsens* Forelæsninger, som interesserede mig i høj Grad, og da han i dette Semester docerede om Holberg, fik jeg først derved Øjet aabnet for denne mærkelige Forfatter, som jeg senere vanskelig kan blive træt af at læse. Saa hørte jeg ogsaa den gamle elskværdige

Sibbern, overfor hvem vi lovlig meget viste, at vi ikke var kommen ret langt ud over Barnealderen. Vi mente forresten, at vi kunde læse os til det væsenligste i hans Fag i hans Psykologi og Logik, naar Examen nærmede sig, og den var jo endnu langt borte. Saa hørte jeg *v. Mehren* i Hebraisk, men forøvrigt var jeg ikke lidt hæmmet af Skoletimerne, der allerede dengang og endnu mere senere hen hindrede mig i med Stadighed at møde paa Universitetet. Naar jeg paa nogen Maade kunde, hørte jeg ogsaa *Høyens* Forelæsninger i Antiksalen. Det var i det hele taget en meget lykkelig Tid for mig nu, da jeg havde Lejlighed til at se og nyde, hvad jeg hidtil saa meget havde savnet, om der end ikke kom andet ud deraf end at jeg følte mine Evner til at se og til at nyde Skønheden i den Verden, jeg levede i, ligesom voxe hver Dag.

Vexellerer *Hansens* havde lejet Sommerbolig paa det gamle „Springforbi" med den dejlige Park paa Skrænten mod Sundet, og jeg spaserede undertiden derud Lørdag Eftermiddag; men oftest kørte jeg med Hr. *Hansen* og Sønnerne henad Aften, naar vi efter hans Børstid havde spist til Middag paa Højbroplads. Dengang var Strandvejen mere aaben baade mod Sundet og mod Landet, saa det ene dejlige Billede fra Land og Sø efter det andet drog forbi vort Øje, og jeg, den fattige Student i den fine Landauer, følte mig lykkeligere end mangen Prins. Om Søndagen kom der mange unge Mennesker, og der blev leget og sunget og sejlet, især efter at Fiskeren, der ejede Baaden,

og som havde prøvet mine Kvalifikationer som Styrmand, erklærede, at han vilde betro mig sin Baad naarsomhelst. Jeg maatte tidt om Aftenen synge Svigersønnens, *Johannes Helms's* Sange for den gamle Vexellerer, og jeg havde i Slesvig lært flere, der ikke var trykte og som derfor var ukendte, selv i denne Kres. Mandag Morgen maatte jeg tidlig op for at være i Byen til Skoletid, men det var herlige Sommerdage, jeg tilbragte derude paa „Springforbi".

Frederik den Syvende var rejst til Flensborg og Slesvig, og Grevinden boede paa Glücksborg. Kongen holdt Manøvrer og inspicerede Dannevirke og havde ingen Ro paa sig. Der var vel ikke saa grumme mange Danske dengang, der turde lade det Spørgsmaal komme frem: om Dannevirke vilde svare til det, vi ventede. Den var jo Grænsevolden, hvor vi efter sidste Krig stod som Sejrherrer, den Grænse, som nu yderligere skulde fastsættes ved Fællesforfatningen, som man jo arbejdede paa. Det var i Aanden fra 48, at den allerstørste Del af det danske Folk saa paa indre og ydre Politik — og paa Dannevirke med. De, der stod Frederik VII nær, mente, at han begyndte at tvivle paa Dannevirkestillingen, og det er ogsaa blevet sagt, at denne Tvivl bidrog meget til at forøge den exalterede Stemning, der prægede hans sidste Tid.

Søndagen den 15. November var jeg som sædvanlig til Middag paa Højbroplads. Kl. 4 om Ef-

termiddagen gik jeg ned paa Gaden, det var et mørkt og uhyggeligt Efteraarsvejr, og der var mange Folk; men de færdedes saa forunderlig tyst, alle vidste jo, at Kongen var alvorlig syg. Da traf jeg en Bekendt, der spurgte: „Har De hørt, at Kongen er død?" Jeg løb op igen i Dagligstuen og bragte Budskabet. Der blev ganske stille, kun den gamle Fru *Hansen* sagde hen for sig: „Gud maa vide, hvad de kommende Tider vil bringe os!"

Nu fulgte disse urolige Dage, da man her i Kjøbenhavn kun levede for det Spørgsmaal, om den nye Konge vilde underskrive Fællesforfatningen eller ikke. Jeg troer, at adskillige af mine Samtidige blandt Studenterne var lidt i Uklarhed om, hvad det egenlig var, der skulde „skrives under". Jeg kunde heller ikke rose mig af nogen klar Opfattelse af Situationen, men saa meget havde jeg faaet ud af den, at Fællesforfatningen skulde knytte Sønderjylland fast til Danmark, og det var jo netop det, som jeg af yderste Evne havde haabet og arbejdet paa i de Aar, jeg havde levet derovre.

Kongen skrev under. Det var sikkert en tung Tid for ham, men smukkere og ædlere Kamp end den, han kæmpede for at vinde sit Folks Kærlighed, er ikke kæmpet, og jeg kan tilføje: smukkere Sejr er ikke vunden.

Udsigten til Krigen rykkede os stadig nærmere. Fra Slesvig hørte jeg om, hvor ivrigt der blev arbejdet paa Skanserne og om de mange

Soldater, der kom derned. I Kjøbenhavn mødte mange Indkaldte, som blev indkvarterede, indtil man kunde faa dem iklædte og udrustede. Der kom maaske nok noget frem af „Stemningen fra 48“, men den var langtfra saa tillidsfuld.

Jeg kunde ikke holde ud at sidde oppe paa min Kvist og læse, og jeg var meget i Studenterforeningen. Julen kom, men jeg rejste ikke til Slesvig. Min Broders Hus var altid fuldt af Militære, hvoraf Byen var overfyldt, og det kunde maaske blive vanskeligt at komme derfra igen. Juleaften tilbragte jeg paa Højbroplads, hvortil Fru *Helms* var kommen fra Slesvig med Børnene, Manden var bleven ved sit Embede.

Det var en underlig mørk Jul. Mange Hjem havde allerede sendt Fædre og Sønner til Sydgrænsen, og mange gik og ventede Ordre til at følge efter. Juledag rejste jeg til Sorø til *Bojesens* og *Wilsters,* og 2. Juledag til Hammer Præstegaard for at besøge vor gamle Præst fra Fredericia, Dr. *Rørdam.* Der var en underlig Uro over mig. Hæren samledes nede ved Dannevirke. Intet Øjeblik havde jeg, siden jeg 1858 kom til Angel, været i Tvivl om, at jeg i Krigstilfælde maatte være med for at forsvare mit Land. Efter Ferien var jeg hver Morgen Vidne til, at Afdelingerne marcherede til Banegaarden; der blev ikke gjort megen Stads af de Bortdragende, næsten lige saa lidt som af de langt færre af dem, som kom hjem igen. Krigen var jo endnu ikke erklæret, og nogle tvivlede vel endnu om, at det blev Alvor.

I Studenterforeningen var der Røre, og det saa ud til, at adskillige af Kammeraterne var ivrige efter at komme med, men da det kom til Stykket, var der ikke saa mange, som gjorde Alvor af det. En Ting var det jo at slaas til sidste Mand i Studenterforeningen, en anden Ting var det at gøre Alvor af det. Jeg skrev saa til mine Forældre for at faa deres Samtykke, men der kom et meget allarmerende Svar med Afslag tilbage. *Anders*, der havde en udmærket Stilling paa et stort Udvandrerskib, „Louis Napoleon", havde opsagt sin Plads og var lige kommen over Ejderbroen ved Rendsborg, da Tyskerne besatte det sydlige Brohoved, og han kom nu ombord paa Fregatten „Jylland" som Helbefaren. *Frederik* havde Hyre paa en Brig og var kommen til Stettin fra Ostindien, da *Rasmus* og jeg skrev til ham, at nu var Danmark i Nød. Han rejste strax til Kjøbenhavn over Lybeck, meldte sig ligesom *Anders* paa Orlogsværftet og blev ansat som Helbefaren paa Fregatten „Sjælland". *Rasmus* var jo som Feltpræst saa at sige allerede midt i Krigen. Nu syntes de Gamle, det kunde være nok, og de bad mig vente, til jeg blev indkaldt, — jeg var lige fyldt 21 Aar. Det samme skrev Dr. *Nyborg* til mig, idet han lod mig forstaa, at jeg, hvis jeg meldte mig, vilde miste den Understøttelse, som var mig sikret i mit første Studenteraar.

Saaledes stod Sagerne i Begyndelsen af Januar 1864. Jeg gjorde mig ærlig Umage for at faa noget bestilt til Filosofikum, men det vilde ikke rigtig

lykkes; det var nødvendigt, at jeg passede mine Timer i Skolen, men ogsaa mine Forelæsninger, — hvad jeg ikke gjorde.

Saa brød Krigen ud den 1. Februar. Fjenden gjorde sit første Stød mod Mysunde, men forandrede derefter sine Planer. Det var lettere at gaa over Slien ved Kappel, hvor der ingen Skanser var, og derfra foretage en omgaaende Bevægelse, hvorved han fra vor venstre Flanke kunde rulle hele vor Hær sammen; det har vi Danske lært at se bagefter. Den Gang herskede der en rasende Forbitrelse mod dem, der havde besluttet Tilbagetoget fra Dannevirke. Dannevirke opgivet! Vi forstod det slet ikke dengang. Da jeg hørte det paa Gaden, løb jeg op til *Hansens* og fortalte det, men jeg paadrog mig en drøj Irettesættelse af Fru *Helms*, der lod mig vide, at man for det første ikke maatte tro saadan umulig Sladder og for det andet ikke maatte løbe videre dermed. Vi fik dog snart Troen ihænde. *Helms* blev fordreven fra Slesvig By med de andre Danske, *Rasmus* maatte gøre det strænge Tilbagetog med Hæren fra Dannevirke. Hans svage Hustru maatte Dagen før paa aaben Vogn med 4 smaa Børn, det ene kun $^1/_2$ Aar gammel, køre fra Slesvig til Flensborg, derfra videre til Aarøsund, over Bæltet til Assens og saa videre til Odense; endelig naaede de til Sorø.

Nu blev der kæmpet derovre hver Dag, og hver Dag meldte Telegrammer i Studenterforeningen om Saarede og Døde. Der faldt jo især mange Officerer og andre Befalingsmænd, og der blev da offenlig-

gjort en Bekendtgørelse om Oprettelsen og Uddannelsen af flere Hold Officersaspiranter. Man vilde gerne have Studenter, som man mente i kort Tid kunde lære den nødvendige Theori, og som var kraftige nok til at gennemgaa en meget forceret praktisk Uddannelse paa Landkadetakademiet.

Nu trak det atter stærkt i mig. Dybbøl var belejret. Nej, jeg *kunde* ikke længere holde det ud! Jeg skrev min Ansøgning og meldte mig til Tjeneste i Februar og sendte saa Brev til mine gamle Forældre med Bøn om, at de ikke maatte blive vrede, men nu var det sket. Og underlig nok, nu kom der ikke et eneste bebrejdende Ord, kun kærlige Ord, og Løfter om, at de vilde bede Gud bevare deres „4 Drenge" i Krigen, alle dem, som de nu i Øjeblikket havde at raade over. *Christian* stod i Kjøbenhavns Borgervæbning, og *Hans* var som Jungmand paa Vejen til China.

Da *Carl Christian Hansen,*[1]) Vexellerer H. P. Hansens ældste Søn, der var juridisk Student, hørte, at jeg havde meldt mig paa Reserveofficersskolen, sagde han paa sin stilfærdige Maade: „Saa troer jeg ogsaa, jeg melder mig, Prip," og han meldte sig.

SOLDAT

DEN 14. Marts, samtidig med at det ældste Hold Aspiranter afrejste til Hæren og kom med i Kampen paa Dybbøl, mødte vi paa Landkadet-

[1]) Cand. jur. Carl Christian Hansen, der senere tog Del i Faderens Forretning, var født 1842 og døde allerede 1880.

akademiet i Fredericiagade. Flere af dette ældre Hold faldt i Kampen, og ved deres Begravelse i Kjøbenhavn stillede Aspirantskolens Elever paa Kirkegaarden og skød Æressalver over deres Kammeraters Grave.

Jeg vil gerne fortælle lidt om den korte Tid, jeg gennemgik denne Skole paa Akademiet, men den frembød ikke mange Afvexlinger; der blev fordret et strængt Arbejde: om Formiddagen paa Fælleden, om Eftermiddagen til Kl. 6 paa Skolestuen. Naar vi, udisciplinerede, som vi var, i kortest mulig Tid skulde lære ikke alene at lyde, men ogsaa at byde, maatte der jo tages alvorligt fat. Vi glødede af Iver efter at gøre vor Pligt, thi vi ansaa det for det mest krænkende, der kunde times os, at blive kasserede som ubrugelige til Befalingsmænd. Der maatte og kunde ogsaa være blevet noget udmærket af os, hvis vi havde faaet en tilstrækkelig Uddannelse, men hvor kort og mangelfuld den end var, troer jeg dog, det maa indrømmes, at Aspiranterne i Almindelighed udfyldte deres Plads.

For dem, der kom fra et lunt og hyggeligt Hjem, var Overgangen til Kasernelivet haard nok. Hver Deling havde en Samlingsstue med Bænke og lange Borde, hvor der blev spist og drukket, pudset Geværer og Lædertøj, børstet Tøj og smurt Støvler, røget Tobak og snakket og diskuteret, læst og skrevet — saaledes som jo enhver, der har været Soldat, kender det. I Sovesalene var Madratserne til at begynde med stoppet saaledes

med Langhalm, at de dannede runde Pølser, paa hvis Højderyg man laa og balancerede, til man gled ned og under almindelig Latter plumpede paa Gulvet. Efterhaanden lærte man at faa lavet saadanne Fordybninger i disse Halmsække, at man laa fast, og man var saa træt af Dagens uvante Beskæftigelser, at man sov, hvorledes end Lejet var. Siden, naar jeg laa i en Grøft eller paa den flade Mark om Natten, tænkte jeg med vemodig Længsel paa Halmmadratserne og de gode uldne Tæpper.

Klokken 6 lød en gennemtrængende Underofficers-Røst: „Aspiranterne op!" I en Fart kom vi op, fik os vadsket og paaklædt og sprang ned i Marketenderiet for at faa Kaffe og nogle Rundtenommer. Den ene Dag lignede den anden, og der var aldrig nogen, der knyede eller gjorde Vrøvl. Det var jo alvorlige Tider, og det maa have været et nemt Kommando for Chefen, den lille Major *Schädtler*[1]) med det lynende Blik under de buskede Bryn og den krumme Næse. En Tid lang gik vi i vore egne civile Klæder, og da var der ikke Tale om den senere strænge Pudsning af Mundering og Knapper, men de gamle glatløbede Geværer med den klirrende Ladestok var den eneste Genstand for vor ømme Omhu, og vi slog i dem under Exercitsen, saa det raslede efter. Efterhaanden blev Uniformerne færdige, og vi var

[1]) Major Otto Henrik Schädtler (1829—93) havde faaet Afsked som Major 1862. Da han ved Krigens Udbrud tilbød sin Tjeneste, blev han Chef for Reserveofficersaspirant-Skolen, der blev oprettet i Januar 1864. Han blev karakt. Oberstlieutenant 1869 og fik senere Patent som Oberst.

stolte, naar vi viste os i dem udenfor Akademiet, tæt tilknappede med skinnende Knapper, Livrem og Sabel. Vi skulde gaa med hvide Handsker, maatte ikke røge Cigar og altid spejde efter Overordnede, som vi uhyre stramt maatte hilse paa. Skolen var som sagt stræng, men Behandlingen var human. Efter Dybbøls Fald blev vi strax flyttet ud i Kastellet, da Akademiet skulde benyttes til Lasaret, og efter endt Prøve blev vi færdige til at afgaa til Regimenterne. Jeg valgte at komme til 6. Regiment, som havde ligget i Garnison i Slesvig By, og *C. C. Hansen* fulgte mig.

Vi fik pakket en urimelig Mængde Smaating i vore Tornystre og Brødposer, uden rigtig at gøre os klart, at vi selv skulde bære det altsammen, men vi lærte snart at skille os af med de fleste af disse Sager og at indskrænke vore Fornødenheder til det mindst mulige.

I Begyndelsen af Juni drog vi afsted over Korsør til Als, hvor Regimentet laa.

Min Broder *Anders* havde jeg af og til set, da han ofte blev brugt til som Prisemester at føre tyske Priser til Kjøbenhavn, hvor der efterhaanden samledes en hel lille Flaade af Prise-Fartøjer paa Rheden. Han havde kun lidt Mandskab med sig, men det var bevæbnet til Tænderne, da den tyske Besætning som oftest var større, og der forefaldt ikke faa Tilfælde, hvor der var Brug for Mod og Bestemthed. Da Budskabet kom om Slaget ved Helgoland, en af de faa glædelige Begivenheder i den saa ulykkelige Krig, og den sejrende Eskadre

kom til Kjøbenhavn den 15. Maj, saa jeg fra Kastelsvolden de høje Rejsninger af vore Orlogsskibe oppe i Sundet. Folk strømmede ud paa Toldboden og paa Langelinie, Kongen gik ombord, og der blev mandet Ræer, og Jubelen var mægtig. For at faa noget sikkert at vide om *Anders* lod jeg mig hurtigt ro ud til „Jylland", fik fat i en Underofficer og spurgte ham, om 145 var saaret. „145! Han fejler sgu'nte noet," svarede han og brølte ned i Storlugen: „145!" men der var ingen 145. Saa raabte han op i Rejsningen paa Fortoppen, og jeg saa da en kigge ud over Merseranden og saa komme entrende ned, og det var endelig den kære Broder. Han holdt af at snige sig op i Merset, naar han vilde have Ro til at læse; denne Gang var det „Erik Menveds Barndom", som han havde indenfor Skjorten. Han var straalende sund og frisk. Han var Kanonkommandør ved forreste Dækskanon paa Styrbordssiden, og de fleste af hans Folk var faldne eller saarede ved, at en fjendtlig Kugle var gaaet ind gennem Lønningen over Kanonen, havde ramt Skibsklokken, der hang paa Bakken, og Stumperne af Klokken havde saa ødelagt de fleste af hans Folk. Efter Slaget blev der uddelt 10 Dannebrogskors. *Anders* var den første af de Helbefarne, som blev indstillet, men da Chefen havde indstillet mange flere end 10, maatte der trækkes Lod, og Loddet traf ham ikke. 25 Aar efter, i 1889, blev det bestemt, at de endnu levende af dem, der var indstillet 1864, skulde dekoreres. Der blev samlet saa mange af Deltagerne i Slaget

som muligt, til en festlig Sammenkomst, men *Anders* var ikke at formaa til at gaa med, han holdt ikke af at blive „set paa", og han blev hjemme. Han var dengang Mester paa Havnevæsnets Plads paa Refshaleøen, og Havnekaptajnen, Kommandør *Lüders*,[1]) overrakte ham da nogle Dage efter, i Overværelse af samtlige Funktionærer og Arbejdere Dannebrogsmændenes Hæderstegn. Han slap altsaa ikke for ved den Lejlighed at blive „set paa", og han sagde, at den Dag var drøjere end selve Slagdagen. Senere fik han Stanislaus-Ordenens Guldmedaille og før sin Død (1909) Fortjenstmedaillen, men han bar ikke sine Dekorationer. Nej, saa vilde Folk maaske „se paa ham".

Min Broder *Frederik* naaede ogsaa, ombord i „Sjælland", at komme i Slag nede ved Svinemünde, hvor Flaaden blokerede. Det var en mindre Træfning. *Frederik* var ansat ved en af de faa riflede Kanoner, som der var særlig Brug for, da Tyskerne med deres langtrækkende Skyts kunde beskyde os, uden at vi kunde naa dem med vore, mest glatløbede, Kanoner. Paa Slagdagen kom en engelsk Transport-Damper nede fra Eskadren op i Sundet, og da den passerede Fregatten „Jylland", raabte Kaptajnen til gamle Orlogskaptajn *Holm*[2]): „There is fighting to day!" „Jylland" gik nu med fuld Kraft syd paa, men da den kom til Valpladsen, var Preusserne i Havn, fulgt lige til Døren

[1]) Kommandør Ferdinand Vilhelm Lüders (1827—1895) blev 1872 Havnekaptajn for Kbhvn.s Havn og Rhed.

[2]) Orlogskaptajn Peter Christian Holm (1807—64), Chef for „Jylland" ved Helgoland.

af de danske Skibe, der sendte dem Lag paa Lag, saa længe de kunde række dem. Da der strax blev sendt Baad fra „Jylland“, var *Anders* saa heldig at komme med i den og fik hilst paa *Frederik*, der sad i en af Batteriportene og kiggede efter ham. Jeg havde lige forsynet *Anders* med et Forraad af Tobak, som det jo altid skortede paa ombord, nu fik *Frederik* Tobakken. De talte længe sammen, *Anders* i Baaden, *Frederik* i Kanonporten. Saa siger *Anders* pludselig: „Er Du saaret, Du bløder jo?“ „Det véd jeg ikke noget af,“ svarede *Frederik* paa sin sindige Maade, men det viste sig nu, at han var bleven ramt af en Splint oppe i Hovedet, saa Blodet løb ham ned over Panden og Næsen. Det var dog ikke mere, end at de morede sig over, at han nu kunde sige, at han havde udgydt sit Blod for Fædrelandet. Jeg var godt kendt paa „Jylland“, og jeg benyttede enhver Lejlighed til at komme ombord, mens jeg var paa Skolen. Saa lød det ikke sjældent bagefter: „145! Laan mig en Pibe Tobak, Din Broder har jo nylig været her.“

Det var en glad og frejdig Skare, der den 9de Juni drog afsted med Jærnbanen til Korsør, hvor Dampskibet „Diana“ laa parat til at gaa til Hørup-Hav. Paa Dampskibet traf jeg Oberst *Faaborg*, som jeg kendte fra Eckernførde, og som nu var min Brigadekommandør, og blandt Kammeraterne kan jeg nævne *Bretton*,[1]) der d. 29. Juni fik begge

[1]) Franz Frederik Sophus Baron Bretton (1833—1864), cand. jur., blev saaret paa Als d. 29. Juni og døde paa Augustenborg Lasaret.

Benene afskudte og strax døde, endvidere *Skram,*[1]) der fik et Par Skudsaar i Kroppen, *Jacob Scavenius,*[2]) *Pietro Krohn,*[3]) *Otto Haslund,*[4]) *Kallenbach,*[5]) *Otto Just,*[6]) *Flemming Lerche*[7]) o. m. a. Forude paa Skibet traf jeg cand. theol. *Peder Lund*, som var Menig og som faldt en Snes Dage efter paa Als.[8]) Ham følte jeg mig meget tiltrukken af. Da vi sejlede ind i Hørup Hav, saa jeg igen de kendte Steder, Sønderborg, Dybbølbjerg, Vemmingbund, Broagerland, og i Syd skimtede jeg Angels Kyst med min kære gamle Kirke. Men nu var her Krig.

Der var stor Travlhed ved Hørup Hav, Ordonnanser kom og gik, Intendanter foer omkring, Vogne blev læssede og kørt bort med en Befalingsmand hos Kusken, vi unge Krigere stod og vidste hverken ud eller ind, og en overordnet Intendant optog enhver Forespørgsel som en personlig Fornærmelse. Saa tog et Par af os Mod til os, knappede omhyggelig Vaabenfrakkerne, trak hvide Handsker paa og henvendte os til Oberst *Faaborg*, der stod rolig og betragtede Travlheden, ligesom han ventede paa nogen. Vi gjorde stram Honnør og spurgte ham om, hvor vort Regiment laa, og

1) Asbjørn Oluf Erik Skram, født 1847. Protokolsekretær i Rigsdagen.
2) Jacob Frederik Scavenius, født 1838, Godsejer, Kammerherre.
3) Pietro Købke Krohn (1840—1905), Direktør for Kunstindustrimuseet, Professor.
4) Otto Carl Bentsen Haslund, født 1842, Kunstmaler, Professor.
5) Herman Carl Meinig Kallenbach, født 1845, Organist ved Slotskirken.
6) Otto Rasmus Just (1845—1908), Grosserer.
7) Flemming Ludvig Lerche, født 1846, Skovrider paa Lerchenborg.
8) Cand. theol. Peter Severin Lund, født 1834, haardt saaret som frivillig Menig ved 18. Regiment den 29. Juni 1864 paa Als, død paa Sandbjerg Lasaret den 18. Juli.

det var, ligesom det var det, han havde ventet, thi han rekvirerede strax en Vogn til os og gav os Underretning om, hvor vi kunde finde Oberst *Caroc,* Regimentschefen.[1]) Den forbitrede Intendant var nu lutter Forekommenhed, og kort efter rullede vi nordpaa forbi Sønderborg. Nogle ældre Officersaspiranter, som i stor Travlhed foer om ved Broen og Pakhusene, saa forundrede efter os. Ved Siden af dem saa vi jo rigtignok ogsaa ud som nyslagne Toskillinger, og jeg havde da heller ikke tænkt mig Muligheden af, at man kunde færdes i Tjensteanliggender i en saadan Tilstand af Urenlighed, som de befandt sig i. Men Glansen gik ogsaa snart af os, da vi kom til at leve i Løbegrave og Grøfter, uden Tøj at skifte med, og maatte lade det gennemblødte Tøj tørre paa Kroppen.

Med Oberst *Faaborg* talte jeg aldrig mere. Han faldt den 29de. Oberstlieutenant *Caroc* traf jeg i Brandsbøl, og jeg blev sat til 5. Kompagni under Kaptajn *Ingwersen.*[2]) Regimentsadjutanten, Premierlieutenant *Krag,* som jeg kendte lidt fra Slesvig, tog sig venligt af mig og fulgte mig til mit Kvarter.[3]) Vi Aspiranter blev i det hele taget behandlet elskværdigt og humant af Officererne og i det daglige Samliv henregnet til deres Kres.

Gid jeg kunde skildre min Kaptajn, som jeg nu

---

[1]) Oberstlieutenant Georg Vilhelm Caroc (1813—89), Kommandør for 6. Bataillon. 1865 Oberst, 1879 Afsked.

[2]) Frants Peter Ingwersen (1825—1899) blev Sekondlieutenant 1848, Premierlieutenant 1850, Kaptajn 1864. Han var efter Krigen Brygger i Slagelse.

[3]) Sekondlieutenant Frederik Vilhelm Krag, født 1836, Afsked som Oberst 1901.

i Maaneder kom til at leve sammen med. Han var en saare „frimodig“ Mand, ved visse Lejligheder saa frimodig, at jeg gik i en dødelig Angst paa hans Vegne. Han var gaaet med som Frivillig i første Krig og var avanceret til Premierlieutenant, senere havde han været ansat ved Jærnbaneanlæg; men da Krigen udbrød 1864, var det ham en selvfølgelig Sag atter at tilbyde sin Tjeneste. Han var et letbevægeligt Gemyt og saare godhjærtet, men han førte et Frisprog blandt Officererne og især ved de selskabelige Sammenkomster, som rigtignok var meget — frit. Han var i en overdreven Grad ømfindtlig for at blive mindet om, at han *kun* var Reserveofficer, og da han mente, at hans Erfaringer fra de mange Slag i første Krig nok kunde veje op med en Linieofficers theoretiske Kundskaber, levede han paa en spændt Fod med flere af sine Overordnede, især Oberstlieutenanten, idet han glemte, at denne ligeledes havde havt god Lejlighed til at gøre praktiske Erfaringer paa Slagmarken. Kaptajnen kastede sin Kærlighed paa mig, og jeg maatte tidt nedskrive Betænkninger og Svarskrivelser for ham, som jeg for hans Skyld havde al Grund til at frygte Følgerne af. Ved vore Sammenkomster, hvor Kaptajnen just ikke var totalafholdende, yndede han en Fremgangsmaade over for Chefen, som kunde gøre denne lidt aandelig tunge Mand ganske perplex. *Ingwersen* kunde da Gang paa Gang udbringe Oberstlieutenantens Skaal i de mest overdrevne Udtryk og med høje Forsikringer om, at han „paa Ære var en Hæders-

mand, skøndt han ikke havde saa ganske let ved at vise det". Ved saadanne Lejligheder kresede jeg om Kaptajnen og var ganske ulykkelig, indtil han endelig rejste sig og sagde: „Kom saa, lille *Prip,* og følg mig lidt paa Vej." Saa var jeg først rolig. I alvorlige Situationer var han ivrig og aarvaagen, lidt nervøs maaske, men utrættelig i at sørge for Folkene og meget elsket af dem. Jeg kom til at holde meget af ham og med Grund, thi han var i det daglige Liv elskværdig og let at omgaaes. Lieutenanten, *Røgind,*[1]) der siden kom til Garden, fik jeg kun lidt at gøre med. Han var Erke-Linieofficer og saa vist med fornem Overlegenhed ned paa os andre Smaafolk. En svensk Lieutenant T. hørte til den Kategori af Svenske, der havde opdaget, at Danmark var et Land, hvor man kunde „leve godt." Han omtalte tidt de Danske paa en saadan Maade, at jeg af yderste Evne maatte bide fra mig. Han var „Underlieutenant" og naaede aldrig videre i sit eget Land; her blev han Ridder, men han var en daarlig Soldat i et og alt, doven og ligegyldig over for sine Pligter.

Der var desuden to gamle Sergenter ved Kompagniet, den ene meget dygtig og brav, den anden, udygtig og lidt forfalden, saa jeg senere som Tambur ved Borgervæbningen i Kjøbenhavn. Kommandersergenten var i tysk Fangenskab, da han under Tilbagetoget i Vildelse paa Grund af Overanstrængelse løb lige i Armene paa Fjenden. End-

[1]) Sekondlieutenant Jens Christian Røgind, født 1838, død som Oberstlieutenant af Forstærkningen 1894.

videre var der en Aspirant foruden mig, en ældre theologisk Student, der var en altfor ivrig Kortspiller, men som efter Krigen tog sig sammen og blev Kandidat og Præst.

Kompagniet kom strax efter min Ankomst til Broballe, paa den nordlige Del af Als, hvortil Regimentet blev detacheret med et Batteri og en Eskadron Dragoner. Hvis der skete et Angreb paa Øen syd for Augustenborg Fjord, stod vi udenfor det hele; var Angrebet sket Nord paa, f. Ex. ved Hardeshøj, som det lige til de sidste Dage var paatænkt, var vi bleven ofrede. Det første Tilfælde indtraf. Da vi kom derover, var der Vaabenhvile, og alt var fredeligt. Vi holdt lidt Øvelser, havde enkelte Vagtposter ved Sundet og levede iøvrigt behageligt i den skønne og rige Egn. Jeg boede hos Gaardmand *Steffen Jessens*, der ikke vidste alt det gode, de vilde gøre mig; Konen var grædefærdig, naar jeg ikke spiste tilstrækkeligt af hendes gode Mad. Vi var 15 Aspiranter ved Regimentet og *Jacob Brandt*,[1]) *Hassing*,[2]) *Otto Just*, *Kallenbach* og jeg fik lavet en Kvartet, som *Kallenbach* dirigerede, og som senere skaffede os megen Fornøjelse. Naar jeg var paa Strandvagt i Løbegravene, kunde jeg se de tyske Vagtposter paa den anden Side Sundet og undertiden ogsaa i stille Vejr høre deres Tilraab: „Hannemann!“, der var

[1]) Jacob Frederik Brandt (1843—1908) var stud. theol. og Officersaspirant under Krigen, blev senere Kaptajn i Ingeniørkorpset og døde som Assistent hos Overvejinspektøren og Oberstlieutenant i Forstærkningen.

[2]) Vilhelm Valdemar Hassing, født 1841, har Afskedspatent som Kaptajn og er Toldinspektør i Odense.

ledsaget af uhøviske Fagter. Men der var jo Vaabenhvile, og vi havde blot at passe paa, at ingen Spioner gik i Land.

Den 26. Juni var Vaabenhvilen forbi, men allerede den 20. kom der Uro i Lejren, da der i Overenskomsten var brugt et Udtryk, der kunde forstaaes saaledes, at Vaabenhvilen allerede var forbi den 20. om Eftermiddagen. Regimentet rykkede da til Stranden, og fra nu af var Freden forbi. Vi var paa Arbejdskommando den hele Dag for at forstærke og udbedre Løbegrave og Dækninger, og blev saa dernede den korte Juninat. Der var en ejendommelig Stemning over disse dejlige Sommernætter ved det spejlblanke Sund.

Den 26. om Morgenen var vi i spændt Forventning om, hvad der vilde ske. Vi blev ikke længe i Tvivl, thi da det blev lyst, begyndte en hæftig Skydning fra Dybbøl mod Sønderborg og Als. Alt blev beordret til Kysten, og Skanserne ved Hardeshøj, ved Mels og ved Indløbet til Stegsvig blev besatte. Vort Kompagni blev den 28de sendt længere sydpaa, til Stevning og Stolbro Næs, lige overfor Arnkilsøre, og Dagen gik med at grave Dækning ved Stranden. Kaptajnen færdedes allevegne mellem Vagtposterne, og kom endelig Kl. 11 om Aftenen op paa Marken, hvor 1ste Deling stod i Reserve. Han kastede sig dødtræt ned ved Siden af mig og sagde: „Kald paa mig, *Prip*, naar De hører det mindste usædvanligt.“ Lidt efter lød der en lille Geværsalve. „Hr. Kaptajn! Der falder Skud!“ „Til

Gevær!“ raabte han, og med det samme var Folkene paa Benene. Saa hørtes der ikke mere. Først senere fik vi at vide, at det var de tyske Poster ovre i Storskoven, der ved en Fejltagelse havde skudt paa deres egne Baade, som i Følge den forandrede Bestemmelse om ikke at gaa over ved Ballegaard, men ved Storskoven, kom nordfra for at bruges ved Overgangen. Alt blev stille igen, og vi kunde se ret klart i den lyse Nat.

„Rolf Krake“ laa nede i Augustenborg Fjord, og i Sandvig, nedenfor os, laa en gammel Kanonbaad tæt inde under Land. Skoven paa Arnkilsøre kastede en bred sort Skygge udover Indløbet til Augustenborg Fjord. Vi var i en underlig Spænding, og spurgte hverandre indbyrdes, om det mon vilde drive over endnu denne Gang, og om hvorlænge det saa vilde vare. Men vi fik snart Svar. Pludselig, omtrent ved Ettiden, brød en Geværild løs sydpaa, som vi ikke havde hørt Mage til. De enkelte Skud kunde ikke skelnes, det var en eneste sammenhængende Masseild. Det varede længe. Vi hørte enkelte Hornsignaler, først danske, senere preussiske. Langt om længe kom „Rolf Krake“ ud og lagde sig udenfor Arnkilsøre og skød ned mellem Baadene, der saa strax var som blæste bort. „Bliver den nu bare ved, som den har begyndt, faar Tyskerne ikke Als i Dag,“ sagde Kaptajnen. Men den blev desværre ikke ved. Da den vendte og igen sejlede ned i Fjorden, myldrede Baadene atter frem fra Skoven ud i Sundet og — nu var Als tabt.

Hornsignalerne trak sig længere og længere Syd paa, og snart havde Tyskerne ved at trykke de Danske ned mod Kjær Vig, dannet sig et Brohoved, hvor de kunde sætte saa mange Tropper i Land, som de vilde. „Rolf Krake", som kunde have forhindret dette, blev jo borte. Vort Kompagni tog Stilling nede ved Stranden og skød over i Skoven, uden stor Sandsynlighed for at kunne naa derover. Vi opnaaede kun at henlede Fjendens Opmærksomhed paa os, og at de overdængede os med Granater. Det var ikke rart at staa der ørkesløse i Granatilden. Heldigvis fik jeg noget at bestille. Der var sendt en Baad ud fra Kanonbaaden, der laa nedenfor Skrænten i Sandvig, og da den vendte tilbage, sendte Kaptajnen mig ned for at høre, hvad der var observeret. Chefen, en Lieutenant *Marcher,*[1]) havde opfattet Situationen saaledes, at Tyskerne var drevne tilbage fra Als, og at Baadene nu laa og drev i Sundet. Da jeg ytrede en beskeden Tvivl herom, eftersom vi hørte tyske Hornsignaler syd paa, kom han i Land og gik op til Kaptajnen, samtidig med at en Dragon kom sprængende sydfra med Ordre til os om at holde Kysten til Kl. 9, og derpaa marchere nordpaa, hvor der henad Eftermiddagen vilde findes Transportmidler. Regimentets 1ste Bataillon blev sendt til Igen for med Vogne at transporteres sydpaa og dække Hærens Tilbagetog, og det blev den sidste danske Afdeling paa den sydlige Del af Als.

2den Bataillon blev altsaa staaende foreløbig, for

[1]) Sekondlieutenant Henrik Jørgen Marcher, død 1867, 30 Aar gl.

om muligt at hindre Fjenden i at lande. Vi lejrede os i Brandsbøl Skov. Kanonbaaden nede i Sandvig blev sprængt i Luften, og Mandskabet sluttede sig til os. Henad Formiddagen kom en Del fjendtlige Baade ovre fra Sundeved og forsøgte at lande i Skoven, hvor vi stod, men saa snart vi kunde række dem med vore Rifler, dængede vi dem til af alle Kræfter, og de fik travlt med at komme længere ned i Sundet og gik i Land dér, hvor vi havde staaet om Natten. Da „Rolf Krake" gik ud af Sundet, blev det os klart, hvad Tyskerne havde havt saa travlt med langs med Kysten under Vaabenhvilen, thi nu blev Skibet beskudt af en saa at sige sammenhængende Række af Batterier. „Rolf Krake" sejlede saa ind i Stegsvig og hentede de Kanonbaade og Transportskibe, som laa dér og som skulde føre os bort. Han lagde dem paa sin Læside, for saaledes at dække dem med sin mere haardhudede Krop. Kl. 9 afmarcherede vi, Kanonerne i Skanserne blev fornaglede, og vi gjorde saa vidt muligt rent Bord efter os. Nu kom vi der jo ikke mere.

Det var en tung March op til Nørreløkke, der ligger helt oppe paa Als's nordligste Strand. Det var stille Vejr med brændende Solskin, Vejene er smalle paa Als, og de har høje Hegn paa begge Sider. Der var Jammer og Elendighed i Byerne, som vi marcherede igennem, thi flere Officerer og Underofficerer havde faaet deres Koner derover under Vaabenhvilen. Nu var Mændene borte, og vi, de sidste paa den Del af Øen, drog ogsaa

bort. En stakkels ung Underofficerskone med et lille Barn paa Armen, tiggede og bad om at maatte følge med os. Jeg véd ikke hvad Enden blev, vi skulde jo videre — videre. Endelig naaede vi til Stranden og blev stuvede tæt sammen ombord i Transportbaadene og „Willemoes“, som tog dem paa Slæb, og Sejladsen begyndte til Faaborg.

Træt var jeg og sulten. Jeg havde den Dag kun havt en Chokoladestang at leve af. Nu stod vi der saa tæt opad hinanden, at der end ikke var Plads til at sidde ned. Chefen for „Willemoës“ kom hen til mig, og da han saa, hvor forkommen jeg var, bød han mig ned i Kahytten: „Gaa ned og se, om der er nogen Mad,“ sagde han, „finder De noget, saa spis bare væk.“ Jeg har altid havt et forunderligt Held til at træffe gode Mennesker. Jeg lod mig det ikke sige to Gange, men gik ned og fandt endnu et Stykke Rugbrød med Smør og Ost, som smagte fortræffeligt. Gulv, Borde og Bænke var optagne af sovende Mennesker, og det eneste Sted, der var ledigt, var den runde Forhøjning, hvori Skrueaxen gik; der lagde jeg mig, og uden at lade mig forstyrre af Skruens Larm faldt jeg strax i Søvn og vaagnede først henad Aften i Faaborg Havn.

Alt hvad der kom tilbage af Afdelingerne efter Kampen paa Als, ogsaa de Saarede, som kunde føres med, blev sat over til Faaborg. Vort Kompagni stillede ved Toldboden, og Kl. 10 havde vi de fleste samlede, vi smed os alle som én paa Stenbroen, glemte Tørst og Sult (Byen var allerede

udspist) og sov ind i det Haab, at vi blot maatte faa Lov til at blive liggende. Fra den 26de havde vi været paa Arbejde om Dagen og paa Forpost om Natten, marcheret lange Veje, smaasultet hele Tiden, og nu tilsidst været Vidne til, at Als var vristet eller tør jeg sige: gledet ud af vor Haand. Det var jo intet Under, at vi var trætte. Maatte vi nu blot blive liggende!

Ved Tolvtiden blev der rusket i mig og raabt: „Træd an, vi skal marchere!“ „Hvorhen?“ „Til Trolleborg!“ Tak, tænkte jeg, det var et rart lille Tillæg til disse Dages Oplevelser, men afsted maatte vi. Det var en lang og sørgelig March; naar vi et Par Gange holdt Hvil, faldt vi strax i Søvn, efter at have spændt Sulteremmen et Hul eller to længere ind. Omsider kom vi til Grønderup, en lille Landsby, hvor hele Kompagniet blev indkvarteret i en lille Gaard, saa det var vanskeligt at faa Tag over Hovedet. I Storstuen stod der to Senge, til Kaptajnen og Lieutenanten, og i et Hjørne laa der en Bunke smudsigt Halm til mig. Kaptajnen saa paa sin store Seng og paa mit duftende Leje og sagde: „Nej, lille *Prip*, i de Svinefjer skal De ikke ligge, her er Plads nok til os begge.“ Jeg fik et lille Fad Kærnemelk af den søvnige Kone og gik saa i Seng, efterat have afført mig Støvler og Vaabenfrakke. Kaptajnen havde hele Dagen været tavs og indesluttet. Han troede nu jeg sov, men jeg hørte ham ligge og mumle og atter og atter at gentage: Als er taget, Als er tabt, kan vi miste mer endnu! og han bøjede An-

sigtet ned i Puden og laa og græd ganske sagte. Tilsidst overvældede Trætheden mig, saa at jeg sov, og jeg sov lige til Middag næste Dag, da jeg vaagnede forpint af Sult.

Kaptajnen var staaet op for længe siden, Folkene havde afsøgt hele Huset og tømt det for alt spiseligt. Jeg fik mig renset og børstet lidt og gik saa ud paa Rov. Jeg spurgte strax, om der var en Præstegaard. Nej, Præstegaarden laa i Haagerup! Om der da fandtes en Skole? Jo, en Skole var der, nede i Udkanten af Byen. Den søgte jeg saa og fandt et Par gæstfri og elskværdige Lærerfolk, der ikke havde Indkvartering, og med god Villie gjorde deres yderste for at bringe mig paa ret Køl igen, og jeg spiste med en Appetit, som vist forbavsede de gode Folk. Manden hed *Lagoni*, og jeg skal ikke glemme hans og hans Hustrus Godhed mod en sulten Soldat.[1]) Samme Dag skiftede vi Kvarter og jeg kom til at ligge i en Gaard, der hed Kegelholme, tæt ved Holstenshus Dyrehave. Her nød vi Livet, fik vore Uniformer og Vaaben rensede og pudsede, og der blev foretaget Eftersyn af Munderings- og Udrustningsgenstande.

Min Broder *Rasmus* fik mig imidlertid opspurgt, efter forgæves at have søgt mig i Faaborg. Han havde efter Dybbøls Tab været ansat ved Hegermann-Lindencrones Korps i Vendsyssel, og var nu kommen til Fyen, hvor han rejste rundt til Afdelingerne og holdt Gudstjeneste enten i en Kirke eller paa Marken. Nu hjalp gamle *Caroc*

[1]) Lærer i Grønderup Otto Frederik Christian Lagoni, død 1866, 59 Aar gl.

ham med at finde mig, og saa rejste han beroliget til Kværndrup igen, hvor han havde Kvarter.

Forposttjenesten langs med Lillebælt begyndte, men jeg kan ikke huske alle de Steder, hvor vi sov om Dagen og var paa Post om Natten, indtil vi kom til Husby og Wedellsborg. Regimentet laa i Reserve i Byen med Piketter, Feltvagter og Vedetter langs med Stranden. Der var en vis Spænding over Situationen. Man talte om, at Tyskerne havde paatænkt en Landgang paa Fyen samtidig med Angrebet paa Als og allerede dengang havde samlet Baade dertil. Nu ventede vi ham hver eneste Nat. Kaptajnen havde en Nat givet mig det Hverv at udstille nogle Poster paa Steder, hvorfra der var god Udsigt over Stranden og til Baunerne, som blev antændte, naar der var Fare paafærde. Kompagniet laa i en Gaard, og Mandskabet stod under Gevær i Gaardsrummet. Pludselig ser jeg to Lys nede ved Stranden ud mod Wedellsborg-Huk. Der var ikke andet at gøre end strax at melde det til Kaptajnen. Han og Lieutenanten kom ud, og jeg viste ham de skinnende Lys. „Det er jo Baunerne, *Prip!*“ sagde Kaptajnen, og Lieutenanten var enig med ham; saa meldte han det til Majoren, Kompagniet blev hurtig ført i Stilling, men forinden lød Hornsignalerne gennem Byen: „Det hele hurtig Samling!“ I et Nu var Regimentet allarmeret, og saa gik det i Løb og Hurtig-March ned ad mod Stranden, men saa kom en Dragon ridende og meldte fra Brigaden, at det ikke var Baunerne, der brændte, men en Kanon-

baad med tændte Lanterner, der havde lagt sig tæt nedenfor, hvor Baunerne stod. Nu vendte Regimentet tilbage igen, og da det imidlertid begyndte at øsregne, var jeg lidt underlig tilmode ved at have foraarsaget al den Forstyrrelse, men haabede, at det ikke blev bekendt, at det var mig, der havde allarmeret Brigaden. Men det blev bekendt, thi paa Tilbagemarchen kom Oberstlieutenant *Caroc* og Major *Falkenberg*[1]) ridende forbi Kolonnen, og da de passerede vort Kompagni, spurgte *Caroc*: „Hvem har allarmeret os i Aften?" „Det har Aspirant *Prip* af 5te Kompagni," lød Svaret. De red forbi, men nu vidste hele Kompagniet, at det var mig, der havde gjort Allarm, og det var ikke med de venligste Blikke, man betragtede mig, medens Regnen strømmede ned og gennemblødte os til Skindet. Uagtet jeg ikke havde Grund til at bebrejde mig noget, følte jeg mig ret brødebetynget, inden jeg kom i Kvarter; men det hjalp paa Humøret, da der to Dage efter stod i Regimentsbefalingen: „Aspirant *Prip* har at anlægge Korporalsdistinktioner." Jeg kom saaledes et Skridt foran mine samtidige Kammerater, der endnu temmelig længe efter gik som Underkorporaler.

I den følgende Tid blev vi trukket mere og mere nordpaa, laa i nogle Dage ude paa Spidsen af Fønsskov med Dagskvarter i Sparretorns Lade og i andre Dage paa en lille Landtunge, Aalehovedet, hvor der var temmelig langt til menneske-

[1]) Major Gustav Adolf Falkenberg (1816—86), Bataillonskommandør ved 6. Regiment. Oberst 1867. Afsked 1880.

lige Boliger, og hvor vi paa mange fantastiske Maader tillavede vor Naturalforplejning. Men der skulde passes godt paa. Der var ikke langt over til Jyllands Kyst, og Nætterne var taagede. Det var mig ikke muligt at sidde stille, naar jeg havde min Halvdeling ude i Skyttegravene ved Strandbredden, end sige lægge mig og tage en lille Blund. Men om Dagen, i Solens Skin, nede paa den lille Skrænt tog jeg mig Revanche og sov mine 7 Timer.

Tilsidst kom vi op i Nærheden af Middelfart og Strib, hvor Bæltet er smallest, og hvor vi i stille Vejr kunde høre Tyskerne tale ovre paa Snoghøj og Lyngsodde. Jeg kunde fra Strib i min gode Kikkert se Taget af vort gamle Hus rage op over Volden; jeg kunde ogsaa se Folk gaa ovre paa Volden og mente at kunne kende min gamle Fader, men sikker paa det var jeg naturligvis ikke. Pinligt var det ikke at kunne faa et Bud derover, de Gamle havde i Maaneder ikke hørt fra os, de vidste jo nok, at *Rasmus* var i Fyen, at *Anders* havde været med ved Helgoland, og *Frederik* ved Svinemünde og at jeg havde været paa Als, da Øen blev taget, men der kunde jo være sket meget med os siden. Saa fik jeg at høre, at man undertiden kunde faa aabne Breve over med Parlementærerne, som næsten daglig mødtes i Baade ude i Bæltet. Jeg fik da gennem Pladskommandanten i Middelfart et aabent Brev, affattet saaledes, at kun de derhjemme kunde forstaa det, sendt afsted, som de fik Dagen efter til deres store Glæde, da

det jo ikke meldte andet end godt om alle deres „Drenge“. Naar jeg kunde, saa gik jeg til Strib og stirrede over til det gamle Hus for muligvis at kunne kende Fader oppe paa Volden.

I Krigens sidste Tid laa Brigaden som oftest i Egnen ved Bro, Asperup og Brenderup. Om Natten bivuakerede vi paa den aabne Mark ved Geværpyramiderne. Nætterne i Juli og August var forbavsende kolde, jeg vaagnede undertiden helt forkommen og forvildet af Kulde, især da Klæderne jo af og til var vaade. Jeg drak et Par Gange en Snaps Brændevin, der virkede vidunderligt; mere har jeg aldrig drukket hverken før eller siden, alene Lugten var mig modbydelig, og det er gaaet mine Brødre paa samme Maade.

Nætterne paa Hovedposten kunde iøvrigt, især naar vi laa en større Styrke samlet, være fornøjelige, og vi havde stor Glæde af vor Kvartet, og andre forhaabenlig ogsaa. En saadan mild Sommernat i den dejlige Egn, naar Maanen skinnede, kunde være aldeles uforlignelig. En Soldat lærer at gribe Øjeblikket og nyde den Glæde, det bringer.

Under alt dette gik Fredsunderhandlingerne deres Gang. Fra den 6. til den 13. August blev saa endelig samtlige Afdelinger fordelt i Fyen og Sjælland. Vor Brigade (4de) fik Stabskvarter i Køge. Saa begyndte vor March gennem Fyen, Banen var ikke færdigbygget, undertiden fulgte vi Banelegemet et lille Stykke, men ellers fulgte

vi Bivejene uden om Odense, og i Nyborg blev vi indskibede i Transportbaade og bugserede til Korsør.

Og hermed er min lille „Krigshistorie“ forbi; thi Opholdet i Køge var yderst fredeligt og — behageligt. I Fyen var Befolkningen vistnok træt af at have Indkvartering; i Køge havde de næppe havt Soldater i Byen siden 1807. Da vi kom marcherende, tog de pænt imod os, Damerne viftede til os fra Vinduerne og kastede Blomster til os. Saaledes var det ikke allevegne, der var Steder, f. Ex. Roskilde, hvor man næppe vilde hilse paa de Regimenter, der skulde i Kvarter, og det var netop Regimenter, der havde ofret deres halve Mandskab for at forsvare Dybbølstillingen. Jeg førte forreste Deling, da vi rykkede ind i Byen og hen paa Torvet, hvor Kvarterbilletterne blev uddelt. De fleste af os fandt venlige Familier, der villigt aabnede deres Hjem for os.

For os Aspiranter blev der nu begyndt et Fortsættelseskursus i militære Videnskaber, og Tiden gik let og behageligt for os. Det var saaledes altsammen godt nok, ogsaa det, at da mine samtidige Kammerater blev Korporaler, blev jeg Sergent; men saa naaede jeg heller ikke højere paa Ærens Stige. Ministeriets Løfte, da vi blev antagne til Officersaspiranter, at vi efter endt Uddannelse enten skulde blive Officerer eller som Menige træde ind i Geleddet, blev ikke holdt. Da man ikke mere havde Brug for os, sendte man os hjem. Jeg naaede saa langt, som jeg kunde naa

fra min Side, og blev Sergent og efter Sigende indstillet til Officer. Der gik Sagn om, at vi ved eventuel Indkaldelse skulde udnævnes til Lieutenanter, men efter nu at have gjort Tjeneste fra Marts til December 1864 blev jeg indkaldt i Aarene 1867, 1869 og 1870, stadig som Sergent. Nogle Kammerater, af hvilke flere kun var Korporaler, sagsøgte Ministeriet og opnaaede at blive Officerer; jeg vidste intet derom og havde ingen Interesse deraf, haabede jo at blive Præst og havde ikke Brug derfor; maaske var Ministeriet ganske godt fornøjet med at lade os nu overflødige Personer forsvinde i Stilhed, men det generede mig senere lidt, at jeg ikke, saa vel som mange andre, naaede det, jeg var uddannet til og som var mig lovet. Dog kom disse Tanker slet ikke frem dengang, de er voxet op senere.

Da Krigen var forbi, var Spændingen ogsaa borte, og nu kunde jeg ikke lade være at tænke paa, at mine Ruskammerater, hvoraf kun en eneste, nuværende Professor *Carl Feilberg*,[1]) var gaaet med i Krigen, nu havde absolveret deres Filosofikum og begyndt paa deres Embedsstudium. Naar jeg engang slap hjem til Kjøbenhavn igen, havde jeg forspildt min Understøttelse fra Fredericia, havde glemt min Filosofi (som jeg rigtignok aldrig havde kunnet ret meget af) og havde kun mine Timer i „Efterslægten", som *Otto Lassen* havde passet i min Fraværelse, at bygge paa. Nu var de

[1]) Professor, Overlæge ved Øresundshospitalet Carl Adolf Feilberg, født 1844, var frivillig Menig ved 5. Regiment, blev saaret og fanget paa Als den 29. Juni, men flygtede fra Fangenskabet i Flensborg.

militære Øvelser kun Tidsspilde for mig. Men hele Efteraaret gik hen, og vi blev ikke hjemsendte. Vi øvede Vidundere af Tapperhed i og omkring Køge, erobrede Byen et Par Gange og tabte den igen efter en morderisk Gadekamp, og de Køge Borgere med Damer fik et levende Billede af Krigen og dens Rædsler; men det fik ogsaa en Ende, og der fulgte en Tid med jævn Kedsommelighed og Længsel efter atter at tage fat paa Bøgerne. Hver Dag blev af Vigtighed for mig; thi jeg havde besluttet at tage Filosofikum i Januar sammen med dem, der var „dumpede" om Sommeren, og det var mange i de Aar, da *Rasmus Nielsen* i sin Krig med *Adolf Steen* slog Russerne ihjel forfode.[1])

Endelig fik jeg ved Regimentschefens Velvillie Lov til at rejse til Kjøbenhavn, og den 15. December 1864 sad jeg igen paa min Kvist paa Nørregade hos *Otto Lassen*. Det kære Menneske var rørende glad over, at jeg var kommen igen. *Brix* nikkede fornøjet til mig paa Skolen, og mine Drenge trængte sig om mig og spurgte ivrigt, om jeg var bleven saaret. Saa glade de øjensynligt var ved at se mig, troer jeg dog, jeg vilde have interesseret dem betydeligt mere, hvis jeg havde mistet et Ben eller en Arm. Vexellerer *Hansens* aabnede atter deres Hus for mig paa den gamle elskværdige Maade. Frøken *Lautensack* skelede endnu vildere med sine Øjne,

[1]) Professor i Filosofi Rasmus Nielsen (1809—84) og Professor i Mathematik Adolph Steen (1816—86) førte i Aarene efter 1860 en hidsig offenlig Polemik i Anledning af den førstes dristige Brug af Mathematikken i sin Filosofi.

da hun saa mig igen, kort sagt, alt var igen lagt tilrette for mig.

Krigsaaret havde været en Rekreationstid for mig. Jeg kunde nu igen tage kraftigt fat og Tiden gik med mit gamle Arbejde i Skolen om Dagen og med at læse Filosofi, manuduceret af *Rudolph Schmidt,* til den 20. Januar 1865, da jeg gik op til Filosofikum og fik 2 Lauder og 1 Haud, og glad var jeg.

SLUTNING

Jeg tog mig først en lille Ferie og besøgte *Rasmus*, der efter at være bleven afskediget som Feltpræst foreløbig havde taget Bolig i Middelfart, samt mine Forældre i Fredericia.

Det var jo en sørgelig Tid for vort lille lemlæstede Fædreland, og det var ogsaa en vanskelig Tid for vor Familie. Fader formaaede ikke mere at arbejde til Stadighed, *Rasmus* var afskediget med Ventepenge, *Christian* arbejdede endnu som Guldsmedesvend, *Anders* og *Frederik* ventedes hjem efter et Aars Orlogstjeneste. Det syntes nu at være mig, der havde de bedste Udsigter. Jeg var da den yngste af dem, der var hjemme, havde Filosofikum, gode Informationer og gode Forbindelser.

Jeg tog da endnu flere Timer i „Efterslægten" og i „Søsterlig Velgørenheds Skole" og fik Dagen helt besat med Undervisning. Derefter lejede jeg

to Kvistværelser ude i Wildersgade paa Christianshavn, til mig og de to „Orlogsmænd", da de kom fra Tjeneste og fik deres væsenligste Arbejde derude, den ene paa Styrmandsskolen, den anden paa Jacob Holms Tømmerplads. Nu begyndte jeg at holde Skole for dem om Aftenen, de trængte begge til at lære noget rigtigt, og de maatte ikke slippes, før det var sket. De skulde næsten oplæres fra bar Bund, men det gik adskilligt lettere og fornøjeligere nu end under Lærer *Jensens* Vejledning i Borgerskolen i Fredericia. Da jeg havde saa mange Timer i Skolerne, blev der ogsaa Raad til at sende lidt Hjælp hjem til de Gamle, hvor det i høj Grad tiltrængtes.

Broder *Christian* kunde heller ikke blive ved at arbejde som Svend. Der maatte slaaes et Slag for at han kunde blive Mester. Der maatte bringes Midler tilveje, saa han kunde leve et Fjerdingaar, leje sig en større Lejlighed med Værksted, og anskaffe sig Guld og Værktøj. Saa gik jeg til min gamle Ven *H. P. Hansen*, der gav mig til Svar: „Deres Broder kan faa, hvad han behøver, paa de Betingelser, han selv ønsker!" Saa var han hjulpen, han etablerede sig 1865, og da han var dygtig, fik han Arbejde nok, holdt flere Svende, betalte sit Laan hos *Hansen* tilbage, gik jævnt fremad og erhvervede sig inden sin Død en smuk Stilling i sit Fag. Ved sin Flid og Dygtighed erhvervede han sig Anseelse og nogen Formue. Han døde i Juni 1889.

Rasmus kunde ikke holde sig uvirksom i Mid-

delfart, men oversatte forskellige Ting og oprettede en lille Højskole i en Bondestue i Kauslunde, indtil han 1866 blev Præst i Egense.

I Oktober 1865 tog *Frederik* en rigtig god Navigationsexamen og havde nu Forudsætningerne til at naa fra Bakken forude til Skansen agter, hvor Chefen og Officererne har deres Plads. Og hvordan vi havde baaret os ad, véd jeg næsten ikke, men han fik sin Examen, uden at vi havde gjort Gæld. *Anders* havde taget Arbejde paa Jacob Holms Plads, for at tjene lidt Penge til sin Uddannelse som Skibskonstruktør, men opgav det snart for at lægge al sin Kraft paa sin theoretiske Uddannelse. Han havde glimrende Evner, men der var ogsaa Brug baade for dem og hans Energi. Med de videnskabelige Forudsætninger var det smaat bevendt, han maatte først lære at regne og skrive og lidt Mathematik. I Foraaret 1866 kunde han afslutte med gode Kundskaber i Konstruktion og særlig i Vandbygningsvæsen. Hvad der hjalp ham, var hans vidunderlige Evne til, ligesom Fader, at bruge sine Øjne og lære af alt, hvad han saa, og han havde paa sine lange Rejser set meget.

Nu kunde vi forlade vore Kvistværelser i den ældgamle Bryggerigaard i Wildersgade, og det var paa høje Tid; thi vi var ved at blive opædte af Væggetøj. Vi prøvede mange Ting for at faa Bugt med dem, men Skaden var vist saa indgroet, at der næppe har været andet Middel, end det som blev anvendt, da Hamburgeren frydede sig over, at hans Hus brændte: „Wenn dat nich gut för de

Wanzen is, dann wet ich nich, wat beter is.“ Min herlige gamle Sovesofa, mit Klenodie, solgte vi til en Marchandiser tilligemed hele vort Løsøre, der bød os 5 Rdlr. for det altsammen, — og vi slog gladelig til.

Anders rejste nu hjem til Fredericia og overtog det gamle Hus og Omsorgen for vore Forældre. Han byggede større Skibe efter sine egne Tegninger, han ombyggede Havnen og fik større Vandbygnings- og Broarbejder, f. Ex. ved Lunderskov-Esbjerg og Køge-Faxe-Banerne og førte et saare virksomt Liv. I Aaret 1882 blev han Mester paa Havnevæsnets Tømmerplads paa Refshaleøen, og 1875 var han bleven gift med *Alberta Bentzen.* Han døde 26. Februar 1909.

Vor yngste Broder *Hans,* der var født d. 13. April 1846, kom strax efter sin Konfirmation tilsøs og var sjelden hjemme. Han sejlede paa Østersøen og China, forliste flere Gange, sidste Gang paa Amerikas Vestkyst, hvor han forblev og tog Del i Kystfarten. Han ejede tilsidst selv et Par Smaaskibe og Skibsparter. Da han efter 12 Aars Fraværelse kom hjem paa Besøg 1874, fik han sin Broder *Frederik,* Styrmanden, der nu var bleven Enkemand, til at følge ham til Amerika. Her gik de begge i Kystfarten og købte sig senere en Farm i Mendocino, nord for St. Francisco, hvor de levede et stille Liv i en af Jordens skønneste og frugtbareste Egne. *Frederik* døde i Aaret 1905 af Apoplexi paa Hospitalet i St. Francisco, og *Hans* solgte saa Ejendommen og kom hjem til Danmark

med hans Aske, som blev stedet til Hvile ved hans Hustrus og vore Forældres Side paa St. Michaelis Kirkegaard i Fredericia. *Hans* lever nu i vor gamle By i de Omgivelser, hvor han henlevede sin Barndom.

Vi skrev nu 1866, og endnu havde jeg ikke faaet udrettet synderlig meget med Hensyn til mit eget Studium. Om Sommeren tog jeg vel Prøverne i Hebraisk og patristisk Latin, men skulde nu først tage fat paa Theologien. Jeg havde flere Gange forgæves søgt Regens og Kommunitet, men jeg anvendte jo flere Aar af min Studentertid paa en saadan Maade, at Professorerne fra deres Standpunkt ikke kunde værdsætte mit Arbejde synderligt højt. Hvert Aar mødte der ny Hold af Ansøgere med deres Flidsattester i den mest glimrende Orden, og de fik billigvis de ledige Pladser, medens jeg vel blev regnet mellem dem, der var sakkede agterud og i Færd med at blive studiosus perpetuus, cand. phil. og Timelærer o. s. v.

Jeg var flyttet hen i Nicolaigade, havde faaet samlet mig lidt Indbo og begyndte rigtig at læse. Lidt havde jeg læst, men alle mine Kundskaber var jo, som tidligere bemærket, samlede lidt skyndsomt, de var ikke saaledes „indbankede", som de bliver det under en ordnet Skolegang, og det var ikke ganske let at komme i Gang igen efter det urolige Krigsaar og det spredte Arbejde med de mange Skoletimer og Brødrenes Undervisning i de følgende Aar. Jeg indsaa, at jeg maatte have Hjælp og begyndte at fæste mine Øjne paa Elers's

Kollegium, da det lod til, at jeg ikke *skulde* have Regens og Kommunitet. Jeg henvendte mig i den Anledning til gamle Professor *Clausen*, Kollegiets Eforus, der tidligere havde vist sig venlig stemt imod mig. Han tilbød mig nemlig engang, da jeg som Ansøger var oppe hos ham i hans dejlige, ejendommelige stille Værelse i Professorboligen i Universitetsgaarden, en saare velkommen maanedlig Hjælp paa 5 Rdl., som jeg hentede hos ham. Det varede dog ikke længe, thi saa døde gamle *Puggaard*,[1]) og Professoren aabenbarede saa, at det var denne, der havde givet ham Pengene til en fattig Student, og at Understøttelsen altsaa nu hørte op.

Jeg søgte altsaa Elers Kollegium og fik det da ogsaa i September 1866, og tilbragte dér fire lykkelige Ungdomsaar, de tre sidste som Kollegiets Inspektor.

I det *Hansenske* Hus kom jeg stadigt, og tidt om Søndagen ud til deres dejlige Landsted „Tryggehvile" i Ordrupskrat. Men jeg blev ogsaa en Dag overrasket ved at modtage en Indbydelse fra *Orla Lehmann*.[2]) Den var upaatvivlelig foranlediget af Frøken *Bech*, hans Kusine, der styrede hans Hus, og som var en Datter af Konferensraadinden paa Østerbro. Jeg blev nu opfordret til at komme der til Middag hver Onsdag sammen med nogle andre Studenter.

[1]) Den bekendte Handelsmand Etatsraad Hans Puggaard (1788—1866), hvis Særhed i Velgørenhed gik Haand i Haand med hans storslaaede Tænkemaade paa dette Omraade.

[2]) Orla Lehmann (1810—70) gik af som Minister Nytaarsaften 1864 og kom ikke mere til at spille nogen Rolle. Krigen 1864 gjorde ham til en gammel Mand, hvis Kraft var brudt. Han mistede allerede 1849 sin Hustru Annette Marie Bolette Puggaard, Datter af ovennævnte Hans Puggaard, og hans Kusine, Amalie Bech, styrede hans Hus.

Orla Lehmann boede dengang i Bredgade, lige for St. Annaplads, i en efter mit Skøn imponerende dejlig Lejlighed. Jeg traf dér hver Onsdag en Del unge Studenter, som vel dengang alle var ubekendte Størrelser, men hvoraf ikke faa blev fremragende Mænd; jeg er vel nu den mest ubekendte af hele Flokken. Der var *Julius Lange*,[1]) min Kollegiekammerat fra Elers Kollegium, den senere Kunsthistoriker, *Gotfred Rode*,[2]) Husets vordende Svigersøn, der jo var betydeligt ældre end os andre, *Gertz*,[3]) den nuværende Professor, og *Søren Sørensen*, der blev Professor i indisk Filologi[4]) — og mange andre.

Der var noget mærkeligt oplivende, jeg fristes til at sige „tændende" over *Orla Lehmann*. Jeg vil ikke sige, at han kunde faa os Unge til at sige ret meget, og jeg havde ogsaa en Følelse af, at han ikke brød sig om det. Vi var lidt bange for ham, og havde derfor ikke Mod til at udtale os, thi han slog ret ubarmhjertigt ned med sin skarpe, klare Røst og skulde nok faa ethvert svagt Punkt frem for Lyset og vurderet efter Fortjeneste, og naturligvis endte det altid med, at han stod ophøjet og herlig, hvad jeg forøvrigt i mit stille Sind

---

[1]) Kunsthistorikeren Julius Henrik Lange (1838—1896) havde før Krigen rejst i Italien med Grosserer H. Puggaard. 1866 tog han Magisterkonferens.

[2]) Gotfred Benjamin Rode (1830—78) tog Magisterkonferens i nordisk Filologi 1864 og blev 9. Maj 1866 gift med Orla Lehmanns Datter Rota Margrethe Lehmann (født 1846). Han døde som Højskoleforstander paa Skovgaard i Ordrup, og hun blev 1879 gift med Forfatteren Erik Vullum.

[3]) Martin Clarentius Gertz, født 1844, blev Student 1864. Ved Madvigs Tilbagetræden 1880 blev han hans Efterfølger som Professor ved Universitetet.

[4]) Søren Sørensen (1848—1902) blev med ovennævnte H. Puggaards Hjælp Student 1867 og 1902 Professor ved Universitetet i indisk Filologi.

ogsaa erkendte ham for at være. Men hans Fremgangsmaade var ikke den „majevtiske", som Sokrates brugte, den at hjælpe de Unge til at komme frem med deres Ideer og Tanker og klargøre dem, („Maja" betyder jo en Jordemoder). *Orla Lehmann* forekom mig dengang at være ligesom noget forblændet af sig selv, og vi blev hans Baggrund. Da jeg senere læste hans efterladte Skrifter, som han netop udarbejdede i de Aar, fik jeg en noget anden Opfattelse. Han, der havde taget saa mægtig Del i vort politiske Liv fra en fremskudt Plads, har vel ogsaa havt en tungere Følelse af Ansvar end de fleste, — og ikke alle kunde forsøge paa at blive den kvit ved at rejse til Ny Zeeland. Timerne i *Orla Lehmanns* Hus var interessante, vi var i en oplivet Stemning, naar vi gik derfra, en Stemning, der ikke var fremkaldt af Vin, thi Vin saa vi aldrig, men Tankerne var kommen saaledes i Bevægelse, at jeg for min Part vanskeligt kunde faa Ro i mig til at læse Theologi bagefter, maaske ogsaa fordi han, naar Lejlighed gaves, langede ud efter Theologerne med god Villie. Der skulde i saa Tilfælde have været svaret, men det havde hverken jeg eller de andre Theologer Mod eller Evne til.

Med Frøken *Margrethe Lehmann*, senere Fru *Gotfred Rode*, talte jeg jævnligt, og hun forstod langt bedre end Faderen at faa os Unge til at sige noget. Faa Dage før hendes Bryllup kom hun, efter at vi Studenter havde sagt Farvel, ud i Forværelset og kaldte *Christian Møller* og mig tilside

og indbød os til Brylluppet.[1]) Vi var da baade i Frelsers Kirke, hvor gamle Pastor *Fenger* viede hende, og siden i Hjemmet i Bredgade, hvor der var mange Gæster, blandt hvilke jeg følte mig lidt ensom. Den højt begavede *Christian Møller*, der studerede Filosofi og var en ivrig Brøchnerianer, gjorde adskillige satiriske Bemærkninger, undertiden ret hørligt, der tydede paa, at han ikke brød sig stort om det hele. Han syntes i sin filosofiske Udvikling paa dette Tidspunkt nærmest at være kommen til den stoiske Opfattelse af Livets Fænomener. Der var vist i det store Selskab ikke to Mennesker, der var saa forskellige som han og jeg. Det var maaske derfor, man havde valgt os to af Studenterflokken. *Orla Lehmann* udbragte Brudeparrets Skaal paa følgende Maade. Han stod midt i Salen med en Pokal fuld af Champagne og sagde: „Da der sidst blev drukken af denne Pokal, blev *Marie Puggaard Marie Lehmann.* Jeg drikker af den igen i Dag, da *Margrethe Lehmann* bliver *Margrethe Rode.*“ Brudeparret drog tidlig bort, og Gæsterne skiltes. Paa mig gjorde det hele, hvor skønt og pragtfuldt det end var, et underlig spredt Indtryk, men det kom maaske af den staaende Souper, som jeg aldrig før havde været med til.

Jeg har kun talt én Gang siden med *Orla Lehmanns* højt begavede og aandfulde Datter, det var Aaret efter paa Frederiksberg Slot; da havde hun sin lille førstefødte Søn paa Armen.

---

[1]) Cand. phil. Christian Møller, født 1844, døde af Brystsyge 1868 hos Lehmanns paa Frederiksberg Slot.

Noget stort eller interessant oplevede jeg ikke indenfor Kollegiets gamle klosteragtige Mure, men jeg havde den Lykke at leve sammen med elskværdige Mennesker og gode Kammerater. Dusbrødre var vi alle, og vi havde fornøjelige Hviletimer nede i den skyggefulde Have med de vældige Elmetræer ud til Skindergade. Selskabelige Sammenkomster og Sammenskudsgilder var ret hyppige, og ved slige Lejligheder myldrede det med aktuelle Viser og Sange. Undertiden besøgte *Otto Lassen,* der boede paa Regensen, og jeg hinanden i Slobrok og Tøfler, og om Vinteren udfordrede Kollegiet og Regensen hinanden til en Kamp paa Snebolde; men forøvrigt levede vi et stille Liv, og da jeg blev Inspektor, var det mig en saare fredelig Stat at regere over. Inspektor skulde efter Fundatsens Ordlyd være: den „besynderligste" af Alumnerne og have „Indseende" med de andre Alumner. Jeg fik mange Gange at høre, at jeg var Inspektor, fordi jeg var „den besynderligste".

Tidspunktet er kommen for mig til foreløbig at standse disse Optegnelser.

Forfatteren til disse Optegnelser Pastor *Laurids Prip* er født d. 13. December 1842. Han blev theologisk Kandidat d. 20. Januar 1870 og samme Aar 10. August gift med *Marie Sophie Petræa Mollerup*, Datter af Kammerraad, Proprietær *Christian Mollerup* og *Nielsine Henriette Færch.* Hun døde Aaret efter d. 23. Maj

1871. Han blev 18. November 1871 Kapellan i Stenstrup og Lunde i Fyens Stift, 1. September 1873 Kateket i Svendborg, 15. September 1876 Sognepræst i Ærøskøbing, 18. August 1879 Sognepræst paa Strynø, 28. Juli 1887 Sognepræst til Værum og Ørum i Aarhus Stift og 3. August 1893 Sognepræst paa Ourø. Den 23. Juni 1874 blev han gift med Anna Jacobine Dorothea *Smith*, født 5. August 1850, Datter af Professor, Docent i slavisk Sprog og Literatur, Dr. phil., Caspar Vilhelm *Smith*.

PERSON-REGISTER

Abitz, Andr., Skolelærer, 146, 171.
Agerup, Chr., Skibskapt., 116.
Ankersen, Smedem., 8 f. — Sara, f. Prip, 7 ff.
Ammundsen, Jørg. Vilh, Kammerr., 15.
Asp, Olfert Fischer, Fabrikant, 81 f, 113.
Bache, Lærer, 13.
Barfod, Chr. Charl. la Cour, f. Guldberg, 160. — Chr. Elisab., f. Priergaard, 160. — Fr., Prof., 160. — Hans Peter, Præst, 160. — Hans Peter, Læge, 168. — Immanuel, Præst, 148 ff., 159. — Joh. Chr. Fr., f. Thomsen, 148 f.
Bauer, Niels, Skipper, 40.
Bech, Amalie, 223. — Hermann, 151, 164. — Hertha Louise, f. Thomsen, 151. — Marie, f. Fischer, 151. — Marie Am., f. Callisen, 151, 164, 166, 223. — Nanny, 151. — Peter Heinr., Præst, 150 f., 159.
Bechmann, Jul. Axel, Præst, 123.
Beck, Jens, Bonde, 142.
Bekker, Jens Peter, Præst, 150.
Bender, Chr., Lods, 50 f., 99. — Jokum, Fisker, 49 f. — Søren, Skipper, 50, 114.
Bering, Hotelejer, 114, 175.
Bertelsen, Otto Kyd, Præst, 173.
Bjerg, Mikkel, Gaardmand, 133.
Bjerregaard, Janus Bagge Friis, Rektor, 65, 75.
Bille, Steen Andersen, Admiral, 55, 88, 91 ff., 100.
Bock, Christen Asp, Grosserer, 81.
Bojesen, Rasm. Bruun, Læge, 120, 189.
Boisen, Carl Chr., Præst, 122—128, 136.
Bonnesen, Chr. Hattemager, 7 f., 80. — Karen, f. Prip, 7 f., 80. — Rasmus, Hattemager, 8.
Brahesborg, Lars, Artillerist, 95

Brandt, Jac. Fr., Officersasp., 203.
Bretton, Franz Fr. Soph., Baron, Officersasp., 198 f.
Brix, Carl Chr., Etatsr., 178, 217.
Buhl, Bager, 33.
Busck, Gunni, Præst, 159, 165. — Jul. Marie, f. Beck, 165. — Johs. 159, 165.
Byberg, Hans Geo., Stabslæge, 115, 184. — Ole Stub, Købm., 115.
Bärentzen, Forp., 163
Bønnelycke, Tobaksfabr., 108.
Børup, Jeppe, 12.
Bøttcker, Bonde, 148.
Callisen, Heinr., Konfr., 164.
Caroc Geo. Vilh., Oberstltn., 200 f., 210 f.
Castonier, Fr. Jul. Chr., Grnltn., 22, 59.
Christian IX., 188.
Clausen, Hans Chr., Guldsmed, 25, 81. — Peder, Gaardejer, 148, 153. — Prof., 223. — Frøken, 25.
Cramer, Købmand, 54 f.
Dahl, Fr. Clemens Bendtsen, Prof., 167. — Fr. Peter Jak., Præst, 167.
Danner, Louise, f. Rasmussen, Grevinde, 59, 152 f.
Dehlholm, Transportforv., 41.
Devantier, Hans, Slagter, 55.
Drastrup, Joh. Jac., Toldkasserer, 63 f.
Drebolt, Carl Chr., Kontorchef, 167.
Dujardin, Lærer, 115, 125.
Engelhardt, Chr. Ole Carl, Obltn., 169 ff.
Engelstoft, Biskop, 27.
Erichsen, Carol., f. de Fine Olivarius, 117 f., 159. — Fr. Vilh., Mægler, 117 f. — Peter, 118.
Evald, Markvard, Grdr., 153.
Faaborg, Joh. Ida Math., f. v. Scholten, 176. — Theo Chr., Oberst, 176, 198 ff.
Falkenberg, Gust. Ad., Oberst, 212.
Feilberg, Carl, Overlæge, Prof., 216.
Feller, Skrædder, 147.
Fenger, Præst, 226.
Fibiger, Carl Lindam, Kancelliraad, 73.
Fournais, 86.
Fougaard, Jens, Møller, 133 f.
Frederik VII, 22, 39, 56, 59 f., 74, 152 f., 187.
Freuchen, Fr. Nic., Præst, 162.
Fritz, Ad. Emil, Præst, 116, 126, 136.
Galschiøt, Amalie Elisab., f. de Kløcker, 71. — Johs., Præst, 71.
Gertz, Mart., Prof., 224.
Glæsner, Carl, Underoff., 6. — Trine, f. Prip, 6.
Groos, Snedker, 19.

Guldberg, Carl Ferd. Høegh, Direktør, 182.
Gulstad, Alex., 168.
Hansen, Aleth Sophus, Præst, 141, 151. — Ane Sofie, f. Lange, 178 f., 188. — Carl Chr., cand. jur., 192, 195. — Emilie Aug., f. Clausen, 8, 25. — Hans Peter, Vexellerer, 169, 178, 183, 187, 191, 217 ff, 223. — Jørg. Laur. Vilh., Præst, 25, 81, 116. — Karen, 47. — Magdalene, f. Thim, 16 f., 19. — Mads, Opsynsm., 16 f. — Poul, Konsul, 47 f. — Hørkræmmer, 178.
Harcksen, Klubvært, 113.
Harder, Gørtler, 15.
Hartmann, Stabshornblæser, 109.
Haslund, Otto, Officersasp., 199.
Hassing, Vilh. Vald., Officersasp., 203.
Heise, Carl Arn. Leop., Rektor, 168.
Helms, Johs., Prof., 169 ff., 178, 189. — Marie Soph., f. Hansen, 169, 178, 189, 191.
Henrichsen, Carl Vilh., Bankdirektør, 180.
Henriksen, Lærer, 153.
Herholdt, Husmand, 154.
Hjort, Anna Sophie Math., f. Jacobsen, 152. — Christ. Wilkens, Præst, 152 f., 177.
Hoff, Bartholomæus, Rektor, 165.
Holck, Alfr. Valdemar, Kontorchef, 54. — Ferd. Emanuel, Skovrider, 52 ff. — Harald Jul., Borgm., 54. — Peter Carl Chr., Etatsr., 54.
Holm, Peter Chr., Orlogskapt., 197. — Skipper, 48.
Holt, Mikkel, Gaardmand, 129, 133.
Honoré, Abraham, Missionær, 93.
Hummel, Niels, 35.
Hviding, Heinr. Carl Meinig, Overlæge, 170.
Høyberg, Lars Jac. Nørager, Præst, 78. — Caroline, f. Wendelboe, 78.
Jansen, Hans, Skipper, 55, 138. — Jens, Styrmand, 42 f.
Jensen, Casper, Kirkeværge, 25. — Jens Peter, Toldkontroll., 139. — Peter, Klokker, 71, 84, 115, 219.
Jessen, Steffen, Gaardmand, 203.
Ingwersen, Frants Peter, Kapt., 200—211.
Johansen, Jensinius, Præst, 181.
Johannsen, Gustav Henrik Jøns, Lærer, 154 ff.
Just, Otto, Officersasp., 199, 203.
Iversen, Conr., Rektor, 171 f.

Jürgensen, Sophie Heiberg-, Frk., 184 f.
Jørgen, Færgemand, 44, 47.
Jørgensen, Aug., Borgm., 176. Hans, Læge, 173. — Johs., Snedker, 3. — Maren Christiansdatter, 3. — Niels, Klubvært, 173. — Peter, Sømand, 44 ff., 51 f. — Lods, 46.
Kallenbach, Herm. Carl, Officersasp., 199, 203.
Karstensen, Albr., Bonde, 146.
Kern, Carl Chr. Christ., Overlærer, 168.
Kjærsgaard, Anders, Tømrerm., 94. — Lærer, 127, 132, 135 f.
Knold, Hans Madsen, Artillerist, 95.
Kock, Lærer, 154.
Krag, Fr. Vilh., Sekltn., 200.
Kragh, Ane Kirstine, f. Pedersen, 37, 43. — Dorothea, 37 ff. — Julie, 37 f. — Niels, 37, 41. — Thomas, Skipper, 35—44.
Krogh, Jens, Præst, 151, 153, 157. — Lovise Vilh., f. Jacobsen, 151.
Krohn, Pietro, Officersasp., 199.
la Cour, Niels Peter, Obltn., 170.
Lagoni, Otto Fr. Chr., Skolelærer, 210.
Lange, Jul., Kunsthist., 224.
Lappedose, Slesv.-Holstener, 50.
Lassen, Louise Marie, f. Rasch, 182. — Iver, Sognefoged, 133. — Otto Viggo, Læge, 182—185, 216, 217.
Lautensack, Figurantinde, 180, 184 f., 217.
Lazarus, Garver, 75.
Leck, Møller, 33.
Lehmann, Annette Marie Bolette, f. Puggaard, 223, 226. — Geo Carl Heinr., Prof. 164. — Orla, Minister, 150, 164, 150, 223—226.
Lerche, Flemming, Officersasp., 199.
Linneballe, Chr., 16. — Mette, f. Thim, 14, 16. — Væver, 14.
Loehr, Chr. W., Konsul, Fabrikant, 48.
Lorentz, Carl Philip Jul., Toldinsp., 63.
Lorentzen, Povl, Skomager, 76.
Lorenzen, Carl Henr., Kassekontrollør, 144.
Ludvigsen, Fabrikant, 43. — Sara, f. Thoresen, 43.
Lund, Chr. Kontorchef, 182. — Peter, cand. theol., 199.
Lunding, Oberst, 108.
Lüders Ferd. Vilh., Kommandør, 197.
Lyng, Niels Madsen, Færgeskipper, 98.

Læssøe, Oberstl., 105.
Mads Christopher, Fisker, 34.
Madsen, Chr. Skipper, 48, 105.
Mangelsen, Chr., Bonde, 146 f.
Marcher, Henr. Jørg., Skltn., 206.
Mariager, PeterGerh., Justitsr., 63.
Martensen, Biskop, 149.
Melsing, Smed, 20, 71.
de Meza, Gen., 152.
Mollerup, Chr., Proprietær, 227. — Nielsine Henriette, f. Færch, 227.
Moltke, Ant. Carl Fr., Grnltn., 63.
af Morgenstjerne, Frederikke v. Munthe, f. Schouboe, 157 ff., 167. — Oluf v. Munthe, Landmand, 157 ff. —Otto v.Munthe,Oberstltn., 157.
Munk, Mads, Skibsbygger, 20 f., 59 ff., 96.
Møller, Chr., cand. phil., 225 f. — Hans, Skipper, 36, 58. — Henrik, Skipper, 58. — Jens, Skipper, 59, 121, 159. — Johs., Præst, 177 f. — Lucas, Fisker, 34, 57. — Thomas, Skipper, 59.
Neckelmann, Joh. Fr., Major, 14. — Ane Kirst., f. Bang, 14.
Neergaard, Ant., Rektor, 169.
Niels Snedker, Fisker, 99 ff.
Nielsen, Rasm., Prof., 185, 217.
Noer, Lars Jensen, 10. — Mette Jensdatter, 10.
Nyborg, Claus Unger, Læge, 175, 179, 190.
Oldenburg, Overpræsident, 181.
Oppmann, Jfr., 83.
Paulsen, John, Forf., 38. — Margr. Bloch, f. Koch, 173. — Paul Ditl. Chr., Prof., 173. — Thorv. Vilh., cand. jur., 173.
Paysen, Pay Hinrich, Kromand, 147.
Peder, Tjener, 147.
Petersen, Peter, Skibsbygger, 22 ff., 26, 175.
Platen, Greve, Lieutn., 56
Pontoppidan, Dines, Præst, 65 f. — Erik, Læge, 65. — Henrik, Forf., 65. — Knud, Læge, 65. — Morten, Præst, 65.
Poulsen, Niels, Fiskehandler, 57 f. — Lisbeth, 57 f.
Prip, Abraham, Skomager, 2. — Anders, Krambodsvend. 4. — Alberta, f. Bentzen, 221. — Anders, Skibsbygger, 12, 21, 27, 35, 48, 83 ff, 90 f., 97, 102—107, 120, 195—199, 213, 218, 220 f. — Anders Abrahamsen, 2. — Ane Lausine f. Thim, 10, 13 f., 20, 24—35, 47, 55 f., 68—74, 78 ff., 87—99, 103—112, 121, 124,

145 f., 171, 174, 190 ff. — Anna Jacobine Dorothea, f. Smith, 228. — Astrid, 144. — Birgitte, 2. — Chr., Guldsmed, 25, 70 ff., 79 ff., 118, 120, 164 ff., 177, 192, 218 f. — Fr., Styrmand, 16, 35, 106 f., 110 ff., 190, 197, 213, 218, 220 f. — Hans, Sømand, 89, 97, 120, 192, 221 f. — Hans Væver, 1, 7. — Johs., Kobbersmed, 4—7, 23. — Johs., Student, 139. — Jørgen, Baadebygger, 7, 18—36, 46, 50 f., 58—61, 68, 73 ff., 87—104, 121, 145, 155, 174, 190 ff., — Lene Margr., f. Thim, 16, 110. — Lorents, Skomager, 2. — Margrethe Rasmusdatter, 2. — Marie, 78, 82 f. — Marie, f. Grønning, 6 f. — Marie Soph. Petræa, f. Mollerup, 227. — Mette Andersdatter, 2 f. — Mette Marie Johannesdatter, 2, f. 18 f. — Rasmus, Skomager. 2 f. — Rasmus, Præst, 20, 23, 28, 30, 38, 42, 70—81, 111, 118, 120, 137—146, 156 -164, 167, 170—177, 189 ff., 210, 213, 218 ff. — — Sophie Frederikke, f. Høyberg, 78, 120, 156, 161. — Thora, f. Ekkardt, 164.

Puggaard, Hans, Gross., Etatsr., 223 f.

Rahbek, Jac., Borgm., 14, 20, — Annine, 20.

Rammeskov, Frue, 89 f.

Ringsted, Bogbinder, 108.

Rode, Gotfr. Benjamin, Højskoleforst., 224. — Vilh. Overretsprok., 181.

Rosenkrantz, Frits Verner, Baron, Obltn., 170.

Rudolphsen, Rud., cand. phil., 168.

Ryholm, Skolelærer, 127 ff. 134, — Madam, 128, 130 f., 135. — Stilling, Landmand, 129, 135.

Ræder, General, 123.

Røgind, Jens Chr., Sekltn., 202, 209, 211.

Rørdam, Conradine, f. Engelbreht, 71. — Hans Chr., Præst, 40, 71 f., 74, 79, 85, 93, 104, 146, 151, 189. — — Helga Simonia Margr., f. Kalkar, 151 f. — Holger Fr., Præst, 72, 151. — Thomas Skat, Biskop, 72.

Scavenius, Jac. Fr., Officersasp., 199.

Scherning, Jac., Præst, 111.

Schjørring, Casp. Peter Charl., Borgm., 78 f.

Schleppegrell, Gen., 157.

de Schouboe, Oluf Borch, Etatsr., 167.

Schrøder, Carl Henr. 139.

Schucany, Louis, 6 f. — Mette Marie f. Buhmann, 6 f.

Schwartz, Klædefabrikant, 14.
Schädtler, Otto Henr., Oberst, 194.
Simonsen, Rasm. S., Lærer, 79, 91, 116, 125 ff., 143.
Sindberg, Peter, Kirkeværge, 36.
Siply, Skrædder, 79 f.
Skau, Jens, stud. jur., 172 f., — Laurids, 172.
Skram, Erik, Officersasp., 199.
Smith, Casp. Vilh., Prof., 228, — Sømand, 148.
Stahlschmidt, Else Marie Cath., f. Herholdt 66. — Georg Carl Vilh., Pr., 66.
Steen, Adolph, Prof,, 217.
Struntze, Guldsmed, 23 f.
Sørensen, Søren, Prof., 224.
Therkildsen, Trine, Lærerinde, 13, 107.
Thim, Chr. Hendr., Handskem., 9—17, 32, 77. — Helene Christence, f. Noer, 9—14. — Hendr., Væver, 15 f.
Thomsen, Peter, Gaardmand, 133. — Vilh., Prof., 165.
Thorsen, Tambur, 56.
Thoresen, Anne Magdalene, Forf., 37—43. — Hans Conrad, Præst, 39.
Thrige, Søren Bloch, Prof., 172.
de Thygeson, Thyge Georg Carl Fr., Klitinspektør, 136.
Trabolt, Uhrmager, 126.
Tvede, Fisker, 147.
Ussing, Anders, Gaardmand, 133.
Wagner, Ludv. Carl Moritz, Præst, 165 f. — Margr. Soph. Charl., f. Manthey, 165 f. — Moritz Carl Fr. Aug., Obltn., 165.
Wendelboe, Søren, Læge, 120.
Westphal, Bagerenke, 179, 183.
Wilster, Chr., Lærer, 144. — Chr., Digter, 161. — Frederikke, f. Bojesen, 144, 161. — Fr. Bernh., Læge, 144, 161, 189. — Ernst Henr. Claade, Gen., 161, 170, 176. — Ketty, 161.
Windeløw, Lorentz, Købm., 109, 122.
With, Karl Henr., Overskoledirektør, 143.
Wrangel, tysk General, 85 f.
Vullum, Rota Margrethe, f. Lehmann, 224 fff. — Erik. Forf., 224.
Zinck, Otto, Skuesp., 182.
Østerby, Artillerist, 95.

DL
103
.5
M5
bd.14

Memoirer og breve

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET
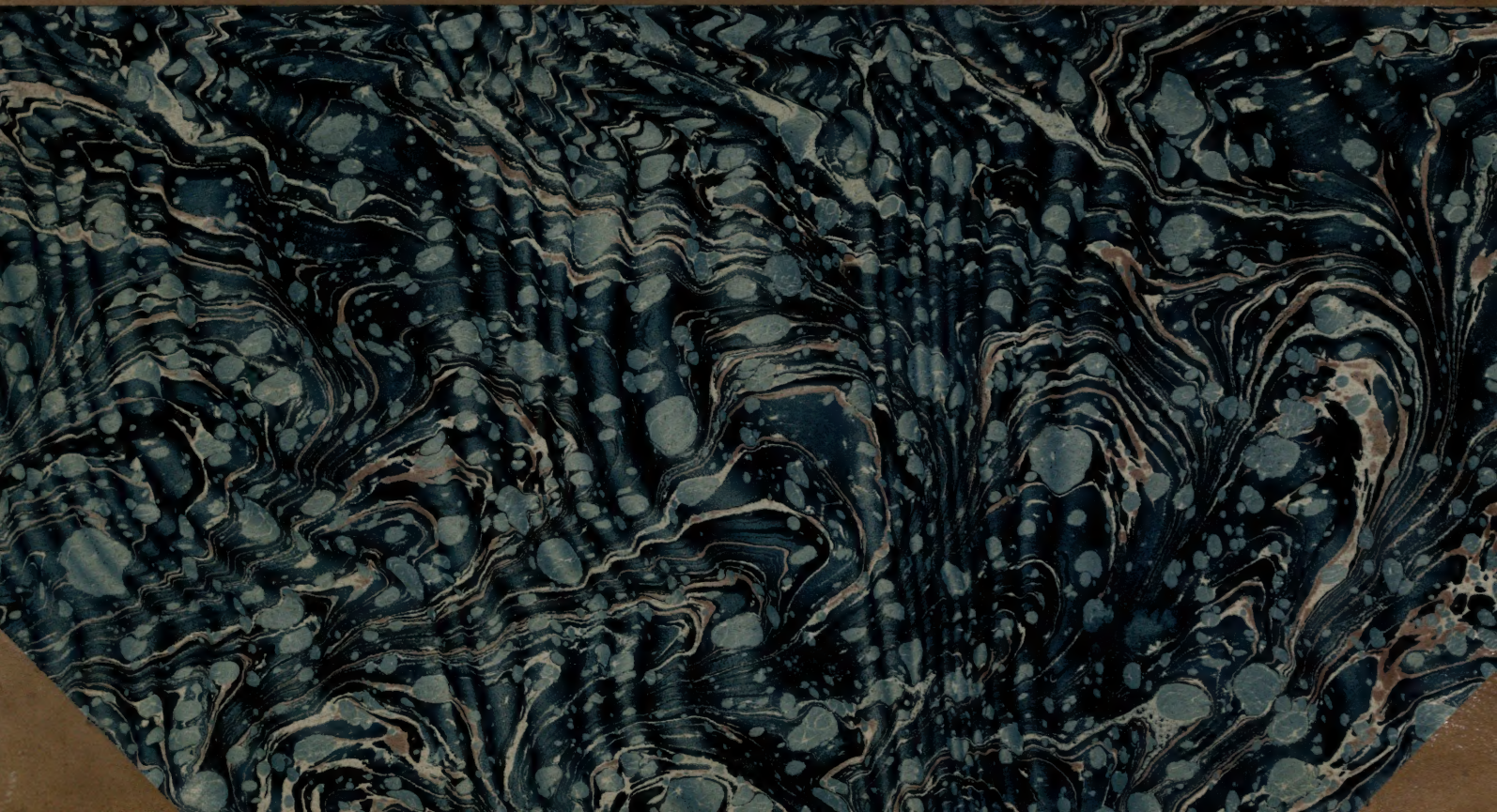
UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY